

PĀRSKATS

**Adopcijas un ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības
palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm**

2020

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads.....	3
1. Esošās situācijas raksturojums spēkā esošo tiesību aktu kontekstā.....	6
1.1. Ārpusģimenes aprūpes sistēmas izaicinājumi un problemātika.....	8
1.1.1. Ģimeniskai videi pietuvinātas formas - aizbildnība un audžuģimene.....	12
1.1.2. Institucionālā aprūpe - bērnu aprūpes iestāde.....	16
1.2. Adopcija	19
1.2.1. Adopcijas kārtība, kritēriji, statistika.....	19
1.2.2. Ārvalstu adopcijas kārtība, kritēriji, statistika	21
1.2.3. Jēdziena “bērna labākās intereses” tiesiskais tvērums un kritērijs adopcijas kontekstā.....	25
2. Lietuvas un Igaunijas pieredze un kritēriji ārvalstu adopcijai	30
3. Secinājumi par spēkā esošā tiesiskā regulējuma adopcijas jautājumos atbilstību bērna labākajām interesēm.....	39
4. Praktiskā pētījuma daļa - adoptētāju un bērnu tiesību jomas speciālistu viedoklis par ārvalstu adopciju.....	41
4.1. Pētniecības metodoloģija.....	41
4.2. Adoptētāju aptaujā iegūto datu atspoguļojums.....	42
4.3. Intervijas ar AC vadītājiem un bērnu tiesību jomas speciālistiem. Speciālistu viedokļu analīze.....	60
5. Secinājumi par adopcijas, tajā skaitā ārvalstu adopcijas veicinošiem un kavējošiem faktoriem, adopcijas nepieciešamību Latvijā.....	73
6. Priekšlikumi par adopcijas, tajā skaitā ārvalstu adopcijas, procesu pilnveidi un iespējamām regulējuma izmaiņām.....	77
6.1. Vietējās adopcijas kontekstā.....	77
6.2. Ārvalstu adopcijas kontekstā.....	79
6.2.1. Priekšlikumi ārvalstu adopcijas likumdošanas uzlabošanai.....	79
6.2.2. Adopcijas kārtības noteikšana katrai adoptētāju grupai.....	80
6.2.3. Kritēriji ārvalstu adoptētājiem.....	80
6.2.4. Ārvalstu adopcijas komisijas izveidošana un bērnu labāko interešu kritēriju noteikšana.....	81
Pielikumi.....	84

IEVADS

Lai nodrošinātu normatīvo aktu pilnveidi, kas atbilst ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu interesēm, nepieciešams veikt neatkarīgu pārskatu par ārvalstu adopciju, noskaidrojot, vai ārvalstu adopcijas aizliegšana bērnu aprūpes iestādēs esošajiem bērniem atbilst starptautiskajam regulējumam un rekomendācijām par bērna labāko interešu nodrošināšanu bērna izcelsmes valstī vai dzīvesvietas valstī.

2020.gada 25. oktobrī Biedrība “Latvijas Kristīgā Alianse bāreņiem” noslēdza līgumu ar Labklājības ministriju par pārskata “**Adopcijas un ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm**” veikšanu. Ar minēto līgumu, Biedrība apņemas sagatavot pārskata ziņojumu, atspoguļojot starptautiskajos un nacionālajos normatīvajos aktos noteikto adopcijas, tajā skaitā ārvalstu adopcijas regulējumu, tostarp Ministru kabineta noteikumu Nr. 667 „Adopcijas kārtība” ietvaru, kas būtiski mainījis regulējumu attiecībā uz ārvalstu adopciju. Līguma ietvaros analizēta spēkā esošā tiesiskā regulējuma atbilstība bērna labākajām interesēm un sniegti secinājumi un priekšlikumi adopcijas pilnveidei un ārvalstu adopcijas iespējamai kritēriju noteikšanai, kas pamatoti uz pārskata sagatavošanai pieaicināto jomas ekspertu sniegto viedokli un Latvijas adoptētāju aptaujas rezultātiem.

Pārskata sagatavošanu veica: Līga Tetere (Mg.soc.d), Ļubova Brežģe (Mg.sc.administr.), Dace Rence (Mg.soc.d)

Pārskata izstrādes darba gaitā tika intervēti:

Rīgas reģiona ģimeņu atbalsta centra "Dūja" vadītāja Margita Kalniņa-Laksa;
Ģimeņu atbalsta un mūžizglītības centra “Zvannieki” vadītāja Linda Balčūne;
Latvijas Kristīgās alianses bāreņiem ģimeņu atbalsta centra "Tilts" vadītājs Kaspars Prūsis;
Ģimeņu atbalsta centra "Terēze" vadītāja Ārija Martukāne;
Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācijas bērnu interešu aizstāvības speciāliste Linda Skutāne, programmu vadītāja Linda Zīverte, Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrs “AIRI vecākiem” apmācību vadītāja Inese Fecere, SOS Kurzemes ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra sociālā darbiniece Guna Ērmane;
Vidzemes reģiona ģimeņu atbalsta centra "Smiltene" vadītājs Viktors Ņikoforovs;
Rēzeknes āpusģimenes aprūpes atbalsta centra vadītāja Inga Plaunova;
Latgales reģiona ģimeņu atbalsta centra "Daugavpils" vadītāja Inese Upe;
Kurzemes reģiona ģimeņu atbalsta centra "Liepāja" vadītāja Guna Krēgere-Medne;
Ventspils atbalsta centra "Klēpis" vadītāja Olga Kupše;
Jēkabpils ārpusģimenes aprūpes centra vadītāja Nadīna Balode;
Talsu ģimeņu atbalsta centra “Brīnumiņš” vadītāja Agnese Kviese;
VBTAI Bāriņtiesu un audžuģimeņu departamenta vadītāja Valentīna Gorbunova;
Liepājas bāriņtiesas priekšsēdētāja Taiga Ziemele; priekšsēdētājas vietniece Kristīne Antmane un bāriņtiesas locekle Zane Dambite;

Lietuvas Republikas Sociālās drošības un darba ministrijas pakļautībā esošās Valsts Bērnu tiesību aizsardzības un adopcijas pakalpojumu inspekcijas adopcijas un aizbildnības nodaļas vadītāja Agne Marciukaitiene;

Igaunijas Republikas Sociālās apdrošināšanas pārvaldes Bērnu aizsardzības departamenta Ārpusģimenes aprūpes nodaļas galvenā speciāliste Olga Vassina;

Igaunijas NVO “Ģimēni katram bērnam” (*Igale Lapsele Pere*) vadītāja un valdes locekle Jane Sneita (*JaneSnaith*).

Pārskata **mērķis**: sagatavot pārskatu par adopciju, veicot esošās adopcijas, tostarp ārvalstu adopcijas, kārtības nosacījumu izvērtēšanu atbilstoši bērna interesēm.

Mērķa sasniegšanai veicamie uzdevumi:

1) veikt adopcijas kārtības pārskatu, identificējot adopciju kavējošos faktorus un adopciju veicinošos faktorus;

2) veikt ārvalstu adopcijas izvērtējumu un nepieciešamību Latvijā;

3) izvērtēt Lietuvas un Igaunijas pieredzi un kritērijus ārvalstu adopcijai, ja bērns atrodas ģimeniskā vidē un bērnu aprūpes iestādē;

4) veikt intervijas ar ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru vadītājiem par adopciju kavējošajiem un veicinošajiem faktoriem, ārvalstu adopcijas nepieciešamību, adopcijas pilnveidošanu:

5) sniegt priekšlikumus par adopcijas procesu pilnveidi/iespējamām regulējuma izmaiņām/pilnveidi, jo īpaši ārvalstu adopcijas.

Pārskatā izmantotās pētniecības metodes:

1) normatīvo aktu analīze (ārējo, iekšējo un starptautisko normatīvo aktu analīze, kas nosaka adopcijas tiesisko regulējumu, tajā skaitā ārvalstu adopcijas u.c. dokumentu analīze);

2) Latvijas adoptētāju anketēšana;

3) intervijas ar ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru vadītājiem vai to pilnvarotām personām;

4) intervijas ar Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas un bāriņtiesu pārstāvjiem;

5) Lietuvas un Igaunijas adopcijas kārtības, ārvalstu adopcijas pieredzes un kritēriju adopcijai analīze, ekspertu intervijas.

Pārskatā lietotie saīsinājumi:

Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrs	- AC
Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija	- VBTAI
Ministru kabineta 30.10.2018. noteikumi Nr. 667 „Adopcijas kārtība”	- Adopcijas kārtība

Ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās
rehabilitācijas institūcija
Apvienoto Nāciju Organizācijas
1989. gada 20. novembra
Konvencijas par bērna tiesībām
Bērnu tiesību aizsardzības likums
Labklājības ministrija
Deinstitucionalizācija
Latvijas Republikas Satversme
Audžuģimene
Atbalsta centrs

- Bērnu aprūpes iestāde
- ANO Bērnu tiesību konvencija
- BTAL
- LM
- DI
- Satversme
- AĢ
- AC

1. ESOŠĀS SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS SPĒKĀ ESOŠO TIESĪBU AKTU KONTEKSTĀ

2018. gada 8. novembrī spēkā stājās Labklājības ministrijas (turpmāk – LM) izstrādātie grozījumi Ministru kabineta noteikumiem Nr. 667 „Adopcijas kārtība” (turpmāk – Adopcijas kārtība), kas mainījuši regulējumu attiecībā uz vietējās adopcijas kārtību, ārvalstu adopciju un bērnu nodošanu ārvalstīs esošas personas aprūpē. Adopcijas jautājumos veiktās izmaiņas, tai skaitā attiecībā uz bērnu adopciju uz ārvalstīm, paredz, ka nav pieļaujama bērnu, kuri ievietoti audžuģimenēs, adopcija uz ārvalstīm.¹

2018. gada 30. oktobrī pieņemtie jaunie Adopcijas kārtības noteikumi aizstāj Ministru kabineta 2003. gada 11. marta noteikumus Nr.111 “Adopcijas kārtība”.² Kā 2018.gada 30. oktobra valdības sēdē norādīja labklājības ministrs Jānis Reirs: “iepriekšējie noteikumi ilgstoši nav aktualizēti, bet kopš tā laika veikts daudz izmaiņu normatīvajā regulējumā ģimenes un bērnu politikas jomā, ir ieviests audžuģimeņu institūts, specializētās audžuģimenes, aprūpes centri, līdz ar to ir konstatētas nepilnības vecajos noteikumos, kas labojamas. Izklāstot galvenās izmaiņas, ministrs, pirmkārt, minēja to, ka turpmāk ārvalstu adoptētājs nevarēs adoptēt bērnus no audžuģimenes, izņemot gadījumus, ja ārvalstu adoptētājs būs bērna radnieks.”³

Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada 20. novembra Konvencijas par bērna tiesībām (turpmāk – ANO Bērnu tiesību konvencija) preambulā noteikts, ka ikvienam bērnam ir tiesības uz īpašu gādību un palīdzību. Tāpat tiek atzīts, ka bērniem, lai viņi varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties kā personības, jāaug ģimenē, laimes, mīlestības un sapratnes gaisotnē.⁴ Arī nacionālajos tiesību aktos tiek paredzēta īpaša aizsardzība bērniem, kā arī minētas bērnu tiesības augt ģimenē, proti, Bērnu tiesību aizsardzības likums (turpmāk – BTAL)⁵ nosaka bērna tiesības, brīvības un to aizsardzību, ņemot vērā, ka bērnam kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība.⁶ Priekšnosacījums pilnvērtīgai ikviena bērna attīstībai ir aprūpe ģimenē, kur bērnam ir iespējams saņemt nepieciešamo psihoemocionālo atbalstu.⁷

Nacionālajos normatīvajos aktos atkārtoti tiek uzsvērtas bērna tiesības - katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē,⁸ līdz ar to vērtējot adopciju kā bērna labākajām interesēm atbilstošu iespēju nonākt ģimenē, jāņem vērā, ka tiesību normas skaidri nošķir ģimeni no ārpusģimenes aprūpes veidiem.

¹Adopcijas kārtība. Ministru kabineta 30.10.2018. noteikumi Nr. 667, Latvijas Vēstnesis Nr.220 (6306), 07.11.2018.

²Adopcijas kārtība. Ministru kabineta 11.03.2003. noteikumi Nr. 111, Latvijas Vēstnesis Nr.45, 21.03.2003.

³2018.gada 8.novembra publikācija. Adopcijas procesam jauni noteikumi, Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/299985-adopcijas-procesam-jauni-noteikumi-2018> - aplūkots 29.11.2020.

⁴Bērnu tiesību konvencija. Starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr.237 (5297), 28.11.2014.

⁵Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr.199/200, 08.07.1998.

⁶Turpat.

⁷Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017.gadam. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3583> - aplūkots 01.12.2020.

⁸Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.pants

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem par ģimeni uzskatāma bērna bioloģiskā ģimene vai adoptētāji, kuri veido emocionālu piesaisti ar bērnu un patiesas vecāku-bērnu attiecības, savukārt, audžuģimene ir viens no ārpusģimenes aprūpes veidiem un sniedz bērnam īslaicīgu aprūpi līdz brīdim, kamēr bērns var atgriezties savā ģimenē vai tiek adoptēts.⁹ Lai gan audžuģimene kā ārpusģimenes aprūpes forma ir ģimeniska tipa aprūpe un ir atbilstošāka bērna interesēm par aprūpes iestādi, tā negarantē bērnam attiecības mūža garumā un drošu piesaisti, kas ir tik nozīmīga bērna attīstībai un spējai izveidot stabilas, veselīgas attiecības nākotnē.

Analizējot vietējās adopcijas un ārvalstu adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm, vērā ņemams arī vietējo adoptētāju profils, adopcijas motivācija un vēlmes attiecībā uz adoptējamo bērnu skaitu, vecumu un veselības stāvokli. Lai gan pēdējo gadu laikā vērojamas pozitīvas tendences, proti, Latvijas valsts iedzīvotāju interese par bērnu adopciju pamazām pieaug un adoptētāju kritēriji katru gadu kļūst nedaudz elastīgāki, tomēr statistikas dati liecina, ka joprojām ir bērni, kuriem nav nodrošināta ģimene un kuri joprojām uzturas bērnu aprūpes iestādēs. Ārvalstu adoptētāji, savukārt, ir gatavi adoptēt gadus vecākus bērnus, vairākus vienas ģimenes bērnus un bērnus ar uzvedības, veselības problēmām.¹⁰ Ekspertu ieskatā minētais faktors ir vērā ņemams, turpmākajā darbā analizējot ārvalstu adopcijas nepieciešamību Latvijā.

Ieskatam: 2019. gada beigās LM datu bāzē bija ziņas par 1140 adoptējamiem bērniem, no kuriem 852 bērni bija deviņus gadus veci un vecāki. 2019. gada beigās Latvijā bērnus līdz 10 gadu vecumam vēlējās adoptēt 143 vietējie adoptētāji, bet vecumā virs 10 gadiem tikai 4 vietējie adoptētāji, tātad no 852 bērniem tikai 4 bērniem ir potenciāla iespēja nonākt ģimenē Latvijā. Saskaņā ar LM datiem 2019. gada nogalē adopcijas datu bāzē bija ziņas par 297 bērniem, kurus var adoptēt uz ārvalstīm, un no tiem lielākā daļa – 227 bērni bija vecāki par 10 gadiem.¹¹

Līdz ar to, ierobežojot bērnu adopciju uz ārvalstīm, daļai ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu tiek liegta iespēja uzaugt ģimenē, ievērojot Latvijas adoptētāju salīdzinoši minimālo gatavību adoptēt bērnus šajā vecumu grupā un ar noteiktu veselības stāvokli, proti, 40% adoptējamo bērnu ir bērni ar invaliditāti¹².

Pēdējo gadu aktivitātes ārpusģimenes aprūpes jomā liecina, ka arī nozares speciālistiem ir atšķirīgs viedoklis. Publiskajā telpā un dažādās nozares speciālistu sanāksmēs, darba grupās, konferencēs izskan viedokļi, ka Latvijas bērniem ir jāpaliek Latvijā un sabiedrībai, valstij, ir jā rūpējas par savu bērnu labklājību. Citi nozares speciālisti pauž uzskatu, ka ārvalstu adopcija ir potenciāli vienīgais veids, kā bērniem nonākt ģimenē un nodrošināt pilnvērtīgu, kvalitatīvu aprūpi,

⁹Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 3.apakšpunkts sniedz audžuģimenes definīciju – audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē, līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, tiek adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība vai bērns ievietots bērnu aprūpes iestādē.

¹⁰Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

¹¹Labklājības ministrijas statistika par 2019. gadu. Pieejams:

[https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/\\$FILE/LM_arpusgimenes_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF](https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/$FILE/LM_arpusgimenes_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF) - aplūkots 10.12.2020

¹²Turpat.

attīstībai drošu vidi, kā arī bērna fiziskajām un akadēmiskajām spējām atbilstošas iespējas pēc pilngadības sasniegšanas. Speciālisti uzsver, ka - prioritāri katram bērnam ir jādod iespēja uzaugt ģimenē šeit, Latvijā, taču, ja to nav iespējams nodrošināt, jārod iespēja atrast bērnam ģimeni ārvalstīs.

Nemot vērā visu augstāk minēto, kā arī jomas speciālistu un adoptētāju viedokli par vietējās adopcijas veicinošiem un kavējošiem faktoriem, pārskatā tiks piedāvāti priekšlikumi nepieciešamajām izmaiņām, kā arī analizēta ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā interesēm.

1.1. Ārpusģimenes aprūpes sistēmas izaicinājumi un problemātika

Šobrīd spēkā esošais vecāku un bērnu attiecību tiesiskais regulējums ir vērsts uz to, lai bērnam nodrošinātu vecāku aprūpi un iespēju uzaugt ģimenē. BTAL 26. panta pirmajā daļā ir teikts, ka ģimene ir dabiska bērna attīstības un augšanas vide un katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē.¹³ Diemžēl dažādu ekonomisku, sociālu, politisku, medicīnisku vai citu iemeslu dēļ visā pasaulē un tostarp arī Latvijā rodas situācijas, kad bērnu bioloģiskie vecāki nevēlas, nespēj parūpēties par saviem bērniem vai arī valsts atbildīgās iestādes, pamatojoties uz dažādiem apsvērumiem, lemj, ka vecāki nav spējīgi nodrošināt bērna attīstībai atbilstošus apstākļus un bērni nonāk ārpusģimenes aprūpē. Aplūkojot šobrīd pieejamo aktuālāko statistiku, secināms, ka 2019. gada sākumā Latvijā dzīvoja 1 miljons 920 tūkstošu iedzīvotāju, no tiem 359 tūkstoši jeb 18,7 % bija bērni vecumā līdz 17 gadiem.¹⁴

Saskaņā ar Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas (turpmāk – VBTAI) sagatavoto "Pārskatu par bāriņtiesu darbu 2019. gadā kopsavilkumu"¹⁵, 2019. gadā bāriņtiesa pieņēmusi lēmumu par ārpusģimenes (audžuģimenes, aizbildnības, aprūpes un rehabilitācijas institūcija) aprūpes nodibināšanu 1253 bērniem, 2017.gadā kopumā 1406 bērniem nodrošināta ārpusģimenes aprūpe, bet 2018.gadā kopumā 1301 bērnam nodrošināta ārpusģimenes aprūpe.¹⁶ Saskaņā ar LM statistikas datiem, 2020.g. oktobrī bērnu aprūpes iestādēs joprojām atradās 581 bērns.¹⁷ No iepriekš minētā secināms, ka Latvijā gadā vidēji aptuveni pusotram tūkstotim bērnu dažādu iemeslu dēļ tiek

¹³Bērnu tiesību aizsardzības likums. Pieņemts: 19.06.1998., 26. panta pirmā daļā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/49096-bernu-tiesibu-aizsardzibas-likums> - aplūkots 06.12.2020.

¹⁴Bērni Latvijā, 2019. Statistikas pārskats. Centrālā statistikas pārvalde, 2019. Pieejams:<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/382-berni-latvija-2019> - aplūkots 07.12.2020.

¹⁵Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas „Pārskats par bāriņtiesu darbu 2019.gadā kopsavilkums”. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5665&page=> - aplūkots 08.12.2020.

¹⁶Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas oficiālā bāriņtiesu statistika par 2017. un 2018.gadu. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> - aplūkots 08.12.2020.

¹⁷ Aktualitātes ārpusģimenes aprūpes jomā, LM Bērnu un ģimenes politikas departamenta direktore Zita Mustermane, 2020.

apdraudēta pilnvērtīga attīstība un bāriņtiesai ir jāpieņem lēmums par vecāku aizgādības tiesību pārtraukšanu, bērnu aprūpes nodrošināšanu kādā no ārpusģimenes aprūpes formām.

2019. gada 31.decembrī kopējais bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē bija 6252. No tiem:

- 1355 - audžuģimenēs;
- 4276 - aizbildņu ģimenēs;
- 621 - bērnu aprūpes iestādēs.

2018. gada 31.decembrī kopējais bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē bija 6438. No tiem:

- 1246 - audžuģimenēs;
- 4398 - aizbildņu ģimenēs;
- 794 - bērnu aprūpes iestādēs.

2017. gada 31. decembrī kopējais bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē bija 6669. No tiem:

- 1173 - audžuģimenēs;
- 4459 - aizbildņu ģimenēs;
- 1037 - bērnu aprūpes iestādēs.¹⁸

Salīdzinot 2017. un 2018. gadu vērojamas tendences, ka kopējais bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē turpina samazināties (katru gadu par apmēram 200 bērniem); audžuģimenēs ievietoto bērnu skaits katru gadu palielinājās par apmēram 100 bērniem; aizbildņu ģimenēs ievietoto bērnu skaits pēdējo trīs gadu laikā sarucis par gandrīz 200 bērniem, bet iestādēs ievietoto bērnu skaits šajā pat laika periodā sarucis par 416 bērniem.¹⁹ Salīdzinājumā ar 2019.g., šogad nav vērojamas lielas izmaiņas.

"Nacionālais attīstības plāns 2014. - 2020. gadam" (NAP2020) ir hierarhiski augstākais nacionāla līmeņa vidēja termiņa plānošanas dokuments un viens no NAP2020 mērķiem noteic, ka līdz 2020. gadam „valsts sadarbībā ar pašvaldībām radījusi atbalstu ģimenēm arī krīzes situācijās, lai bērni augtu stabilā un emocionāli drošā vidē. Bez vecāku gādības palikušajiem bērniem tiek nodrošināta iekļaušana uzticamās un atbildīgās ģimenēs.”²⁰

2018. gada 7. novembrī veikti grozījumi Bāriņtiesu likumā, papildinot 17. pantu, kas nosaka bāriņtiesu vispārējos principus, pastiprinot bāriņtiesu atbildību par prioritāru bērnu tiesību un interešu aizsardzību un nosakot, ka bāriņtiesa veic nepieciešamās darbības, lai nodrošinātu bērna audzināšanu un pienācīgu aprūpi ģimeniskā vidē.²¹

¹⁸Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas oficiālā bāriņtiesu statistika par 2017., 2018. un 2019. gadu. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> - aplūkots 08.12.2020.

¹⁹Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

²⁰Nacionālais attīstības plāns 2014-2020.gadam. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4247> - aplūkots 07.12.2020.

²¹Grozījumi Bāriņtiesu likumā. Pieejams <https://www.vestnesis.lv/op/2018/220.2> - aplūkots.12.12.2020.

Līdz ar to, par bērnu tiesību nodrošināšanu atbildīgajām institūcijām, īpaši bāriņtiesām, risināms atbildīgs un visnotaļ sarežģīts uzdevums, - maksimāli nodrošināt bez vecāku gādības palikušā bērna tiesības augt un attīstīties ģimenē, kas spēj nodrošināt bērna pilnvērtīgu aprūpi un audzināšanu, un bērna potenciāla attīstību viņa nākotnes labklājības kontekstā. Vinsents Dž. Feliti (*Vincent J Felitti, Felitti et al., 1998*²²), Nakazava (Nakazawa, 2015²³), norāda, ka bez vecāku gādības palikušie bērni un bāreņi ir piedzīvojuši dažādu veidu traumas jeb nelabvēlīgas pieredzes. Bērns, kurš dažādu iemeslu dēļ ticis izņemts no savas ierastās vides un bioloģiskās ģimenes, ir augsta riska grupā. Šādam bērnam ir būtiski nodrošināt fizisku un psiholoģisku drošības sajūtu atbildīgā ģimenē, ja iespējams, maksimāli saglabājot bērnam zināmo vidi, cilvēkus un ierasto dienas kārtību. Vērtējot ārvalstu adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm, būtiski apzināt, kādas alternatīvas uz tiesībām uz ģimeni pastāv vecāku aprūpi zaudējušam bērnam Latvijā. Pieņemot lēmumu par ārvalstu adopcijas aizliegumu, politiskajās diskusijās, viens no argumentiem ir bijis citu ārpusģimenes aprūpes formu esamība.²⁴ Līdz ar to nepieciešams ieskats esošo ārpusģimenes aprūpes formu dažādībā, analizējot to atbilstību bērnu tiesībām uz ģimeni. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.pants paredz, ka katram bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē.²⁵ Taču tiesību normas skaidri nošķir ģimeni no ārpusģimenes aprūpes veidiem. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem par ģimeni var uzskatīt bērna bioloģisko ģimeni – mammu un tēti, vai adoptētājus. Vecāku galvenais uzdevums ir ne tikai rūpēties par bērnu, nodrošinot viņam ēdienu, apģērbu, mājokli, izglītību un izklaidi, bet, pats svarīgākais - veidot emocionālu piesaisti ar bērnu un sirsnīgas, uzticības pilnas vecāku-bērnu attiecības. “Gadiem ilgi veikti pētījumi pierāda, ka bērnam ir nepieciešamas 8 būtiskas lietas, lai viņš kļūtu par laimīgu un veiksmīgu pieaugušo “ atzīst Harlijs Rotbarts (Harley Rotbart, MD), pediatrijas profesors Kolorado bērnu slimnīcā. Pētījumā secināts, ka piecas svarīgākās bērna vajadzības ir vajadzība pēc drošības, stabilitātes, pastāvības (konsekvences), emocionāla atbalsta un mīlestības.²⁶

Rokasgrāmatā „Konvencijas par bērna tiesībām ieviešana praksē” minēts, ka bērnam, kas uz laiku vai pastāvīgi šķirts no ģimenes, nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi hierarhijā – vispirms ģimenes radnieki, tad aizvietojošā ģimene ar audžuvecākiem vai adopcijas kārtā un tikai treškārt pieļaujama bērna ievietošana aprūpes iestādē.²⁷ Savukārt ANO rezolūcijas, ko pieņēmusi Ģenerālā asambleja pamatnostādnēs par bērnu alternatīvo aprūpi 11.-13. punkts paredz, ka visos lēmumos par alternatīvo aprūpi vienmēr jāņem vērā tas, ka bērnam vēlams nodrošināt aprūpi pēc iespējas tuvāk viņa pierastajai dzīvesvietai, lai atvieglotu saskarsmi ar bērnam nozīmīgam personām un bērna potenciālo atkalapvienošanu ar ģimeni, lai bērna izglītība, kultūras un sociālā dzīve tiktu pēc iespējas mazāk traucēta. Pieņemot lēmumus par bērniem alternatīvajā

²²Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, Koss MP, Marks JS. Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine* 1998;14:245–258.

²³Nakazawa, D. 2015. *Childhood disrupted*, New York: Atria Paperback

²⁴ Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

²⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 26.pants

²⁶ Harley Rotbart, MD, “What every child needs” <https://www.childrencolorado.org/conditions-and-advice/parenting/parenting-articles/what-children-need/>

²⁷UNICEF rokasgrāmata „Konvencijas par bērna tiesībām ieviešana praksē”, 3. Pārskatītais izdevums, 2007., 278.lpp.

aprūpē, jāņem vērā, ka svarīgi ir nodrošināt bērniem drošu vidi un apmierināt viņu pamatvajadzības pēc pastāvīgas piesaistes aprūpētājiem, turklāt, pastāvīga risinājuma rašana jāuzskata par galveno mērķi. Pret bērniem vienmēr jāizturas ar cieņu un uzmanību, un viņiem jābūt pasargātiem no vardarbības un jebkāda veida ekspluatācijas, ko varētu radīt aprūpētāji, vienaudži vai trešās personas, neatkarīgi no tā, kādā aprūpes vidē bērns atrodas. Rezolūcijas 19. punkts paredz, ka neviens bērns nedrīkst palikt bez atbalsta un aizsardzības, ko varētu sniegt likumiskais aizbildnis vai cits atbildīgais pieaugušais (piemēram, audžuģimene), vai kompetenta valsts aprūpes iestāde.²⁸

Bērnā primāri ir nepieciešama drošības un stabilitātes sajūta un apziņa, ka viņš ir un vienmēr būs daļa no ģimenes. Audžuģimenes funkcija savukārt ir atšķirīga. Saskaņā ar Bērnu tiesības aizsardzības likumu audžuģimene ir viens no ārpusģimenes aprūpes veidiem, līdzās bērnu aprūpes iestādēm un aizbildnībai, un sniedz bērnam īslaicīgu aprūpi līdz brīdim, kamēr bērns var atgriezties savā bioloģiskajā ģimenē vai tiek adoptēts.²⁹ Audžuģimenes noteikumu 67.punkts definē audžuģimenes pienākumu, proti, nodrošināt bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību).³⁰ Tādējādi audžuģimeni nevar salīdzināt ar pastāvīgu ģimeni, jo tās mērķis ir atšķirīgs. Saskaņā ar Eiropas Konvenciju par bērnu adopciju (Latvija pievienojusies 13.07.2000.) 8.panta 2. punktu “katrā konkrētajā gadījumā kompetentajai iestādei jāpievērš īpaša uzmanība adopcijas uzdevumam - nodrošināt bērnam stabilu un harmonisku dzīves vidi”. Audžuģimene sniedz īslaicīgu aprūpi, kamēr adopcija nodrošina stabilitāti ilgtermiņā.³¹ Audžuģimenes pienākums nav veidot ar bērnu emocionāla piesaisti, pastāvīgas vecāku-bērnu attiecības, bet gan nodrošināt vecumam atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi. Saskaņā ar Konvencijas 10.panta 5. punktu, mantojuma tiesību jomā, ciktāl mantošanas tiesības piešķir likumīgā laulībā dzimušā bērna tiesības mantot sava tēva vai mātes mantu, adoptētais bērns šajā ziņā tiek pielīdzināts bērnam, kas piedzimis adoptētājam likumīgā laulībā.³²

No iepriekš teiktā secināms, ka ārpusģimenes aprūpes lielākais izaicinājums ir, bērnam, kurš piedzīvojis traumu un atšķirtību no bioloģiskās ģimenes un ierastās vides, nodrošināt fizisku un psiholoģisku drošību pie kompetenta aprūpētāja, un, ar atsevišķiem izņēmumiem, maksimāli saglabāt bērnam zināmo vidi, cilvēkus un ierasto dienas ritmu.³³ Audžuģimenes Latvijā veic nozīmīgu un pašizliedzīgu darbu, sniedzot bez vecāku gādības palikušiem bērniem pajumti un

²⁸ ANO Rezolūcija, ko pieņēmusi ģenerālā asambleja. 64/142 Pamatnostādnes par bērnu alternatīvo aprūpi. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/guidelines.pdf - aplūkots - 10.12.2020.

²⁹ Bērnu tiesības aizsardzības likuma 1.panta 3.apakšpunkts sniedz audžuģimenes definīciju – audžuģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide vai kura interesēs nav pieļaujama palikšana savā ģimenē, līdz brīdim, kad bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, tiek adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība vai bērns ievietots bērnu aprūpes iestādē.

³⁰ 2018.gada 26.jūnija Ministru kabineta noteikumi Nr. 354, Audžuģimenes noteikumi.

³¹ 1967. gada 24. aprīļa Eiropas Konvencija par bērnu adopciju, Latvija pievienojusies 13.07.2000.

³² Turpat.

³³ Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

aprūpi. Tomēr bērna galvenā vajadzība ir vajadzība pēc drošības un stabilitātes, ko var sniegt tikai bioloģiskā ģimene vai adoptētāji.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta 2.daļa paredz, ka "Visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses."³⁴ Bērnām svarīgākais ir stabilitāte, drošība un pastāvība, ko var sniegt ģimene – mamma un tētis vai adoptētāji. Lai cik brīnišķīgu darbu veic audžuģimenes, tās ne vienmēr spēj sniegt bērnam pašu galveno – ilgtermiņa stabilitāti un drošību.

1.1.1. Ģimeniskai videi pietuvinātas formas - aizbildnība un audžuģimene

Aizbildnība

Latvijas normatīvajos aktos noteikts, ka aizbildnis ir persona, kas nodrošina bērna tiesību un interešu aizsardzību. Civillikuma 222. pants paredz, ka bez vecāku gādības palikušam bērnam ieceļams aizbildnis.³⁵

Civillikums paredz, ka aizbildnība pār nepilngadīgajiem, piekrīt vispirms viņu tuvākajiem radniekiem. Par tuvākajiem nepilngadīgo radniekiem uzskatāmi tie, kas, šiem nepilngadīgajiem mirstot, būtu viņu likumiskie mantinieki. Par aizbildņiem bāriņtiesa izrauga no vienādi tuviem radniekiem piemērotākos, bet, ja tuvākie izrādītos nepiemēroti, tad tālākos. Aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem vecākus³⁶ un aizbildnim sevišķi jāgādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki gādātu par savu bērnu audzināšanu.³⁷

Savukārt, bāriņtiesai ir jāizvērtē, vai aizbildnības nodibināšana paplašinātās ģimenes lokā ir iespējama un vai tā ir bērna interesēs.

Problemātika

Bērna interesēm atbilstošākās ģimenes/aprūpētāja piemeklēšana ir sarežģīts process. Pat, ja bērnam ir radnieki, kuri ir gatavi nodrošināt aprūpi, atbildīgajām institūcijām, meklējot bērnam ģimeni, jāņem vērā virkne faktoru: radnieka motivācija, finansiālie un psiho-emocionālie resursi, gatavība uzņemties ilgtermiņa rūpes par bērnu, vai vairākiem bērniem, kompetence pārstāvēt bērna intereses, gatavība meklēt palīdzību nepieciešamības gadījumā. Ne mazāk būtiski ir vērtēt, vai ilgtermiņā bērnam izveidosies emocionāla piesaiste aizbildnim, lai tiktu nodrošināta vispusīga

³⁴ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta 2.daļa

³⁵ Civillikums. LR likums. Valdības Vēstnesis Nr. 41, 20.02.1937.

³⁶ Turpat.

³⁷ Turpat.

attīstība. Kā arī izvērtēt, vai pārciestās vardarbības, vai atstāšanas novārtā gadījumā, bērna interesēs ir palikt paplašinātās ģimenes aprūpē.

*1. tabula. Bērnu skaits aizbildnībā un aizbildņu skaits, kuri ir radnieki*³⁸

	2017	2018	2019
Aizbildnībā esošo bērnu skaits kopā	4459	4398	4276
Aizbildņi, kuri ir radnieki	2760	2737	2657

2019. gadā aizbildnība izbeigta 737 bērniem, jo zuduši aizbildnības nodibināšanas iemesli, un aizbildnis ar bāriņtiesas lēmumu atlaists vai atcelts no aizbildņa pienākumu pildīšanas. Visvairāk lēmumi par aizbildnības izbeigšanu pieņemti, bērnam sasniedzot pilngadību – attiecībā uz 413 bērnu. Vienlaikus bāriņtiesu sniegto datu analīze liecina, ka ievērojamam skaitam bērnu aizbildnība tiek izbeigta, jo tiek mainīts ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzējs:

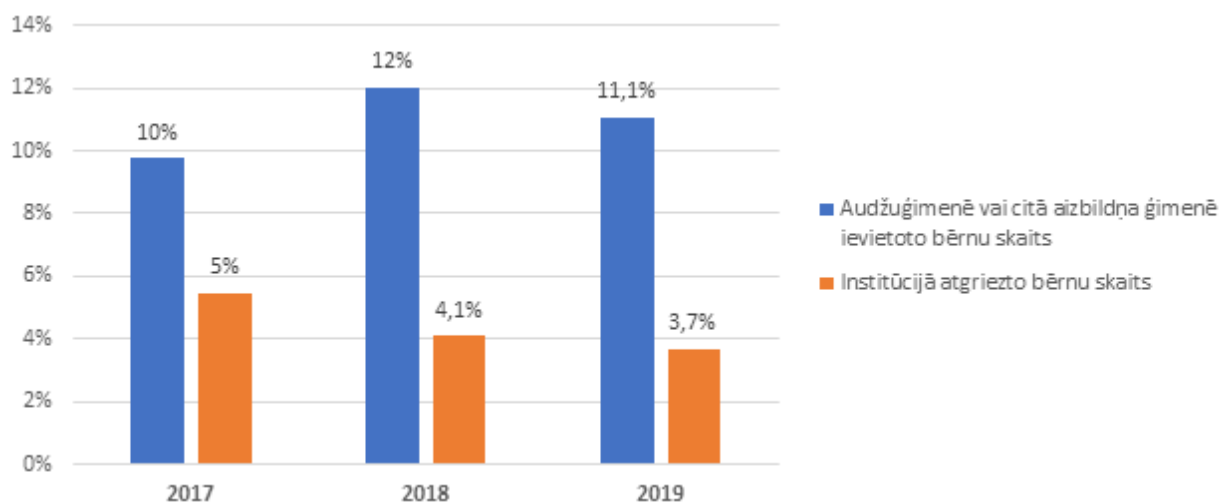
- 36 - tika adoptēti,
- 34 - tika nodoti audžuģimenē,
- 35 - tika nodoti cita aizbildņa ģimenē,
- 23 - bērni tika ievietoti aprūpes un rehabilitācijas institūcijās.³⁹

Pieņemot, ka adopcija varētu būt pozitīvs risinājums bērna aizbildnības izbeigšanai, pētījumā apskatīti dati par citās aizbildņu ģimenēs, audžuģimenēs vai institūcijās ievietoto bērnu procentuālo skaitu pret attiecīgā gadā aizbildņu ģimenēs ievietoto bērnu skaitu. Pēdējos trīs gados aptuveni 15% bērnu tiek pārvietoti no aizbildnības uz citu ārpusģimenes aprūpes formu.

³⁸Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas oficiālā bāriņtiesu statistika par 2017., 2018. un 2019. gadu. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> - aplūkots 08.12.2020.

³⁹VBTAI Bāriņtiesu pārskata par 2019. gadu kopsavilkums.

Pieejams:<http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5665&page=> - aplūkots 11.12.2020

1. attēls.⁴⁰ Citās aizbildņu ģimenēs, audzūģimenēs un institūcijās ievietoto bērnu procentuālais skaits pret attiecīgā gadā aizbildņu ģimenēs ievietoto bērnu skaitu⁴¹

No iepriekš minētā secināms, ka, lai gan aizbildnība tiek uzskatīta par bērnam primāro un atbilstošāko ārpusģimenes aprūpes formu, arī tā negarantē bērnam pastāvību un audzināšanu līdz pilngadībai.

Audzūģimene

Ģimenei pietuvinātā aprūpes forma ir arī audzūģimene. 1986. gada 3. decembra Deklarācija par sociālajiem un tiesību principiem⁴² paredzēja bez vecāku gādības palikušam bērnam, kā vienu no alternatīvās aprūpes veidiem noteikti aprūpi audzūģimenē, kas vēlāk tika iestrādāta arī 1989. gada ANO Bērnu tiesību konvencijā.⁴³ Iepriekš minētās 1986. gada deklarācijas 11.punkts noteica, ka audzūģimenes aprūpe, kaut arī tā ir īslaicīga, vajadzības gadījumā var turpināties līdz pilngadībai, bet tai nevajadzētu izslēgt bērna atgriešanos bioloģiskajā ģimenē vai bērna adopciju.⁴⁴ Minētais regulējums nosaka, ka audzūģimene ir ģimene vai persona, kas nodrošina aprūpi bērnam, kuram uz laiku vai pastāvīgi atņemta viņa ģimeniskā vide, vai kura interesēs nav pieļaujama pilnīga savā ģimenē, līdz brīdim, kad bērns var atgriezties tajā, bet, ja tas nav iespējams, tiek

⁴⁰Kaspars Prūsis, maģistra darbs, “Ārpusģimenes aprūpes atbalsta pasākumu efektivitātes analīze”, RSU, 2020, Rīga

⁴¹pielāgots no Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pārskata par bāriņtiesu darbību. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> - aplūkots 07.12.2020.

⁴²Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally. Pieejams: <http://www.cidh.oas.org/Ninez/pdf%20files/Declaration%20on%20Social%20and%20Legal%20principles%20relating%20to%20the%20protection%20and%20Welfare%20of%20Children.pdf> – aplūkots 11.12.2020.

⁴³Ivita Krastiņa, maģistra darbs, „Ģimeniska veida ārpusģimenes aprūpes attīstība Latvijā”, RSU, 2019, Rīga

⁴⁴Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special Reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally. Pieejams: <http://www.cidh.oas.org/Ninez/pdf%20files/Declaration%20on%20Social%20and%20Legal%20principles%20relating%20to%20the%20protection%20and%20Welfare%20of%20Children.pdf> – aplūkots 11.12.2020.

adoptēts, viņam nodibināta aizbildnība, vai bērns ievietots bērnu aprūpes iestādē.⁴⁵ Minētais regulējums skaidri nosaka, ka audžuģimene nav adopcijas alternatīva, tai, būtībā, ir citi uzstādījumi un mērķi, kas fokusēti uz īslaicīgu bērna aprūpi.

Jāatzīmē pozitīvā tendence, ko atklāj bāriņtiesu sniegtā informācija par audžuģimenēm – to skaits pakāpeniski pieaug. 2019. gadā valstī bija 712 audžuģimenes.⁴⁶ Turklāt, no 2017. gada pieaug ģimeņu skaits, kurā statuss piešķirts pirmo reizi. 2018. gadā audžuģimenes statuss piešķirts 76 jaunām audžuģimenēm, bet 2019. gadā jau 110 ģimenēm, kas ir augstākais rādītājs pēdējo gadu laikā. Secināms, ka arvien vairāk bērniem, kuru uzturēšanās bioloģiskajā ģimenē ir pārtraukta, ir iespējams nodrošināt ģimenisku aprūpi.

Problemātika

Lai gan pēdējo gadu laikā, ņemot vērā valsts kopējo politiku un DI plāna uzstādījumus, ir veikta virkne pasākumu, lai samazinātu bērnu ievietošanu un uzturēšanos ārpusģimenes aprūpes iestādēs (valsts un pašvaldību aprūpes centru skaits, kā arī tajos ievietoto bērnu skaits sarūk, aizvien vairāk bērnu tiek ievietoti audžuģimenēs), sistēmā ir novērojami bērnu pārvietošanas gadījumi no vienas aprūpes formas citā.⁴⁷

VBTAI apkopotā bāriņtiesu statistika apliecina, ka 2018. gadā 36 audžuģimenē dzīvojoši bērni tika ievietoti citā audžuģimenē, no tiem 24 bērni vecumā no 13 līdz 17 gadiem, bet 21 bērns no audžuģimenes ir ievietots institūcijā no tiem 11 bērni vecumā no 13 līdz 17 gadiem⁴⁸. 2019. gadā aprūpe audžuģimenē pārtraukta 428 bērniem. 68 bērnu uzturēšanās audžuģimenē izbeigta ar bērna adopciju, aizbildnībā tika nodoti 78 bērni, bet aprūpē citā audžuģimenē nodoti 73 bērni, bet aprūpē aprūpes un rehabilitācijas institūcijā ievietoti 42 bērni.⁴⁹

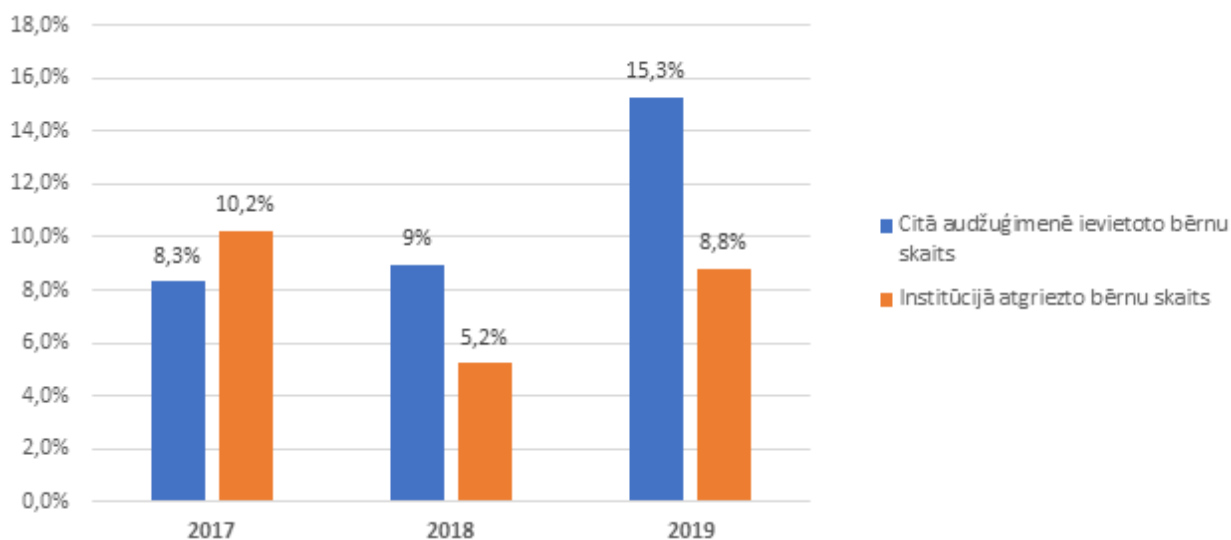
⁴⁵Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā. LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 52 (3210), 01.04.2005.

⁴⁶VBTAI oficiālā bāriņtiesu statistika par 2017., 2018. un 2019. gadu. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> - aplūkots 08.12.2020

⁴⁷ Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

⁴⁸Bāriņtiesu statistika par 2018. gadu "Pārskats par lietām par bērnaaprūpes un aizgādības tiesību atņemšanu un atjaunošanu vecākiem".

⁴⁹VBTAI Bāriņtiesu pārskata par 2019. gadu kopsavilkums. Pieejams:<http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5665&page=> - aplūkots 11.12.2020

2. attēls.⁵⁰ Citās audžuģimenēs un institūcijās ievietoto bērnu procentuālais skaits pret attiecīgā gadā audžuģimenēs ievietoto bērnu skaitu⁵¹

Minētās analīzes kontekstā jāuzsver, ka Nodibinājums “Latvijas Tiesnešu mācību centrs” pēc VBTAI pasūtījuma ir veicis pētījumu par ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu emocionālo traumatismu atkārtotas ārpusģimenes aprūpes (aizbildnība, audžuģimene, iestāde) maiņas gadījumos. Pētījumā norādīts, ka kopumā 2018. gada laikā dažādu iemeslu dēļ ir notikusi 1116 bērnu rotācija, tai skaitā gan no ārpusģimenes aprūpes ģimeniskā vidē, gan arī no ģimeniskās vides aprūpes formām 50 bērni pārvietoti atpakaļ uz aprūpes iestādi. Pētījuma autori rezumē, ka aprūpes formas maiņa bērnam var būt traumatiska, gan to iemeslu dēļ, kāpēc tā notiek, gan ierastās vides un drošības sajūtas zaudējuma dēļ.

1.1.2. Institucionālā aprūpe – bērnu aprūpes iestāde

Latvijas tiesību aktos veiktie grozījumi BTAL un Bāriņtiesu likumā, kas spēkā stājās 2018. gada 1. septembrī, paredz, ka ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam.⁵² BTAL paredz termina “bērnu aprūpes iestāde” skaidrojumu — iestāde, kurā tiek nodrošināta sociālā aprūpe un sociālā rehabilitācija bāreņiem vai bez vecāku gādības palikušiem bērniem, kā arī bērniem, kuriem nepieciešama sociālā rehabilitācija vai īpaša aprūpe veselības stāvokļa dēļ.⁵³

⁵⁰Kaspars Prūsis, maģistra darbs, “Ārpusģimenes aprūpes atbalsta pasākumu efektivitātes analīze”, RSU, 2020, Rīga

⁵¹pielāgots no Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pārskata par bāriņtiesu darbību. Pieejams: <http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/> - aplūkots 07.12.2020.

⁵²Grozījumi bāriņtiesu likumā. Pieņemti 02.11.2017. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295579-grozijumi-barintiesu-likuma> - aplūkots 11.12.2020.

⁵³Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998.

Turklāt patlaban spēkā esošie tiesību akti paredz, ka bērnu ievietot aprūpes iestādē var tikai izņēmuma gadījumā, ja bērnam nav iespējams atrast aizbildni, audžuģimeni vai adoptētāju un tikai tad, kad tas ir paša bērna interesēs.

Atbilstoši tiesību normās notiktajiem principiem, statistikas dati liecina, ka valstī kvantitatīvi samazinās gan aprūpes iestāžu skaits, gan bērnu skaits bērnu aprūpes iestādēs.

2017. gadā valstī bija 48 bērnu aprūpes iestādes, 2018. gadā 43⁵⁴, bet 2019. gada nogalē jau tikai 35⁵⁵. 2017. gada nogalē sociālās aprūpes iestādēs dzīvoja 1151 bērns, 2018. gada nogalē 852 bērni, bet 2019. gada beigās 618 bērni. Vienlaikus secināms, ka vairums bērnu aprūpes iestādēs ir vecāki par 10 gadiem. Proti, aptuveni 55% no bērniem, kuri turpina uzturēties bērnu aprūpes iestādēs, ir bērni vecumā no 12 līdz 17 gadiem, savukārt aptuveni 42% bērnu ir vecuma no 4 līdz 12 gadiem.⁵⁶

Problemātika

Latvijas Republikas Valsts kontroles veiktajā 2019. gada revīzijas ziņojumā „Atņemtā bērnība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē” tiek pausts, ka saskaņā ar revīzijā veikto visu 119 pašvaldību aptauju 94% bāriņtiesu ir norādījušas, ka, izvēloties ārpusģimenes aprūpes veidu, tās ievēro likumā paredzēto ārpusģimenes aprūpes veidu prioritāro secību – aizbildnis, audžuģimene, bērnunams. Tomēr 51% bāriņtiesu norādīja, ka praksē ārpusģimenes aprūpes veids ir atkarīgs arī no bērna vecuma – ir problemātiski vai pat neiespējami atrast aizbildni vai audžuģimeni pusaudzim, 65% bāriņtiesu norādīja, ka ir grūti vai pat neiespējami atrast aizbildni vai audžuģimeni trīs un vairāk vienas ģimenes bērniem, bet 15% - bērniem ar būtiskām veselības problēmām.⁵⁷

Tas, ka šī problemātika arvien ir aktuāla tēma nozares speciālistu vidū liecina 2020. gada 8. decembra konference – diskusija “Kā veicināt “sarežģīto” bērnu nonākšanu ģimenē”. Konferences pieteikumā norādīts, ka “sarežģītie” bērni, kuriem visgrūtāk atrast patstāvīgas ģimenes ir pusaudži, lielas brāļu/māsu grupas un bērni ar garīga vai funkcionāla rakstura traucējumiem. Latvijā joprojām trūkst audžuģimeņu un adoptētāju, aizbildņu, kuri būtu gatavi atsaukties misijai kļūt par “sarežģīto” bērnu vecākiem. Pusaudžu vecums ir unikāls laiks, kas ietekmē visu tālāko dzīvi”.

⁵⁴Bērni Latvijā, 2019. Statistikas pārskats. Centrālās statistikas pārvalde, 2019. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/382-berni-latvija-2019> - aplūkots 12.12.2020.

⁵⁵Atklāj, cik bāreņu palicis Latvijas bērnunamos. Pieejams: <https://www.la.lv/atklaj-cik-barenu-palikusi-latvijas-bernunamos> - aplūkots: 12.12.2020.

⁵⁶VBTAI Pārskata par bāriņtiesu darbu 2018.gadā kopsavilkums. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5422&page=> - aplūkots 10.12.2020

⁵⁷LRVK revīzijas ziņojums „Atņemtā bērnība. Ikvienam bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē.”, Rīga (2019). Pieejams: http://www.lrvk.gov.lv/uploads/reviziju-zinojumi/2018/2.4.1-9_2018/Zinojums_Atņemtā%20bērnība.%20Ikvienam%20bērnā%20ir%20tiesības%20uzaugt%20ģimenē.pdf – aplūkots 12.12.2020.

Diskusijā kopumā piedalījās vairāk kā 40 jomas pārstāji, tajā skaitā no Latvijas Republikas Saeimas, Sociālo un darba lietu komisijas, LM, VBTAI, Rīgas domes Sociālo lietu komitejas, Rīgas domes Labklājības departamenta, Rīgas bāriņtiesas, Rīgas Sociālā dienesta, Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centra un dažādām nevalstiskajām organizācijām, tostarp AC.

Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centra (centrs pilda bērnu aprūpes nama funkciju) direktors K. Jasinkēvičs prezentēja centra darbību 2020. gadā, norādot, ka 2020.gada sākumā bērnu aprūpes iestādē kopumā dzīvoja 118 bērni šādās vecumā grupās: 0-1 gadīgo vecuma grupā - 0 bērni; 2-3 gadīgo vecuma grupā - 3 bērni; 4 gadīgo vecuma grupā - 1 bērns, 5 – 6 gadīgo vecuma grupā - 4 bērni; 7-12 gadīgo vecuma grupā - **39**; 13-14 gadīgo vecuma grupā - **13**; 15 – 17 gadīgo vecuma grupā - **55**; virs 18 gadiem – 3 bērni.

Vienlaikus prezentācijā atklāts, kā bērni nonākuši aprūpes institūcijā, proti, ka nereti bērnu aprūpes iestādē tiek ievietoti bērni, kuru aprūpe pirms ievietošanas bērnu namā nav bijusi atbilstoša bērnu labākajām interesēm citās ārpusģimenes aprūpes formās - audžuģimenēs, aizbildņu ģimenēs. Dati liecina, ka arī ne visi adopcijas gadījumi ir bijuši veiksmīgi.

2. tabula. Bērnu iepriekšējā uzturēšanās vieta, pirms nonākšanas Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centrā

Ievietoti bērni	2018	2019	2020
no audžuģimenes	11	12	13 (viens atkārtoti)
no aizbildnības	8	8	9
no adopcijas	2	2	1

„Mērķis – Latvija bez bērnu namiem būtu skaistākais, ko varētu uzdāvināt valstij simtgades jubilejā”, 2017. gadā puda G. Meluškāns, viens no lsm.lv autoriem.⁵⁸ Līdzīgu viedokli un uzsaukumu medijos ir pauduši arī citi nozares eksperti un profesionāļi.

Tomēr Statistikas dati liecina, ka 2020. gadā šis mērķis nav piepildīts, neskatoties uz līdzšinējiem centieniem un uzlabojumiem bērnu tiesību aizsardzības jomā. Iepriekš minētie skaitļi un tendences ir vērā ņemamas, domājot par audžuģimenēs un aprūpes iestādēs esošo bērnu izredzēm atrast pastāvīgu ģimeni.

Lai uzskatāmi parādītu normatīvajos aktos noteikto procesu, līdzības un atšķirības, kā bez vecāku gādības palicis bērns nonāk kādā no ģimeniskai videi pietuvinātām ārpusģimenes aprūpes formām – aizbildnībā un audžuģimenē, kā arī vietējā vai ārvalstu adopcijā, pielikumā pievienots detalizēts pārskats par Latvijā spēkā esošajām ārpusģimenes aprūpes formām, prasībām un

⁵⁸Guntars Meluškāns: Dāvana simtgadē – Latvija bez bērnu namiem. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/guntars-meluskans-davana-simgade--latvija-bez-bernu-namiem.a233470/> - aplūkots: 10.12.2020.

kritērijiem uzņemošajām ģimenēm, uzraudzību, apmācībām un pieejamo atbalstu. Apkopotā informācija palīdz izvērtēt katras no ārpusģimenes aprūpes formas atbilstību bērnu interesēm, tostarp vietējās un ārvalstu adopcijas gadījumā. (*skat. pielikums 1-Bez vecāku gādības palikuša bērna aprūpe ģimeniskā vidē un adopcijā (normatīvo aktu analīze)*).

1.2. Adopcija

Lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adopcija. Adopcijas uzdevums ir nodrošināt adoptējamiem bērniem audzināšanu ģimenē, stabilu un harmonisku dzīves vidi.⁵⁹ Latvijā atbilstoši likumdošanā noteiktajam ir iespējama vietējā adopcija un ārvalstu adopcija, un šā Pārskata uzdevumu kontekstā aplūkojami gan vietējās adopcijas, gan ārvalstu adopcijas kārtība un kritēriji savstarpējā salīdzinājumā.

Juridisko terminu vārdnīcā adopcija tiek definēta kā tādu pašu kā radniecība pēc izcelšanās personisko un mantisko tiesību un pienākumu radošs tiesisks akts, ar kuru viena persona pieņem citas personas bērnu [...] par savu [...].⁶⁰ Akadēmiķis Jānis Vēbers adopciju definē, kā „civiltiesisku aktu, pēc Civillikuma - ģimenisks līgums, ar kuru kāda persona pieņem cita bērnu par savu”⁶¹.

1.2.1. Adopcijas kārtība, kritēriji, statistika

Adopcijas tiesiskos pamatus Latvijā nosaka Latvijas Republikas Civillikuma 162.- 176. pants. Savukārt kārtību, kādā adoptējami bērni, nosaka Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr.667 „Adopcijas kārtība”, kas stājās spēkā 2018. gada 8. novembrī, aizstāja tāda paša nosaukuma noteikumus Nr.111, kuri stājās spēkā 2003. gada 11. martā.

Analizējot nacionālos tiesību aktus, secināms, ka tie nesniedz precīzu adopcijas definīciju, iezīmējot vien būtiskus principus, kas ņemami vērā adopcijas īstenošanas gadījumā.

Proti, Civillikuma 162. pants nosaka, ka nepilngadīga bērna adopcija ir atļauta, ja tā ir bērna interesēs. [...] un ir konstatēta bērna un adoptētāja savstarpējā piemērotība, kā arī ir pamats uzskatīt, ka adopcijas rezultātā starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies patiesas bērnu un vecāku attiecības.[...].⁶² Savukārt Civillikuma 169. pants nosaka, ka bērna adopcijai ir nepieciešams bāriņtiesas lēmums, ka adopcija ir bērna interesēs. Bāriņtiesa, pieņemot lēmumu, noskaidro adoptējamā viedokli, ja vien viņš pats spēj to formulēt, kā arī ņem vērā ziņas par adoptētāju [...]. Tostarp Adopcijas kārtības 4. punktā noteiktais paredz, ka adopcijas gadījumā noskaidrojams visu adopcijā iesaistīto personu viedoklis par bērna adopciju – aizbildņa, ja bērnam ir nodibināta

⁵⁹Adopcija. Labklājības ministrija. Pieejams:

http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=80072 – aplūkots 13.12.2020.

⁶⁰Dubure, V., Fogels, A., Fridrihsons, I u.c.Juridisko termin vārdnīca. Rīga, Nordik, 1998., 7., 8.lpp.

⁶¹Vēbers J. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ģimenes tiesības. Rīga: Mans īpašums, 2000, 89.lpp.

⁶²Civillikums. LR likums. Valdības Vēstnesis Nr. 41, 20.02.1937.

aizbildnība, tostarp arī bioloģisko vecāku (izņemot gadījumus, ja vecākiem likumā noteiktajā kārtībā ir atņemtas aizgādības tiesības vai vecāki ir miruši).

Nemot vērā minēto tiesību normu apskatu, izdalāmi noteikti savstarpēji saistoši kritēriji adopcijas iespējamībai:

- Atbilstība bērna interesēm;
- Bērna vecuma ietvars (līdz pilngadības sasniegšanai);
- Bērna un adoptētāja savstarpēja piemērotība;
- Patiesu bērnu – vecāku attiecību izveidošanās;
- Bērna viedokļa noskaidrošana.

Tiesību normu analīzē secināms, ka neviens no kritērijiem netiek minēts kā prioritārs vai sekundārs, tādējādi neviens kritērijs nav uzskatāms par mazāk būtisku kā kāds cits, līdz ar to adopcijas kontekstā ir būtiski, lai: ikviens lēmums tiktu pieņemts saskaņā ar principu kopumu par bērna interešu ievērošanu (bērna nevis kādas citas personas, institūcijas vai valsts interesēm), ne diskrimināciju un viņa pamattiesību – paust savu gribu un vēlmes attiecībā uz jebkuriem lēmumiem, kas skar viņa tiesības un intereses, respektēšanu.

Analizējot adopcijas jomu regulējošos normatīvos aktus secināms, ka Latvijas adoptētājiem nav ierobežotas tiesības adoptēt bērnu no jebkuras ārpusģimenes aprūpes formas, neatkarīgi no tā vai tā būtu ģimeniskai videi pietuvināta ārpusģimenes aprūpes forma – aizbildnība un audžuģimene, vai institucionāla aprūpe. Tāpat nav ierobežojumi attiecībā uz bērnu skaitu, vecumu vai bērna veselības stāvokli. Gluži otrādi dažāda veida valsts veiktās aktivitātes šajā jomā, attīstot dažādas atbalsta formas un pakalpojumus ģimenēm, gan nodrošinot finansiālus, gan psihoemocionālus resursus bērnu uzņemšanai, vērstas uz to, lai veicinātu adoptētāju skaita pieaugumu un gatavību adoptēt gadus vecākus bērnus, vairākas vienas ģimenes bērnus un arī bērnus ar vieglākiem vai smagākiem fiziskās vai garīgās veselības traucējumiem. Tomēr, vai valsts īstenotie pasākumi ir devuši gaidītos rezultātus, var apliecināt tikai statistiskie dati par bērnu adopciju Latvijā.

Nemot vērā minēto, kā arī pētot normatīvajos aktos ietvertās normas un principus attiecībā uz bērnu adopciju Latvijā nav konstatējama to neatbilstība bērnu labākajām interesēm.

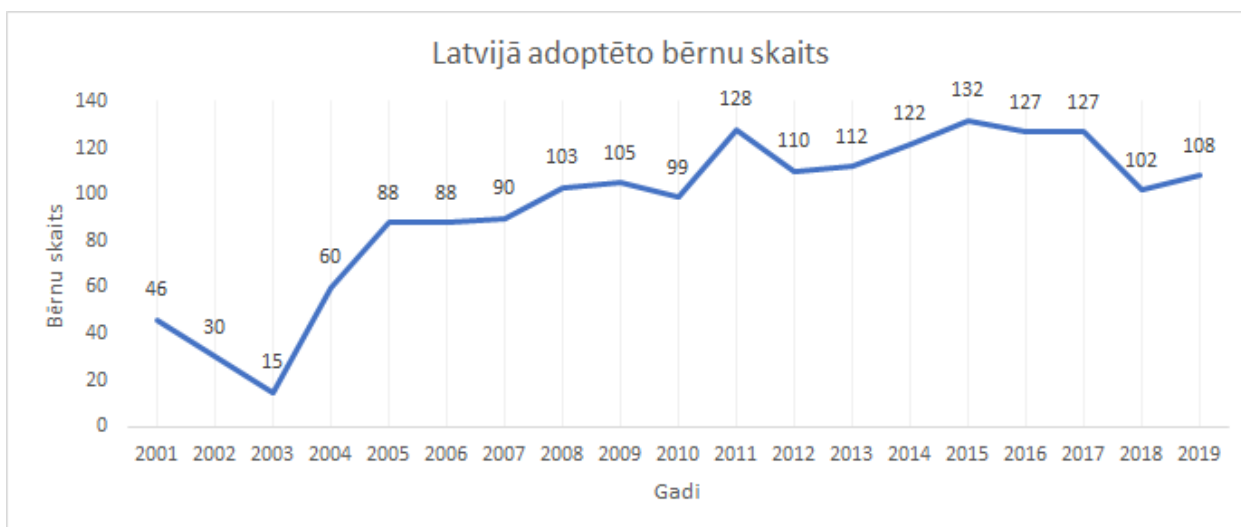
Analizējot normatīvajos aktos noteikto par adopcijas procesa īstenošanas gaitu, kopsakarā ar iepriekšminētajiem adopcijas kritērijiem secināms, ka tikai pēc ģimenes izpētes pirmsadopcijas periodā, kuras rezultātā tiek secināts, ka adopcija atbilst konkrētā bērna interesēm, proti, ir konstatējama adoptētāja un adoptējamā bērna savstarpējā piemērotība, kā arī bērnam konkrētajā ģimenē tiek nodrošināta stabila un harmoniska dzīves vide un bāriņtiesas sagatavota atzinuma, ka adopcija ir konkrētā bērna interesēs, adopcijas process var tikt virzīts apstiprināšanai tiesā.⁶³

Tas nozīmē, ka tiesību aktu izpratnē, adopcijas atbilstība bērna interesēm netiek pieņemta kā pašsaprotama, bet tiek pārbaudīta procesā, iesaistoties noteiktu speciālistu un institūciju

⁶³Augstākās tiesas 08.11.2018. spriedums Nr. SKA-885/2018 (A420256416). Aplūkots 12.12.2020.

pārstāvjiem un veicot konkrētas darbības un soļus, lai pārliecinātos par adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm katrā individuālā bērna gadījumā.

Lai gūtu ieskatu par līdzšinējo adopcijas praksi un adopcijas tendencēm Latvijā, tās aplūkojamās statistikas tvērumā, kas ataino reālo situāciju adopcijas jomā. Centrālā statistikas pārvalde piedāvā statistiku par adopciju sākot no 2001. gada (sk. 3. att.).

3. attēls. Vietējā adopcija 2001–2019. gads⁶⁴

2019. gada 31. decembrī LM datu bāzē bija ziņas par 1140 adoptējamiem bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības, no kuriem 74.7% bija 9 gadus veci un vecāki.

Latvijā 2019. gadā bija 4 adoptētāji, kuri bija izraudījuši vēlmi adoptēt bērnu, kurš būtu šajā vecumā, tātad no 852 bērniem 4 bērniem teorētiski ir iespēja atrast savu pastāvīgo ģimeni Latvijā. Salīdzinoši 2019. gadā 26 ārvalstu adoptētāji (81%) vēlējās adoptēt bērnu, kas būtu vecumā no 9 līdz 18 gadiem.⁶⁵

1.2.2. Ārvalstu adopcijas kārtība, kritēriji, statistika

Ārvalstu adopcijas gadījumā bērnu adoptē ārzemnieki, kuriem nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā vai LV pilsoņi vai nepilsoņi, kuri pastāvīgi dzīvo ārvalstīs.⁶⁶

Kopš 2009. gada 18. novembra Bērnu tiesību aizsardzības likumā iekļauta norma, kas paredz, ka no Latvijas bērnu var adoptēt tikai uz tādu ārvalsti, kurai ir saistoša 1993. gada 29. maija Hāgas konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos

⁶⁴Dati no adopcijas reģistra. LM vēstule Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Par ārpusģimenes aprūpē esošajiem un adoptējamiem bērniem. 13.01.2020. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/\\$FILE/LM_arpusgimen es_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF](http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/$FILE/LM_arpusgimen es_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF) - aplūkots: 04.12.2020.

⁶⁵Turpat.

⁶⁶Adopcija. Labklājības ministrija. Pieejams:

http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=80072 – aplūkots 13.12.2020.

vai, ja Latvija ar attiecīgo valsti ir noslēgusi divpusēju līgumu, kas nosaka tiesisko sadarbību adopcijas jomā.⁶⁷

Adoptējot bērnu uz ārvalsti, procedūras īstenošanā piemēro lielu daļu Adopcijas kārtībā minēto prasību un kritēriju līdzīgi kā vietējās adopcijas gadījumos, ciktāl tas nav noteikts citādi.

Civillikuma 169. pants nosaka, ka pēc ārzemnieka, kuram nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā, vai ārvalstīs dzīvojošas personas lūguma bērnu var adoptēt [...] tikai tad, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt bērna audzināšanu ģimenē un pienācīgu aprūpi.⁶⁸ No minētā izriet, ka adopcijas jautājumu risināšanā iesaistītajām institūcijām un speciālistiem, kuru uzdevums ir nodrošināt prioritāru bērnu tiesību un interešu aizsardzību, jābūt pierādāmiem argumentiem, ka veiktas visas iespējamās darbības, lai pirms iespējamās ārvalstu adopcijas procedūras uzsākšanas, varētu apliecināt centienus nodrošināt bērna tiesības uz ģimeni Latvijā.

Esošā Adopcijas kārtība nosaka, atšķirīgu pieeju kā vietējā adopcijā, proti, ārzemnieks, kam nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā, vai ārvalstī dzīvojoša persona var adoptēt:

- otra laulātā bērnu;
- bērnu no aizbildņa ģimenes vai audžuģimenes, ja bērnu adoptē viņa radnieki;
- bērnu, kurš atrodas bērnu aprūpes iestādē, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt viņa pienācīgu audzināšanu un aprūpi ģimenē⁶⁹.

Minētajā tiesību normā ietverts absolūts aizliegums ārzemniekiem, kas nav bērna radnieki adoptēt juridiski brīvu bērnu vai bērnus, kas atrodas ģimeniskai videi pietuvinātā ārpusģimenes aprūpes formā – aizbildnībā vai audžuģimenē. Aizliegums nav attiecināms uz juridiski brīviem bērniem, kam ārpusģimenes aprūpe nodrošināta citā – institucionālās aprūpes formā.

Vienlaikus jāsecina, ka starpvalstu adopciju regulējošie normatīvie akti, tostarp Konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos, izvirza vienu no starpvalstu adopcijas pamatkritērijiem apsvērumu, ka starpvalstu adopcija ir īstenojama tikai tajos gadījumos, ja šādā veidā var nodrošināt pastāvīgas ģimenes priekšrocības bērnam, kam piemērota ģimene nav atrodama viņa izcelsmes valstī⁷⁰.

Lai izvērtētu šajā tiesību normā ietvertā aizlieguma samērīgumu, vienlīdzīguma un ne diskriminācijas principu ievērošanu, turpmākajā izvērtējumā tiks dots ieskaits bērna labāko interešu jēdziena dažādos skaidrojumos (tostarp starptautiski noteiktus un Latvijai kā valstij saistošus) un piemērošanas ietvarā gan attiecībā uz individuālu bērna vajadzību izvērtēšanas pieeju dažādās valsts īstenotajās procedūrās, attiecībā uz lēmumiem, kas skar bērnu, gan politikas dokumentu izstrādē. Tas nepieciešams, lai apzinātu šāda ārvalstu adopcijas aizlieguma būtību un piemērošanas

⁶⁷Turpat.

⁶⁸Turpat.

⁶⁹Adopcijas kārtība 58. punkts

⁷⁰Konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos.

<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1322> - aplūkots 15.12.2020.

sekas, kā arī - vai un kā šāds aizliegums korelē ar bērna pamattiesībām uz ģimeni un skar tieši bērna intereses, apzinoties, ka adopcijas primārais mērķis ir tikai un vienīgi bērna labklājība un instruments viņa tiesību nodrošināšanai.

Analizējot adopcijas jautājumus regulējošo tiesību aktu normas, jāsecina, ka neatkarīgi no tā, vai tiek adoptēts ārpusģimenes aprūpē esošs bērns, kurš uzturas audžuģimenē, aizbildņa ģimenē vai aug bērnu aprūpes iestādē, vai gluži pretēji tiek adoptēts otra laulātā bērns, adopcijas sekas un vienlaikus juridiski noteiktais vēlamais rezultāts ir - bērnu un vecāku attiecību nodibināšana, ko nav iespējams sasniegt un nodrošināt bērnam ne kādiem citiem juridiskiem instrumentiem.

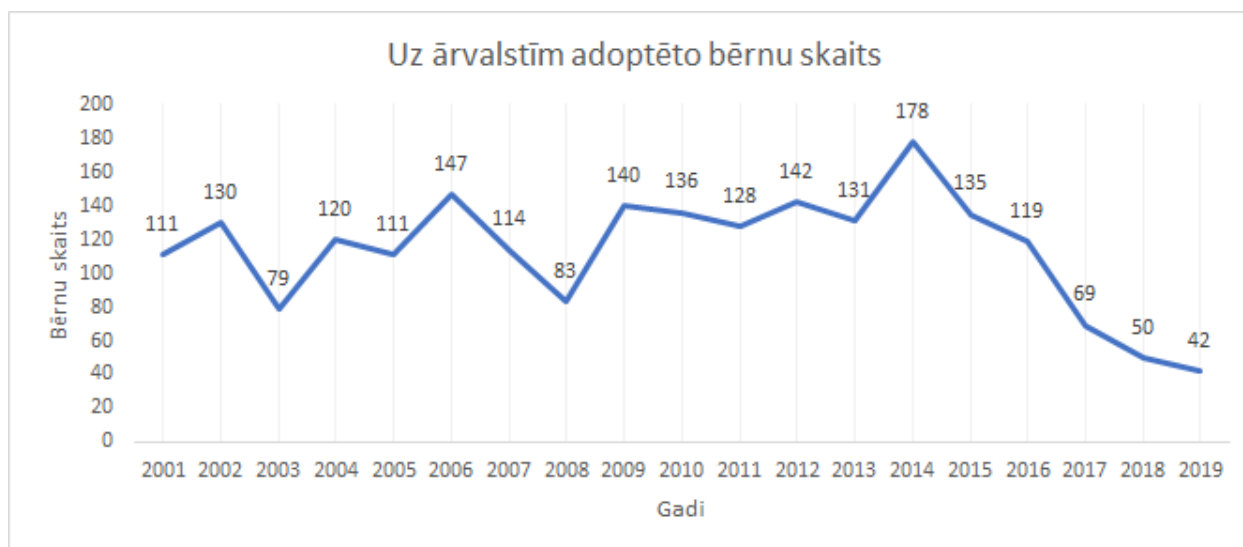
Vai un kādi kritēriji attiecībā uz adoptējamo bērnu ir noteikti ārvalstu adoptētājiem?

LM mājas lapā norādīts, ka ministrija pieņem un izvērtē neierobežotu skaitu tikai tās ārvalstu adoptētāju lietas, kurās pausta vēlme adoptēt:

- 3 un vairāk vienas ģimenes bērnus (brāļus/māsas);
- bērnus, kuri ir vecāki par 9 gadiem;
- bērnus, kuri ir smagi slimi vai ar ievērojamiem veselības (garīgās/fiziskās attīstības) traucējumiem;

-bērnus, kuriem nav izdevies atrast ārvalstu adoptētājus (atbilstoši ministrijā jau iesniegtajiem adopcijas pieteikumiem), un par kuriem ministrija oficiāli atzītajām institūcijām darbam adopcijas jomā Latvijā (turpmāk – kompetentās iestādes) ir sniegusi informāciju atsevišķos informācijas par adoptējamiem bērniem apkopojumos;

-uz ārvalstīm adoptējamus bērnus bez vecuma un veselības stāvokļa ierobežojuma, ja šādu vēlmi ir pauduši ārvalstīs dzīvojoša persona vai laulātie, no kuriem vismaz vienam ir Latvijas pilsonība vai Latvijas nepilsoņa statuss.

4. attēls. Ārvalstu adopcija 2001–2019. gads⁷¹

⁷¹Dati no adopcijas reģistra. LM vēstule Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Par ārpusģimenes aprūpē esošajiem un adoptējamiem bērniem. 13.01.2020. Pieejams:

Analizējot adopcijas tendences Latvijā (sk. 4. att.), jāatzīst, ka ilgstoši lielākā daļa adopciju ir bijušas uz ārvalstīm. Laika posmā no 2003. līdz 2019. gadam no Latvijas uz ārvalstīm ir adoptēti 1925 bērni. Valstis, uz kurām ir adoptēti visvairāk bērni no Latvijas ir ASV (987 bērni), Francija (586 bērni) un Itālija (319). Savukārt 11 un mazāk bērni adoptēti uz tādām valstīm kā Kanāda, Sanmarīno, Spānija, Zviedrija, Šveice, Krievija un Vācija.⁷²

Sākot ar 2011. gadu vietējo un ārvalstu adopciju skaits bija salīdzinoši līdzvērtīgs, taču sākot no 2017. gada vērojams straujš ārvalstu adopciju skaita samazinājums.

Pārskata kontekstā jāuzsver starptautiski atzītie principi, ka Ārvalstu adopciju saskaņā ar Konvenciju par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos veic tikai tad, ja izcelsmes valsts kompetentās iestādes:

- a) ir atzinušas, ka bērns ir adoptējams;
- b) pēc tam, kad ir pienācīgi izskatītas iespējas bērna adopcijai izcelsmes valstī, ir atzinušas, ka bērna interesēm vislabāk atbilst starpvalstu adopcija;
- c) ir nodrošinājušas, ka
 - (1) ir veiktas vajadzīgās konsultācijas ar tām personām, organizācijām un iestādēm, kuru piekrišana ir vajadzīga adopcijai, un tām ir pienācīgi paziņots par viņu piekrišanas sekām, jo īpaši jautājumā par to, vai adopcija radīs vai neradīs tiesisko attiecību izbeigšanos starp bērnu un viņa vai viņas izcelsmes ģimeni,
 - (2) attiecīgās personas, organizācijas un iestādes ir brīvi devušas savu piekrišanu noteiktā juridiskā formā un to paudušas vai apliecinājušas rakstiski,
 - (3) piekrišana nav dota saistībā ar jebkāda veida maksājumu vai atlīdzību un tā nav atsaukta, un
 - (4) mātes piekrišana, ja tāda tiek pieprasīta, ir dota tikai pēc bērna piedzimšanas;
- d) ņemot vērā bērna vecumu un brieduma pakāpi, ir nodrošinājušas, ka
 - (1) ar viņu ir veiktas apspriedes un viņam vai viņai ir pienācīgi paziņots par adopcijas sekām un viņa vai viņas piekrišanu adopcijai gadījumā, ja šāda piekrišana tiek pieprasīta,
 - (2) ir ņemtas vērā bērna vēlmēs un apsvērumi,
 - (3) bērna piekrišana adopcijai gadījumā, ja šāda piekrišana tiek pieprasīta, ir dota brīvi, noteiktā juridiskā formā un pausta vai apliecināta rakstiski, un
 - (4) šāda piekrišana nav dota saistībā ar jebkāda veida maksājumu vai atlīdzību⁷³.

[http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/\\$FILE/LM_arpusgimen_es_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF](http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/$FILE/LM_arpusgimen_es_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF) - aplūkots: 04.12.2020.

⁷²Dati no adopcijas reģistra. LM vēstule Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai. Par ārpusģimenes aprūpē esošajiem un adoptējamiem bērniem. 13.01.2020. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/\\$FILE/LM_arpusgimen_es_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF](http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimasNotikumi.nsf/0/3af2885a39c6ced8c225851b004b7cbe/$FILE/LM_arpusgimen_es_aprupe_esosie_berni_statistika.PDF) - aplūkots: 04.12.2020.

⁷³ Par Hāgas Konvenciju par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1322> - aplūkots 15.12.2020.

1.2.3. Jēdziena “bērna labākās intereses” tiesiskais tvērums un kritērijs adopcijas kontekstā

1989. gada 20. novembrī ANO Ģenerālajā asamblejā tika pieņemta ANO Konvencija par bērna tiesībām. Konvencijas pieņemšana novērsa robežas starptautiski - tiesiskajā regulējumā bērnu tiesību jomā. Ar Konvencijas pieņemšanu starptautiskajā regulējumā tika ieviesta virkne jaunu cilvēktiesību: tiesības uz izdzīvošanu un attīstību (6. pants), tiesības uz fizisko un psiholoģisko atdzimšanu un sociālo reintegrāciju gadījumos, kad bērns ir cietis no ļaunprātīgas apiešanās un ekspluatācijas (39. pants), tiesības uz individualitātes saglabāšanu (8. pants) [..].⁷⁴ Tostarp Konvencija pasludināja vadošo bērnu tiesību aizsardzības principu – **bērnu interešu prioritātes principu, kurš jāievēro, izskatot jebkuru ar bērnu saistīto jautājumu.**⁷⁵ Latvija Konvencijai pievienojās 1991. gada 4. septembrī.

Konvencijas 3. panta 1. punkts nosaka, ka „Visās darbībās attiecībā uz bērniem, neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātās iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.”⁷⁶ Diemžēl ne starptautiskajā, ne nacionālajā līmenī nav izstrādāti kritēriji bērna vislabāko interešu noteikšanai, un nekur nav definēts, ko tieši nozīmē bērna intereses. ANO Bērnu tiesību komiteja nav izstrādājusi kritērijus bērna labāko interešu izvērtēšanai, vienlaikus norādot, ka **diskriminācijas aizlieguma, maksimālas izdzīvošanas un pilnvērtīgas attīstības un bērna uzskatu respektēšanas principi, ir tie, kas īpaši jāņem vērā, runājot par bērna vislabākajām interesēm.**⁷⁷

Tā kā bērna intereses un to prioritātes jēdziens ir tik neviennozīmīgs, dažādi interpretējams un raisījis ļoti plašas diskusijas gan vietējā, gan starptautiskā līmenī, Bērnu tiesību komiteja, kas nodibināta, lai izvērtētu, cik sekmīgi dalībvalstis nodrošina un īsteno konvencijā noteiktās saistības, 2013. gada 29. maijā izdevusi skaidrojumu ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmajai daļai “Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērumu būtu viņu intereses (3. panta 1. punkts)”, kas ļauj padziļinātāki izprast “bērna interešu prioritātes” principu.⁷⁸

Pārskata kontekstā būtiski ir gan Bērnu tiesību komitejas (turpmāk – Komitejas) komentāri attiecībā uz iepriekš minētā konvencijas 3. panta 1.punkta izpildi, gan UNICEF 2014. gada pētījumā „Bērna labākās intereses ārvalstu adopcijā” paustie komentāri, kas, ja ņemti vērā un

⁷⁴Latvijas Republikas Tiesībsargs. ANO Konvencija par bērna tiesībām. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/ano-konvencija-par-berna-tiesibam> - aplūkots 27.11.2020.

⁷⁵Turpat.

⁷⁶ANO Bērnu tiesību konvencija. Starptautisks dokuments. Pieņemts 20.11.1989. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> - aplūkots 27.11.2020.

⁷⁷Turpat.

⁷⁸Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

praktiski pielietoti, varētu viest būtisku skaidrību bērna interešu piemērošanā un lēmumu pieņemšanā ārvalstu adopcijas kontekstā.

Vispirms komentārā ievaddaļā tiek minēts, ka „bērna interešu principa mērķis ir nodrošināt konvencijā atzīto tiesību pilnīgu un efektīvu īstenošanu un holistisku bērna attīstību.”⁷⁹ Komiteja vēlas, lai valstis interpretētu attīstību kā „holistisku jēdzienu, kas aptver bērna fizisko, prāta, garīgo, morālo, psiholoģisko un sociālo attīstību”.⁸⁰

Komiteja norāda, ka [...] bērna intereses ir dinamisks princips, kas aptver vairākus jautājumus, kuri nemitīgi attīstās. Šis vispārējais komentārs ir pamats tam, lai izvērtētu un noteiktu to, kas ir bērna interesēs [...] Šī komentāra galvenais mērķis ir nostiprināt izpratni gan par bērnu tiesībām uz to, ka viņu intereses tiek izvērtētas un ir primārais apsvērums vai atsevišķos gadījumos tās ir svarīgākās, gan šo tiesību piemērošanu. Tā vispārējais mērķis ir veicināt reālas izmaiņas attieksmē, lai bērns tiktu pilnībā respektēts kā tiesību turētājs.⁸¹

Komentējot dalībvalstu pienākumu veidu un apmēru, Komiteja norāda uz pienākumu nodrošināt to, lai visi ar bērniem saistītie tiesu un administratīvo iestāžu lēmumi, kā arī politika un tiesību akti uzskatāmi apliecinātu to, ka pirmkārt apsvērta tas, kas ir bērna interesēs. Tas nozīmē, ka ir jāapraksta, kā ir pārbaudīts un izvērtēts, kas ir bērna interesēs, un, cik liela nozīme tam bijusi lēmuma pieņemšanas laikā.⁸²

UNICEF Izpētes biroja veiktajā pētījumā „Bērna labākās intereses ārvalstu adopcijā” (Cantwell, 2014) autors detalizēti apskata dažādus bērna labāko interešu aspektus tieši adopcijas normatīvo aktu pieņemšanas kontekstā. Viņš pauž, ka **„jebkurš politisks lēmums (un tā likumdošanas sekas) par nosacījumiem, kādos gadījumos starpvalstu adopcija var notikt, ja vispār notiktu, ir jāpamato ar padziļinātu izvērtējumu par sekām, kādas tas atstās uz valsts bērniem – gan tiem, kurus, iespējams, adoptēs uz ārvalstīm, gan tiem, kurus neadoptēs.”**⁸³

Konvencijas 3. panta 1.punkta juridiskās analīzes sadaļā detalizēti apskatīts katrs no šī punkta terminiem un principiem, liekot uzsvarus un norādot uz būtiskām niansēm. Piemēram, komentējot sadaļu „visās darbībās attiecībā uz bērniem”, komiteja vērš uzmanību, ka faktiski visi valsts pieņemtie lēmumi tā vai citādi ietekmē bērnus. [...] Taču tad, ja lēmums būtiski ietekmēs vienu vai vairākus bērnus, ir atbilstoši nodrošināt lielāku aizsardzības līmeni un sīkāk izstrādātas

⁷⁹Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses (3.panta 1. punkts). ANO Bērnu tiesību komiteja, vispārējie noteikumi. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/lv_general_comment14.pdf - aplūkots 29.11.2020

⁸⁰Vispārējais komentārs Nr. 5 (2003) Konvencijas par bērnu tiesībām vispārējie īstenošanas pasākumi (4. un 42.pants un 44.panta 6.punkts). Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/general_comment_no_5_x2003x_general_measures_of_implementation_for_the_convention_on_the_rights_of_the_child_3.pdf - aplūkots 27.11.2020.

⁸¹Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses (3.panta 1. punkts). ANO Bērnu tiesību komiteja, vispārējie noteikumi. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/lv_general_comment14.pdf - aplūkots 27.11.2020.

⁸²Turpat, 5.lpp.

⁸³Cantwell, N.2014. The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption. Pieejams: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/unicef%20best%20interest%20document_web_re-supply.pdf - aplūkots 10.12.2020.

procedūras, lai ņemtu vērā šā bērna vai bērnu intereses.⁸⁴ Tādējādi tiek norādīts uz to, ka pieņemot lēmumus, kas skar vienas noteiktas bērnu grupas (piemēram, bērnu - invalīdu, bez vecāku gādības palikušu bērnu, audžuģimeņu aprūpē ievietotu bērnu u.c.) interesēm, ir jānodrošina daudz skrupulozāka un individuālāka interešu analīze un lielāka bērnu aizsardzība un, pieņemot lēmumu attiecībā uz kādu konkrētu bērnu ir jāizvērtē šī bērna individuālās intereses.⁸⁵

Vienlaikus Komiteja uzsver, ka bērna interešu princips ir sarežģīts, un tā saturs jānosaka, izvērtējot katru gadījumu atsevišķi.[..]

No minētā izriet, ka bērna interešu princips ir elastīgi piemērojams. Tas individuāli jāpielāgo un jādefinē atbilstoši konkrētā bērna vai bērnu situācijai, ņemot vērā viņu personiskos apstākļus, stāvokli un vajadzības. **Pieņemot individuālus lēmumus, bērna intereses jāizvērtē un jānosaka, paturot prātā konkrētā bērna īpašos apstākļus. Pieņemot kolektīvus lēmumus, piemēram, likumdevēja gadījumā, jāizvērtē un jānosaka, kādas ir bērnu intereses vispār, paturot prātā apstākļus, kādos atrodas konkrēta grupa un/vai bērni vispār.**⁸⁶

Arī UNICEF pētījumā autors N. Kantvels (N. Cantwell) īpaši uzsver individuālo un rūpīgi pārdomāto bērnu labāko interešu noteikšanu tieši ārvalstu adopcijas gadījumā, piebilstot, ka „lēmumu pieņemšanu par to, vai attiecīgā bērna intereses tiks nodrošinātas ārvalstu adopcijas gadījumā, nevar izdarīt steigā, tam jānotiek savlaicīgi, pamatojoties uz subjektīviem un selektīviem kritērijiem. Tas prasa rūpīgi pārskatīt bērna vispārējo situāciju un vajadzības, kā arī pasākuma iespējamo ietekmi uz praktiski visām bērna tiesībām”.⁸⁷

Turpinot panta juridisko analīzi, Komiteja norāda, ka, nosakot jebkādas īstenošanas pasākumus, primārajam apsvērumam jābūt bērnu interesēm. Vajadzības izteiksmes lietojums, proti, vārds „jābūt”, valstīm uzliek ļoti saistošu juridisku pienākumu un nozīmē to, ka valstis nedrīkst izmantot savu rīcības brīvību, lemjot par to, vai jāizvērtē bērnu intereses un vai tām jābūt primārajam apsvērumam, veicot kādu darbību. Vārdu savienojums „primārajam apsvērumam” izsaka to, ka citus faktorus nedrīkst uzskatīt par tikpat svarīgiem kā bērna intereses. Šo stingro nostāju pamato īpašā situācija kādā atrodas bērns: atkarība, briedums, juridiskais statuss un bieži vien beztiesīgums. Bērniem ir mazāk iespēju nekā pieaugušajiem stingri aizstāvēt savas intereses, un personām, kuras piedalās tādu lēmumu pieņemšanā, kuri skar bērnus, skaidri jāzina, kas ir šo bērnu interesēs.⁸⁸

⁸⁴Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērumu būtu viņu intereses (3.panta 1. punkts). ANO Bērnu tiesību komiteja, vispārējie noteikumi. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/lv_general_comment14.pdf - aplūkots 27.11.2020.

⁸⁵Dace Rence, maģistra darbs "Ārvalstu adopcijas atbilstība bez vecāku gādības palikušo bērnu Latvijā labākajām interesēm". RSU, 2020, Rīga.

⁸⁶Turpat, 9.lpp.

⁸⁷Cantwell, N.2014. The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption. Pieejams: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/unicef%20best%20interest%20document_web_re-supply.pdf - aplūkots 10.12.2020.

⁸⁸Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērumu būtu viņu intereses (3. panta 1. punkts). ANO Bērnu tiesību komiteja, vispārējie noteikumi. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/lv_general_comment14.pdf - aplūkots 27.11.2020

Attiecībā uz adopciju ir vēl vairāk nostiprinātas bērnu tiesības uz to, ka tiek ņemtas vērā viņu intereses, jo šeit formulējums nav vairs vienkārši „primārais apsvērums”, bet gan „pats svarīgākais apsvērums”. Pieņemot lēmumu par adopciju, kā arī par citiem jautājumiem, bērna interesēm patiešām jābūt noteicošajam faktoram.⁸⁹ Taču, tā kā 3. panta pirmā daļa attiecas uz ļoti dažādām situācijām, Komiteja atzīst, ka tā piemērošanai jābūt elastīgai. Izvērtētās un noteiktās bērna intereses varētu būt pretrunā citām (piemēram, citu bērnu, sabiedrības, vecāku u. c.) interesēm vai tiesībām. Iespējamās pretrunas starp kāda konkrēta bērna interesēm un vairāku bērnu grupas interesēm vai bērnu interesēm vispār ir jānovērš, katru gadījumu izskatot atsevišķi, rūpīgi apsverot visu pušu intereses un rodot piemērotu kompromisu. Tas pats jā dara, ja citu personu intereses ir pretrunā bērna interesēm. Ja interešu saskaņošana nav iespējama, iestādēm un lēmumu pieņēmējiem būs jāizanalizē un jāizsver visu iesaistīto pušu tiesības, paturot prātā to, ka bērna tiesības uz to, ka viņa intereses ir primārais apsvērums, nozīmē, ka bērna interesēm ir augsta prioritāte un tās nav tikai viens no vairākiem faktoriem, kam jāpievērš uzmanība. Tāpēc lielāka nozīme jāpiešķir tam, kas bērnam der vislabāk.⁹⁰

Domājot par bērna interešu izvērtēšanu un noteikšanu, Komiteja uzskata, ka ir lietderīgi sagatavot sarakstu ar aspektiem, kurus ikviens lēmuma pieņēmējs, kam jānosaka bērna intereses, var iekļaut interešu izvērtējumā, un šim sarakstam nav jābūt pilnīgam, un aspektiem nav jābūt uzskaitītiem noteiktā hierarhijā. [...] Izveidojot šādu aspektu sarakstu, tiktū sniegti norādījumi valstij vai lēmuma pieņēmējam attiecībā uz tādu noteiktu jomu reglamentēšanu, kuras skar bērnus, piemēram, izstrādājot ģimenes un adopcijas tiesību aktus [...].⁹¹

Adopcijas kontekstā saistošs ir arī Komitejas uzskaitīties aspekti, kas jāņem vērā, izvērtējot bērna intereses - bērna viedokli, bērna identitāti, ģimenes vides saglabāšanu un attiecību uzturēšanu, bērna aprūpi, aizsardzību un drošību, neaizsargātības stāvokli, bērna tiesības uz veselību un bērna tiesības uz izglītību.

Kultūras identitāte

Komitejas komentārs par bērna identitāti un to, ka bērni nav viendabīga grupa, tāpēc, izvērtējot viņu intereses, jāņem vērā viņu dažādība [...] Turklāt kultūras identitāte nevar būt aizbaidinājums vai attaisnojums tam, kāpēc lēmuma pieņēmēji un iestādes turpina uzturēt tādas tradīcijas vai kultūras vērtības, kuru dēļ bērnam vai bērniem tiek liegtas konvencijā garantētās tiesības.⁹²

Bērna emocionālās vajadzības

Tikpat nozīmīgs un vērā ņemams ir arī Komitejas paustais par bērna emocionālo gādību, kas ir viena no bērna pamatvajadzībām; ja vecāki vai citi galvenie aprūpētāji neapmierina bērna

⁸⁹Turpat, 10.lpp.

⁹⁰Turpat, 10.lpp.

⁹¹Turpat, 12.lpp.

⁹²Turpat, 13.,14.lpp

emocionālās vajadzības, ir jārikojas, lai bērnam attīstītos tam nekaitīga pieķeršanās. Bērnam ir nepieciešams, lai viņa pieķeršanās aprūpētājiem rastos ļoti agrā vecumā, un, ja šāda pieķeršanās ir adekvāta, tā jāuztur laika gaitā, lai nodrošinātu bērnam stabilu vidi. [...] Bērna tiesības uz veselību un viņa veselības stāvoklis ir centrālais aspekts, izvērtējot bērna intereses. [...] Speciālisti min, ka bērna interesēs ir tas, lai viņam bez maksas būtu pieejama kvalitatīva izglītība, tostarp izglītība agrā bērnībā, neformālā vai ikdienas izglītība un attiecīgas aktivitātes.⁹³

Bērna potenciāla attīstība

Komitejas eksperti pauž, ka interešu izvērtējumā jāņem vērā bērna spējas, kas attīstīsies. Tāpēc lēmumu pieņēmējiem ir nevis jāpieņem galīgi un neatgriezeniski lēmumi, bet gan jāapsver pasākumi, kurus var atbilstoši pārskatīt un pielāgot. Lai to izdarītu, viņiem vajadzētu ne tikai izvērtēt fiziskās, emocionālās, izglītības un citas vajadzības lēmuma pieņemšanas brīdī, bet arī izskatīt iespējamās bērna attīstības scenārijus un veikt to analīzi gan īstermiņā, gan ilgtermiņā.⁹⁴

Apkopojot visu iepriekš minēto, secināms, ka bērna interesēm, kas ietver iespējami labākos priekšnosacījumus bērna attīstībai un drošībai, jāklūst par noteicošo faktoru jebkādu lēmumu, kas skar bērnu, pieņemšanā, bet jo īpaši ārvalstu adopcijas gadījumā. ANO Bērnu tiesību komitejas nostāja attiecībā uz ārvalstu adopciju ir atturīga, jo šis jautājums ir katras dalībvalsts kompetence un izvēle, taču, bērnu labāko interešu rīks palīdzētu izvērēt katra individuāla bērna gadījumu un iespējamās adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm. Kantvels (Cantwell) savā pētījumā⁹⁵ ir apkopojis vairākas jau iepriekš izstrādātas izvērtēšanas metodes vienā un piedāvā to kā rīku bērnu tiesību speciālistiem, lemjot par ārvalstu adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm (pielikums 2 – bērna labāko interešu izvērtēšanas rīks).

⁹³Turpat, 16.lpp, 17.pp

⁹⁴Turpat, 18.lpp.

⁹⁵ Cantwell, N. 2014. The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption. Pieejams: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/unicef%20best%20interest%20document_web_re-supply.pdf - aplūkots 10.12.2020.

2. IGAUNIJAS UN LIETUVAS ADOPCIJAS KĀRTĪBA, PIEREDZE UN KRITĒRIJI ĀRVALSTU ADOPCIJAI

Igaunija

Vietējā adopcija

Adopcijas kārtību nosaka Ģimenes likuma⁹⁶ 11. nodaļa. Adopcija, līdzīgi kā Latvijā, pieļaujama tad, ja tā ir bērna interesēs un ir pamats uzskatīt, ka starp adoptētāju un bērnu radīsies bērna un vecāka attiecības. Izvēloties adoptētāju, ņem vērā viņa personiskās īpašības, attiecības ar adoptējamo, mantisko stāvokli un spēju izpildīt no adopcijas attiecībām izrietošās saistības, kā arī pēc iespējas, bērna bioloģisko vecāku paredzamā griba. Pieņemot lēmumu, ņem vērā iespējas nodrošināt bērna audzināšanā viņa nacionālo, reliģisko, kultūras un valodas izcelsmi (147. panta 1. daļa). Bērns nevar būt nodots pāradopcijā citai personai (149. pants). Bērnu, kurš sasniedzis 10-gadu vecumu, var adoptēt tikai ar viņa piekrišanu. Savu piekrišanu bērns dod personīgi. Jāņem vērā arī bērna viedokli, ja viņš ir jaunāks par 10 gadiem, ja viņa attīstības līmenis ļauj to izdarīt (151. pants). Arī Igaunijā, ja bērns ir aizbildņa aprūpē, ir nepieciešama aizbildņa piekrišana bērna adopcijai (153. pants). Igaunijā ir adopcijas noslēpums (164. pants).

Atšķirīgi no Latvijas, Igaunijā nav obligātas potenciālo adoptētāju apmācības, bet Sociālās apdrošināšanas pārvalde var noteikt personai un laulātiem, kuri grib adoptēt bērnu, apgūt bērnu audzināšanas kursu (158. panta 5. daļa).

Adoptētāja, audžuģimenes, aizbildņa formulējumi ir ļoti līdzīgi Latvijas likumdošanā noteiktajam un paredz tās pašas tiesības un pienākumus. Zemāk tabulā ir apkopoti statistikas dati par pēdējo trīs gadu laikā ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu (sk. 3. tab.).

3. tabula. Ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaits Igaunijā

	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē	2556	2517	2599	2501	2451	2329
aizbildņu ģimenēs	1331	1281	1395	1391	1428	1399
audžuģimenēs	216	205	191	161	124	133
ārpusģimenes aprūpes iestādēs	1009	1031	1013	949	899	797

Kopējais bērnu skaits Igaunijā 2019. gadā bija 255 744.⁹⁷

⁹⁶Perekonnaseadus, Igaunijas Republikas Ģimenes likums, <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603> - aplūkots 05.12.2020.

⁹⁷Igaunijas Statistikas birojs, tabula RV0212

Izņemto no bioloģiskām ģimenēm bērnu skaits 2019. gadā - 292.

Adopcijas sagatavošanu veic Sociālās apdrošināšanas pārvalde (Ģimenes likuma 158. pants), lēmumu par adopciju pieņem apgabala tiesa.

Vietējā pašvaldība pēc bērna dzīvesvietas rakstiski paziņo Sociālās apdrošināšanas pārvaldes speciālistam par bērnu, kuru iespējams adoptēt. Sociālās apdrošināšanas pārvaldes speciālists sadarbībā ar vietējās pašvaldības bērnu aizsardzības darbinieku noskaidro ar bērnu saistītos būtiskos apstākļus un bērna kopšanas, attīstības un aprūpes veikšanai nepieciešamo informāciju. Notiek arī informācijas apmaiņa par bērna iepriekšējo dzīves gājumu, viņa bioloģiskajiem vecākiem un tuviniekiem. Sadarbībā ar bērna atbalsta/uzticības personām Sociālās apdrošināšanas pārvaldes speciālists noskaidro bērna viedokli par adopciju (saruna un novērošana atkarībā no bērna vecuma un attīstības līmeņa).

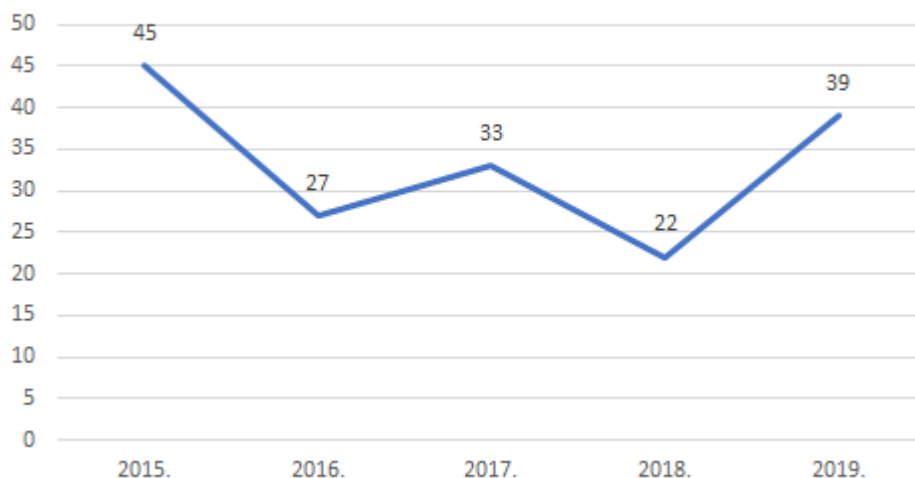
Sociālās apdrošināšanas pārvaldes speciālisti bērnam piemērotāko ģimeni izvēlas koleģiāli. Izvēloties ģimeni bērnam, vispirms ņem vērā viņa intereses un vajadzības (nacionālā izcelsme, reliģiskā un kultūras piederība, valoda, iespējamās īpatnības u.tml.). Ņem vērā arī ģimenes gatavību un bērna un ģimenes savstarpējo savietojamību (t.sk., cik bērns ir saderīgs ar ģimenē augošajiem bērniem).

Adopcijas gadījumā bērna intereses ieņem prioritāti pār tās personas interesēm, kura vēlas adoptēt bērnu. Datu reģistrā nepastāv potenciālo adoptētāju rindas sistēma, katram bērnam, kuram nepieciešama ģimene, izvēlas tieši viņam piemērotu ģimeni.

Pēc piemērotas ģimenes izvēles Sociālās apdrošināšanas pārvalde speciālists sazinās ar šo ģimeni. Sadarbībā ar vietējās pašvaldības bērnu aizsardzības speciālistu tiek organizēta bērna un ģimenes tikšanās. Ir ļoti svarīga bērna un ģimenes sagatavošana pirmajai tikšanās reizei. Speciālists sniedz ģimenei informāciju par bērnu, atbild uz ģimenes jautājumiem un atbalsta ģimeni lēmuma pieņemšanā un tikšanās laikā ar bērnu. Bērna sagatavošana tikšanās ar ģimeni notiek, sadarbojoties Sociālās apdrošināšanas pārvaldes un vietējās pašvaldības speciālistiem, kā arī iesaistot tās personas no bērna sociālā loka ar kuriem bērnam bijusi saskarsme (piemēram, aprūpes iestādes pārstāvis). Sociālās apdrošināšanas pārvaldes speciālists sadarbībā ar vietējās pašvaldības speciālistu noskaidro (ņemot vērā bērna brieduma un attīstības pakāpi) bērna viedokli par adopciju konkrētā ģimenē. Sagatavojot bērnu, ir svarīgs detalizēts situācijas novērtējums un bērna vispusīgs atbalsts (ja bērns atrodas institucionālajā aprūpē kopā ar citiem bērniem, ir svarīga visu bērnu sagatavošana un atbalsts). Šajās tikšanās reizēs ģimene var saņemt no speciālistiem papildu informāciju par bērnu un izveidot kontaktu ar bērnu.

Ja starp bērnu un ģimeni rodas uzticama saikne un tie ir piemēroti viens otram, ģimene iesniedz pieteikumu tiesā. Šajā procesā Sociālās apdrošināšanas pārvaldes speciālisti arī sniedz atbalstu ģimenei. Adopcijas lēmumu pieņem tiesa.

Vietējās adopcijas statistika Igaunijā

5. attēls. Vietējā adopcijā adoptēto bērnu skaits Igaunijā 2015.–2019. gads

Bērna labāko interešu noteikšana

Bērņības aizsardzības likuma⁹⁸ 21. pantā ir atrunāta bērna vislabāko interešu noteikšana:

(1) Lēmumu pieņemšana par visu, kas attiecas uz bērnu, kā arī izvēlē starp vairākiem risinājuma variantiem, lēmums jāpieņem, noskaidrojot bērna intereses, kas tiek uzskatīts par galveno apsvērumu.

(2) Bērna interešu noskaidrošanai ir:

1) noskaidrot visus ar bērna stāvokli un viņa personību saistītiem apstākļiem, kā arī citu informāciju, kas nepieciešama, lai novērtētu lēmuma ietekmi uz bērna tiesībām un labklājību nākotnē;

2) izskaidrot bērnam plānotā lēmuma saturu un iemeslus, uzklaut bērnus piemērotā veidā, ņemot vērā viņa vecumu un brieduma pakāpi;

3) izvērtējot visus lietā esošos apstākļus kopumā, formulēt pamatotu viedokli par bērna interesēm saistībā ar plānoto lēmumu.

(3) Ja bērna intereses atšķiras no bērna viedokļa, vai cita iemesla dēļ tiek pieņemts lēmums, kas nesakrīt ar bērna viedokli, jāskaidro bērnam iemeslu, kāpēc viņa viedoklis nav ņemts vērā.

Jēdziens “bērna vislabākās intereses” nav atsevišķi noteikts.

Ārvalstu adopcija

Starptautisko adopciju reglamentē Hāgas Konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos⁹⁹. Konvencijas principi atspoguļoti Igaunijas Ģimenes likumā.

⁹⁸Igaunijas Republikas Bērnu aizsardzības likums, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506052015001/consolide> - aplūkots 05.12.2020.

⁹⁹ Par Hāgas Konvenciju par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos. <https://likumi.lv/ta/iv/starptautiskie-ligumi/id/1322> - aplūkots 15.12.2020.

Attiecībā uz ārvalstu adopciju Ģimenes likuma¹⁰⁰ 165. pantā ir noteikts, ka:

(1) Ja adoptētāja vai adoptējamā dzīvesvieta nav Igaunijā, tiesa nevar pieņemt lēmumu par adopciju bez Starptautiskas komisijas piekrišanas adopcijai, kas izveidota Sociālās apdrošināšanas pārvaldē. Komisija sastāv no trīs locekļiem. [spēkā ar 01.01.2017.]

(2) Starptautiskās adopcijas komisiju izveido Igaunijas Republikas valdība ar savu lēmumu.

(3) Starptautiskās adopcijas komisijas darba reglamentu, ar savu lēmumu, nosaka atbildīgais par šo jomu ministrs.

(4) Starptautisko adopciju organizē un Starptautiskās adopcijas komisiju apsaimnieko Sociālo lietu ministrija.

(5) Komisijas kompetencē ir:

1) lēmumu pieņemšana par bērna adopciju no Igaunijas uz ārvalstīm;

2) lēmumu pieņemšana par bērna adopciju no ārvalstīm uz Igauniju. [spēkā ar 09.07.2014.]

(6) Bērna adopcija no Igaunijas uz citu valsti var notikt, ja par bērnu nav iespējams pienācīgi parūpēties Igaunijas Republikā.

Normatīvais regulējums nesniedz skaidrojumu, ko, likuma ietvaros, nozīmē “pienācīgi parūpēties”.

Bērni no Igaunijas uz ārvalstīm tiek adoptēti kopš 1990.gada. Gadu gaitā ārvalsts adopcijā nodotu bērnu skaits ir sarucis visā pasaulē, arī Igaunijā. Iepriekš ārvalstu adopcijas galvenās valstis no Igaunijas bija ASV, Somija un Zviedrija. Sadarbības līgumi ar ASV un Somiju beidzās attiecīgi 2013. un 2016. gadā. Pašlaik Igaunijai ir sadarbības līgums ar Zviedrijas Karalisti. Sadarbības līguma pārtraukšana varētu būt skaidrojama ar Igaunijas ārvalstu adopcijas politikas maiņu - būtiski samazinoties adoptējamo bērnu skaitam, valstis izvēlas sadarbību pārtraukt. ASV aģentūras izvēlas strādāt ar valstīm no kurām ir iespēja adoptēt vairāk nekā desmit bērnus gadā. Igaunijas Republikā gadā ir vien daži bērni, kuriem būtu piemērota ārvalstu adopcija. Iespēja adoptēt bērnu no Igaunijas uz Zviedrijas Karalisti ir palikusi vēsturisku apstākļu dēļ, faktiski ārvalstu adopcija nenotiek. Ārvalstu adopcija pieļaujama tikai ārkārtas situācijās. Pēdējos divos gados no Igaunijas nav notikusi neviena ārvalstu adopcija.

Starptautisko adopciju un Starptautiskās adopcijas komitejas darbu koordinē Sociālās apdrošināšanas pārvalde. Ja adoptētāja vai adoptējamā bērna dzīvesvieta ir ārpus Igaunijas, tiesa par adopciju uz ārvalsti var lemt tikai pēc Starptautiskās adopcijas komitejas piekrišanas.

Lietuva

Vietējā adopcija

¹⁰⁰Igaunijas Republikas Ģimenes likums,
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/513112020002/consolide>, aplūkots 05.12.2020.

Adopcija tiek organizēta saskaņā ar Lietuvas Republikas Civilkodeksu¹⁰¹ un ar uzskaites procedūras aprakstu par personām, kuras vēlas adoptēt bērnus un bērniem, kuri vari tikt adoptēti Lietuvā (apstiprinājusi Lietuvas Republikas valdība 10/09/2002 ar rezolūciju Nr. 1422). Valsts bērnu tiesību aizsardzības un adopcijas dienests (turpmāk – adopcijas dienests) organizē bērna adopciju Lietuvā pilsoņiem un ārzemniekiem¹⁰².

Adopcijas procesā piedalās: adopcijas dienests, aprūpes centrs, bērna aizbildnis, tiesa.

Adopcijas dienests, kas organizē adopcijas procedūru Lietuvā, apkopo un uzrauga:

- 1) adopcijai pieejamo bērnu sarakstu un to bērnu sarakstu, kuri atbilst īpašiem kritērijiem;
- 2) sarakstu ar personām, kuras vēlas adoptēt, kas savukārt ietver:
 - a) Lietuvas Republikas pilsoņu sarakstu, kuras vēlas adoptēt, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvā;
 - b) personu sarakstu, kuras vēlas adoptēt, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs;
 - c) ārvalsts pilsoņu vai bezvalstnieku sarakstu, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvā.

Saskaņošanas procesā dienesta izveidota **komisija izvēlas ģimeni, kas vislabāk atbilst bērna vajadzībām.**

Saskaņā ar Lietuvas Republikas valdības 2002. gada 10. septembra Rezolūcijas Nr. 1422 (spēkā no 2018. gada 23. novembra) 4.1. līdz 4.9. punktu “Kārtība, kādā uzskaita personas, kas vēlas adoptēt bērnus, un adopcijai pieejamos bērnus” (turpmāk – “Bērnu adopcijas uzskaitē”), bērns ir iekļauts adopcijai pieejamo bērnu sarakstā, ja:

- bērna vecāki/ vecāks ir miris;
- bērna vecāki/ vecāks ir pasludināts par mirušu;
- bērna vecāki nav zināmi;
- bērna vecāku/vecāka vara ir ierobežota uz nenoteiktu laiku;
- bērna vecāki/vecāks ir sniedzis tiesas apliecinātu rakstisku piekrišanu bērna adopcijai;
- bērna vecāki, kuriem ir ierobežota rīcībspēja, un viņu aizbildņi dod tiesas apliecinātu rakstisku piekrišanu bērna adopcijai. Ja aizbildnis nedod piekrišanu pēc personas ar ierobežotu rīcībspēju lūgumam, personas rakstveida piekrišanu var apliecināt tiesa;
- bērna aizbildnis, kuram noteikta pastāvīga aizbildnība ģimenē, dod tiesas apliecinātu rakstisku piekrišanu bērna adopcijai;

¹⁰¹ LR Civilkodekss. Pieejams:[https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=14f2280hqa&documentId=TAIS.400592&category=TAD#:~:text=The%20Civil%20Code%20of%20the%20Republic%20of%20Lithuania%20shall%20govern,be%20regulated%20by%20this%20Code.)

[seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=14f2280hqa&documentId=TAIS.400592&category=TAD#:~:text=The%20Civil%20Code%20of%20the%20Republic%20of%20Lithuania%20shall%20govern,be%20regulated%20by%20this%20Code.](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=14f2280hqa&documentId=TAIS.400592&category=TAD#:~:text=The%20Civil%20Code%20of%20the%20Republic%20of%20Lithuania%20shall%20govern,be%20regulated%20by%20this%20Code.) Aplūkots-15.12.2020

¹⁰²Valsts bērnu tiesību aizsardzības un adopcijas noteikumi sociālā nodrošinājuma un darba ministrijā. Pieejams: <https://vaikoteises.lt/veikla/administracine-informacija/nuostatai/>, aplūkots: 17.12.2020.

Pēc tam, kad bērns (bērni) ir iekļauts adopcijai pieejamo bērnu sarakstā, adopcijas dienests nekavējoties un pēc iespējas ātrāk ierosina, lai bērnu (bērnus) adoptētu konkrētā ģimene (ģimenes), kas ir iekļauta Lietuvas Republikas pilsoņu sarakstā, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvas Republikā un kuri vēlas adoptēt bērnu (bērnus).

Lietuvas Republikas pilsoņu saraksts, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvas Republikā (turpmāk – RL saraksts)

Saskaņā ar Apraksta 28.1. un 28.2. punktu RL sarakstā iekļauj šādas personas: Lietuvas Republikas pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvas Republikā; laulātie, no kuriem viens ir Lietuvas Republikas pilsonis, un otrs citas valsts pilsonis un, kuru dzīvesvieta ir Lietuvas Republikā.

Adopcijas dienests nekavējoties un ņemot vērā konkrētās ģimenes (ģimeņu) vēlmes saistībā ar bērnu, kuru ģimene (ģimenes) vēlas adoptēt, nodrošina RL sarakstā uzskaitītās ģimenes ar adopcijai pieejamo bērnu sarakstu.

Ārvalstu adopcija

Saskaņā ar Lietuvas Republikas Civilkodeksa¹⁰³ 3.2. panta 2. punkta 1. apakšpunktu, pirmstiesas procedūras saistībā ar bērna ārvalstu adopciju uzsāk, ja sešu mēnešu laikā pēc tam, kad bērns ir iekļauts adopcijai pieejamo bērnu sarakstā, RL sarakstā nav tādu personu, kas censtos adoptēt adoptējamo bērnu, kurš ir iekļauts adopcijas sarakstā.

Starpinstitūciju Bērnu adopcijas komisija (turpmāk – SBADK)

SBADK ir izveidota 2019.gadā saskaņā ar Lietuvas Republikas Sociālā nodrošinājuma un darba lietu ministra rīkojumu. Saskaņā ar SBADK darba noteikumu 2. punktu, komisijas mērķis ir palīdzēt adopcijas dienestam nodrošināt bērna labākās intereses, risinot jautājumu par bērna (bērnu) piedāvāšanu starptautiskai adopcijai.

Galvenais SBADK uzdevums – pēc tam, kad ir izvērtēti katra adopcijai pieejamā bērna (bērnu) lietas konkrētie apstākļi, ņemot vērā bērna (bērnu) likumiskā pārstāvja viedokli, sniegt ieteikumus par iespēju konkrēto bērnu (bērnus) piedāvāt/nepiedāvāt adopcijai laulātajiem, kuri ir/tiks iekļauti to personu sarakstā, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstī, kuri vēlas adoptēt bērnu, un par to, kuras valsts pilsoņi ir bezvalstnieki. Jāatzīmē, ka SBADK komisijas locekļi ir dažādu institūciju/organizāciju (Veselības ministrijas, Valsts speciālo vajadzību izglītības un psiholoģijas centra un NVO) pārstāvji. Līdz ar to lēmums par pirmstiesas procedūras uzsākšanu konkrēta bērna (bērnu) ārvalstu adopcijai tiek pieņemts ar vislielāko atbildību un profesionalitāti.

¹⁰³Lietuvas Republikas Civilkodekss. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=14f2280hqa&documentId=TAIS.400592&category=TAD#:~:text=The%20Civil%20Code%20of%20the%20Republic%20of%20Lithuania%20shall%20govern,be%20regulated%20by%20this%20Code. Aplūkots: 17.12.2020.>

Ja 6 mēnešu laikā pēc tam, kad bērns ir iekļauts adopcijai pieejamo bērnu sarakstā, dienests ir izsmēlis visas iespējas atrast bērnu (bērnus), kas ir/ir pieejams adopcijai, ģimeni (ģimenes), kura varētu rūpēties par bērnu (bērniem) Lietuvas Republikā, sāk organizēt pirmstiesas procedūru bērna ārvalstu adopcijai, citiem vārdiem sakot, dienests iesniedz SBADK katra bērna lietu. Pirmstiesas procedūras izpildi konkrētā bērna (bērnu) ārvalstu adopcijai uzsāk tikai pēc SBADK pozitīva ieteikuma saņemšanas.

To personu saraksts, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs un kuras vēlas adoptēt bērnu, ārvalsts pilsoņi un bezvalstnieki, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvas Republikā (turpmāk – ārvalstnieku saraksts)

Saskaņā ar Apraksta 36.1. un 36.2. punktu šādu personu sarakstā iekļauj šādas personas: Lietuvas Republikas pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs; laulātie, no kuriem viens ir Lietuvas Republikas pilsonis un otrs ir ārvalstu pilsonis un, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs; citu valstu pilsoņi un bezvalstnieki, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Lietuvas Republikā.

Jāņem vērā, ka tie ārvalstu pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstī, var tikt iekļauti Ārvalstnieku sarakstā, kas vēlas adoptēt bērnu (bērnus), kuri atbilst īpašiem kritērijiem.

Šobrīd ārvalstu adopcija ir iespējama ārvalstnieku ģimenēm no: Itālijas, Kanādas, Zviedrijas, Jaunzēlandes un ASV.

Adopcijai pieejamo bērnu ar īpašiem kritērijiem saraksts (turpmāk – saraksts ar bērniem, kuri atbilst īpašiem kritērijiem)

Bērns (bērni) tiek iekļauti sarakstā bērniem, kuri atbilst īpašiem kritērijiem, ja sešu mēnešu laikā no dienas, kad bērns/bērni ir iekļauts adopcijas sarakstā, nav pieteikusies neviena persona, kas ir iekļauta RL sarakstā un kas vēlas adoptēt bērnu (bērnus) vai kļūt par bērna (bērnu) aizbildni un, ja bērna (bērnu) likumiskais pārstāvis un SBADK ir vienojušies/ lēmuši, ka ārvalstu adopcija ir konkrētā bērna (bērnu) labākajās interesēs un, ja bērns (bērni) atbilst vismaz vienam no minētajiem īpašajiem kritērijiem:

- bērnam (bērniem) ir smagas veselības problēmas vai neārstējamas saslimšanas, ko apliecina personīgās veselības aprūpes iestādes izsniegtās medicīniskās izziņas;
- bērns (bērni), kas ir vecāks par 7 gadiem;
- vismaz trīs bērni (brāļi/māsas) tiek piedāvāts adopcijai vienlaikus.

Saskaņā ar Lietuvas Republikas Sociālā nodrošinājuma un darba ministra rīkojumu apstiprināto pirmstiesas procedūras aprakstu par adopcijai pieejamo bērnu ar īpašām vajadzībām adopciju (turpmāk – Apraksts) adopcijas dienests pieņem lēmumu par bērna (bērnu) iekļaušanu to bērnu sarakstā, kuri atbilst īpašiem kritērijiem, un iesniedz informāciju par bērnu (bērniem) pilnvarotajiem ārvalstu iestāžu/ institūciju pārstāvjiem (turpmāk – ģimeņu pilnvarotajai personai).

Ģimenes pilnvarotais pārstāvis iesniedz adopcijas dienestam dokumentus par ģimenēm, kuras vēlas adoptēt konkrēto bērnu (bērnus), kas atbilst īpašajiem kritērijiem. Adopcijas dienesta

komisija (turpmāk – Komisija), kas ir atbildīga par bērna vajadzībām atbilstošākās ģimenes, kura ir iekļautas RL sarakstā vai ārvalstnieku sarakstā piemeklēšanu, pieņem lēmumu par konkrētās ģimenes piemeklēšanu adoptējamajam bērnam (bērniem).

Pēc tam ģimenei, kura vēlas adoptēt bērnu, dienests iesniedz informāciju par bērnu (bērniem), kurš ir pieejams adopcijai, un, kad ģimene piekrīt adoptēt bērnu, lieta tiek izskatīta Viļņas apgabaltiesā, kas pieņem galīgo lēmumu adopcijas lietā.

Šobrīd Lietuvas ārpusģimenes sistēmā ir 6825 bērni, no tiem: 1665 bērni dzīvo aprūpes iestādēs, apmēram 4600 bērni aizbildņu ģimenēs (no tām 65 “aizbildņu centri”, kuros ir 200 bērni) un 560 bērni audžuģimenēs/”grupu ģimenēs” (59 “grupu ģimenes”, kurās aug 350 bērni).

Būtiski piebilst, ka ārpusģimenes aprūpes veidu formulējums atšķiras no Latvijas normatīvajos aktos noteiktā, tādēļ šos datus nevar salīdzināt ar Latvijas statistikas datiem, lai gūtu precīzāku priekšstatu, ir ieteicams veikt padziļinātu izpēti.

6. attēls. Vietējā adopcijā adoptēto bērnu skaits Lietuvā 2015.–2019. gads

7. attēls. Ārvalstu adopcijā adoptēto bērnu skaits Lietuvā 2015.–2019. gads

Bērna intereses

Termins “bērna intereses” ir definēts Lietuvas Republikas Bērnu tiesību aizsardzības pamatlikumā. Katrā gadījumā tiek uzklaussīts bērna viedoklis, uzklaussīts aizbildņa viedoklis, tiek izvērtētas bērna un radnieku attiecības, ja tādas ir.

3. SECINĀJUMI PAR SPĒKĀ ESOŠĀ TIESISKĀ REGULĒJUMA ADOPCIJAS JAUTĀJUMOS ATBILSTĪBU BĒRNA LABĀKAJĀM INTERESĒM

1. Šobrīd spēkā esošās tiesību normas saturiski un pēc savas būtības un mērķa nošķir ģimenes jēdzienu no ģimeniskai videi pietuvinātas ārpusģimenes aprūpes formas kā aizbildnība un audžuģimene. Minētais jāņem vērā turpmākajās diskusijās par bērna tiesībām uz ģimeni, nejaucot to ar valsts pienākumu nodrošināt bērna ārpusģimenes aprūpi ģimeniskā vidē un adopciju.

2. Esošais audžuģimeņu regulējums neparedz pienākumu nodrošināt bērna aprūpi un audzināšanu ilgtermiņā, kā arī neparedz atbildību par atteikšanos no uzņemta bērna aprūpes turpināšanas. Adopcijas kārtība, paredz audžuģimenes pienākumu, brīdī kad audžuģimenes aprūpē esošais bērns kļūst juridiski brīvs, pieņemt lēmumu par bērna adopciju savā ģimenē. Turklāt veiktie grozījumi Adopcijas kārtībā, nosaka salīdzinoši īsu termiņu šāda lēmuma pieņemšanai un īstenošanai, ar to pastiprinot atšķirību starp bērna ilgtermiņa aprūpi audžuģimenē un adopciju.

3. ANO Bērņu tiesību komiteja ir atzinusi, ka ārvalstu adopcija ir katras dalībvalsts izšķiršanās jautājums, vienlaikus norādot, ka bērna atrašanās aprūpes iestādē tiek uzskatīta ar pēdējo risinājumu alternatīvajā aprūpē, tādējādi dodot priekšroku adopcijai, ja vien to pieļauj ANO bērnu tiesību konvencijas dalībvalsts nacionālā likumdošana. Šādā veidā ANO dalībvalstis tiek mudinātas rast iespēju bez vecāku gādības palikušiem bērniem uzaugt ģimeniskai videi pietuvinātā vidē. Taču, jebkuram bērnam, neatkarīgi no ārpusģimenes aprūpes formas, vajadzētu būt līdzvērtīgām tiesībām nonākt pastāvīgā ģimenē, kas var tikt nodibināta tikai ar adopciju (ja bērns neatgriežas bioloģiskajā ģimenē). Bērna labāko interešu princips nosaka, ka līdzīgi kā jebkura lēmuma pieņemšanā, tā arī saistībā ar ārvalsts adopciju, **bērnām vienmēr būtu jānodrošina iespēja tikt uzklausītam un izteikt savu viedokli**, ņemot vērā viņa vecumu un briedumu. Šobrīd spēkā esošie tiesību akti ignorē audžuģimenes aprūpē esoša bērna tiesības paust savus uzskatus ārvalsts adopcijas gadījumā.

4. Bērna intereses ir prioritāras. Tās ir primāras visos jautājumos, kas attiecas uz bērniem, bet bērna labākās intereses pieprasa, ka adopcijas gadījumā tās ir jāievēro kā visaugstākais standarts. Atbildīgajām valsts institūcijām un to amatpersonām, izskatot jebkuru ar bērna tiesību aizsardzību saistītu lēmumu, ir jāizvērtē katra bērna labākās intereses, tostarp adopcijas jautājumos, nediskriminējot bērnu viņam noteiktās ārpusģimenes aprūpes formas dēļ. **Katrs adopcijas gadījums ir atšķirīgs un tas ir jāizvērtē individuāli, atbilstoši katra bērna labākajām interesēm un viņa vajadzībām.** Šobrīd spēkā esošās tiesību normas adopcijas jautājumos, neparedz audžuģimeņu aprūpē esošo bērnu individuālu vajadzību izvērtēšanu ārvalstu adopcijas gadījumā, līdz ar to nenodrošina vienlīdzīgu attieksmi analogiskās situācijās, ja bērns atrodas institucionālā aprūpē.

5. Tā kā adopcijas mērķis nav piešķirt pieaugušajiem tiesības uz bērnu, bet gan sniegt bērnam stabilu, mīlošu un gādīgu vidi, kurā patstāvīgi un ilgtermiņā harmoniski augt un attīstīties; tad šobrīd spēkā esošais ārvalstu adopcijas ierobežojums tiešā veidā **apdraud audžuģimenes aprūpē esoša bērna pamattiesības uz ģimeni**, nevis liedz kādas pirms šķietamas privilēģijas potenciālam ārvalstī dzīvojošam pieaugušajam iegūt sev bērnu no Latvijas.

6. Adopcija ir trīspusējs process, kurā iesaistīti adoptējamais, adoptētājs un valsts, kas regulē un nosaka adopcijas procesa kārtību. Adopcija ir vienīgais normatīvajos aktos noteiktais juridiskais instruments, kas nodrošina bērnu ar pilnvērtīgu ģimeni, ja savas ģimenes nav. Bet, lai tas notiktu, ir jābūt ne tikai juridiski bērnam, kuru iespējams adoptēt, un cilvēkiem, kas grib viņu adoptēt, bet arī likumdošanai, kas šo procesu vienlaikus gan regulē, gan veicina. Tāpēc īpaša vērība jāpiešķir tam, kādus mērķus valsts vēlas panākt un ko tā reāli panāks ar noteikto regulējumu un esošo adopcijas sistēmu.

4. PRAKTISKĀ PĒTĪJUMA DAĻA - ADOPTĒTĀJU UN BĒRNU TIESĪBU JOMAS SPECIĀLISTU VIEDOKLIS PAR ĀRVALSTU ADOPCIJU

4.1. Pētījuma metodoloģija

Lai izpildītu Pārskata uzdevumus un identificētu adopciju kavējošos un veicinošos faktoros, kā arī rastu pamatojumu ārvalstu adopcijas nepieciešamībai Latvijā un esošā adopcijas procesa pilnveidošanai, Pārskata ietvaros veikts praktisks pētījums, kurā iesaistīti gan jomas speciālisti – AC vadītāji, bāriņtiesas un VBTAI pārstāvji, kas ikdienā savā profesionālajā darbā tiešā veidā saistīti ar adopciju un ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu labāko interešu nodrošināšanu, gan Latvijas adoptētāji, kuri ir nepastarpināti ieinteresēti bērnu uzņemšanā, nodrošinot viņiem patstāvīgu dzīvi savās ģimenēs. Praktiskā pētījuma veikšanai izmantotas tādas socioloģijas metodes kā intervija un aptauja.

Lai noskaidrotu detalizētu speciālistu viedokli, kopumā veiktas 14 intervijas: no tām 12 ar AC vadītājiem (tika intervēti visi 17 AC, biedrība “Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija” sniedza viedokli savu 5 AC vārdā vienā intervijā, piedaloties 4 speciālistiem), 1 – ar bāriņtiesu pārstāvjiem, 1 – ar VBTAI pārstāvi. Intervijas tika kodētas un atbildes klasificētas.

Interviju jautājumi (kopumā 11, skat. Pielikums 3) fokusēti uz jomas speciālistu kā praktiķu profesionālā viedokļa un personiskās pieredzes, kas balstīta ilgstošā darba praksē, noskaidrošanu jautājumos, kas skar adopcijas dažādus aspektus, tajā skaitā ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu labāko interešu nodrošināšanu, tajā skaitā ārvalstu adopcijas gadījumos, lai iegūtu informāciju Pārskata pamatjautājumu padziļinātai izpratnei un priekšlikumu argumentācijai.

Līdzīgi arī anketā, kas izstrādāta Latvijas adoptētājiem, jautājumi formulēti tā, lai noskaidrotu visaptverošu informāciju par dažādiem ar adopciju saistītiem, tostarp praktiskiem aspektiem, kā arī iegūtu nepastarpinātu adopcijā ieinteresēto personu viedokli par esošo adopcijas kārtību un procesu. Adoptētāju aptaujas rezultātu analīzē tiks balstīti ekspertu priekšlikumi par iespējamo adopcijas procesa pilnveidi, iespējamām regulējuma izmaiņām, tajā skaitā attiecībā uz ārvalstu adopcijas.

Anketas jautājumi tika veidoti strukturēti, iekļaujot Latvijas situācijas padziļinātai analīzei nepieciešamos aspektus un piedāvājot iespējamus atbilžu variantus, lai respondentiem būtu nodrošinātas iespējas izprast uzdoto jautājumu būtību un vienlaikus būtu ērtāk sniegt konkrētajai situācijai atbilstošu atbildi. Uz anketas jautājumiem bija iespējams sniegt vairāk par vienu atbildi, respondentiem atzīmējot to, kuru uzskata par pareizu un atbilstošu konkrētajā situācijā. Vienlaikus tika dota iespēja, atbildot uz anketas jautājumiem, respondentam sniegt arī papildus informāciju. Tādējādi anketēšanas rezultātā iespējams iegūt salīdzināmus datus un vienlaikus nodrošināt turpmāko risinājumu izstrādei jautājumā par adopciju vajadzīgo pierādījumu bāzi.

4.2. Adoptētāju aptaujā iegūto datu atspoguļojums

Kopumā atbildes tika saņemtas no 247 respondentiem (aicinājumu piedalīties aptaujā saņēma 411 adoptētāji). Anketēšanā tika respektētas adoptētāju tiesības saglabāt konfidencialitāti, tāpēc anketas bija anonīmas, kā arī nodrošināta iespēja nesniegt atbildes uz visiem uzdotajiem jautājumiem, ievērojot to sensitīvo raksturu (sk. Pielikums 4). Ņemot vērā minēto, aptaujas rezultātu atspoguļojumā un datu analīzē tiks atklāts uz konkrēto jautājumu saņemto atbilžu skaits. Vairākos jautājumos respondentiem bija iespēja izvēlēties vairāk par vienu atbildes variantu.

Vienlaikus, ņemot vērā, ka anketas jautājumi tika formulēti ļoti plaši, datu analīze un atspoguļojums netiks veikts attiecībā uz katru adoptētājiem anketā uzdoto jautājumu, bet, galvenokārt, tajos aspektos, kas skar Pārskata pamata uzdevumus. Turklāt datu analīzes atspoguļošanai, lai saglabātu darba pārskatāmību un struktūru, netiks saglabāta anketā uzdoto jautājumu secība.

Viens no pirmajiem aptaujas anketā ietvertajiem jautājumiem saistīts ar vispārēju informācijas iegūvi par to, kāda ir Latvijas iedzīvotāju motivācija adopcijai.

4. tabula. Anketas jautājuma “Kāda ir bijusi Jūsu motivācija adoptēt bērnu?” vizualizācija

*Kāda ir bijusi Jūsu motivācija adoptēt bērnu?
(vairākas atbildes iespējamās)*

Nevar būt pašiem savi bērni	135		39.1%
Pozitīva citu adoptētāju pieredze	16		4.6%
Vēlme dāvēt ģimeni kādam bērnam	161		46.7%
Pašu bērni izauguši, tukšuma sajūta mājās	9		2.6%
Negribēju/-am dzemdēt savu	4		1.2%
Cits	20		5.8%
Iesniegto atbilžu summa	345		

Respondentiem bija iespēja izvēlēties vairāk nekā 1 atbildes variantu. Analizējot iegūtos datus, secināms, ka visbiežāk adopcijas motivācija saistīta ar vēlmi sniegt ģimeni bērnam, kuram kādu apstākļu dēļ tas ir liegts. Šādu atbildi snieguši 65,2% (161) respondenti. Vienlaikus secināms, ka šāda vēlme daudzos gadījumos – saistīta ar apstākli, ka adoptētāju ģimenē (personai vai laulātajiem) nav iespēja bioloģiskā ceļā kļūt par vecākiem. Salīdzinoši retāk adopciju kā iespēju ģimenē uzņemt bērnu, kas palicis bez savu bioloģisko vecāku aprūpes, izvēles ģimenes, kuri jau aprūpē savus bērnus. Šo korelāciju atklāj respondentu atbildes uz nākošajiem jautājumiem.

Iezīmējot Latvijas adoptētāja “portretu”, atbilstoši sniegtajām respondentu atbildēm, secināms, ka visbiežāk tipisks Latvijas adoptētājs, vismaz adoptējot pirmo reizi, ir laulāts pāris bez bērniem (52,6%). 27,9% respondentu ir norādījuši, ka, adoptējos, viņu ģimenē jau bija bērns.

Lai gūtu nepārprotamu skaidrību, vai adoptētāji izprot atšķirību starp adopciju kā bērna uzņemšanas juridisko formu atšķirībā no ārpusģimenes aprūpes formām, tika uzdots jautājums par šādas izvēles kritērijiem.

5. tabula. Anketas jautājuma “Kas Jūs pamudināja izvēlēties tieši adoptētāja statusu?” vizualizācija

Kas Jūs pamudināja izvēlēties tieši adoptētāja statusu (nevis kādu citu, piemēram, aizbildņa vai audžuģimenes)? (vairākas atbildes iespējamās)

Gribēju “savu” bērnu ar mūsu ģimenes uzvārdu	172		55.5%
Negribēju, lai viņu adoptē kāds cits (bērns iepriekš bija Jūsu 20 audžuģimenē/aizbildnībā)	20		6.5%
Bērns pats lūdza, lai viņu adoptēju (bērns iepriekš bija Jūsu 0 audžuģimenē/aizbildnībā)	0		0%
Uzskatu, ka adopcija ir labākais risinājums mūsu bērna situācijā	93		30%
Cits	25		8.1%
Iesniegto atbilžu summa	310		

Respondentu sniegtās atbildes (55,5%) liecina, ka kopumā adoptētāji izprot jēdziena “adopcija” būtību un apzinās, ka adopcijas rezultātā ģimenē ienākušais bērns kļūst par “savu” bērnu un ģimenē gan juridiski, gan emocionāli ieņem identisku vietu, lomu, tāpat kā bioloģiskais bērns, kļūstot par patstāvīgu un pilntiesīgu tās locekli. Minēto apstiprina arī 30% respondentu sniegtās atbildes, norādot, ka adopciju uzskata par labāko risinājumu konkrētā bērna gadījumā. Līdz ar to, var pieņemt, ka adoptētājiem ir izpratne par ārpusģimenes aprūpes formām un to atšķirībām.

Šo pieņēmumu apliecina arī fakts, ka neviena no adoptētāju sniegtajām atbildēm, izmantojot iespēju sniegt arī atšķirīgu viedokli no piedāvātajiem izvēles variantiem (opcija – cits), nebija vērsta uz adoptētāju personisko interešu, vai kādiem citiem aspektiem. Proti, papildus atbilžu varianti (“cits”) liecina, ka adopcijas izvēle saistīta ar vēlmi pasargāt bērnu no šķiršanās iespējas, minimizējot atkārtotas traumas risku bērnam un vajadzības bērnam justies kā pilntiesīgam ģimenes loceklim akceptēšanu: “gribēju pasargāt sevi un bērnu no liekas šķiršanās iespējām, papildus traumām”, “jo audžubērna gadījumā var pēkšņi uzrasties kāds bioloģiskais radnieks un bērnu atdos viņam, var nepaspēt adoptēt”, “Audzināt, pieķerties un atdot ir emocionāli grūti, kā arī variants būt par audžuģimeni nemaz netika apdomāts”, “Gribēju, lai bērns justos droši un lai viņu neapceļ skolā statusa dēļ”, “Citiem statusiem ir daudz emocionālāki sarežģītāki procesi, pierašana, šķiršanās, utt..”.

Kā jau Pārskata teorētiskajā daļā tika norādīts, adopcijas, tostarp ārvalstu adopcijas pamatotība un nepieciešamība Latvijā, domājot par ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu tiesībām augt ģimenē, nevis tikai ģimeniskai videi pietuvinātā ārpusģimenes aprūpes formā (aizbildnībā vai audžuģimenē), nepastarpināti saistīta arī ar Latvijas adoptētāju gatavību adoptēt noteikta vecuma, dzimuma bērnus, tostarp, kas nav mazsvarīgi, arī bērnus ar noteiktu veselības stāvokli un bērnu skaitu, proti gatavību vienlaikus adoptēt vienas ģimenes brāļus un māsas, kas adopcijas gadījumā ir nešķirami.

Nemot vērā minēto, anketā iekļauti sekojoši jautājumi, kas ļauj nepastarpināti iegūt objektīvu informāciju un, kas savstarpējā korelācijā ar “tipiska” juridiski brīva bērna portretu (vecums, dzimums, veselības stāvoklis, brāļu vai māsu esamība u.c. faktori), atklāj šobrīd ārpusģimenes aprūpē esošo adoptējamo bērnu reālu iespējamību nonākt adoptētāju ģimenē Latvijā.

Analizējot respondentu sniegtās atbildes, secināms, ka lielākajai adoptētāju daļai (t.i. 70,1%), izlemjot jautājumu par bērna adopciju, nav bijis svarīgs bērna dzimums. Tomēr vienlaikus daļa adoptētāju skaidri iezīmē arī vēlmes adoptēt konkrēta dzimuma bērnu.

6. tabula. Anketas jautājuma “Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu” vizualizācija

Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu:

Biju/esmu gatavs/-a adoptēt zēnu	26		10.5%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt meiteni	48		19.4%
Nebija/nav svarīgs bērna dzimums	99		40.1%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt abu dzimumu bērnus (vairāku bērnu 74 adopcijas gadījumā)			30%
Iesniegto atbilžu summa	247		

Savukārt, atbildot par gatavību adoptēt noteiktu bērnu skaitu, respondentu sniegtās atbildes apstiprina teorētiskajā daļā atklātos statistikas datus, ka lielākā daļa Latvijas adoptētāju ir gatavi adoptēt 1 bērnu (t.i. 51,4% respondentu) vai 2 bērnus (43,7% respondentu). Gatavību adoptēt trīs vai vairāk bērnus pauduši tikai nepilni 5% aptaujāto adoptētāju (t.i. 12 respondenti), kas iezīmē vietējo adopcijas tendenču nesavietojamību ar adoptējamo bērnu situāciju, ievērojot brāļu/māsu grupu bērnu intereses.

7. tabula. Anketas jautājuma “Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu” vizualizācija

Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu:

Biju/esmu gatavs/-a adoptēt vienu bērnu	127		51.4%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt divus bērnus	108		43.7%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt trīs vai vairāk bērnu	12		4.9%
Iesniegto atbilžu summa	247		

Uz nākošo jautājumu sniegtās respondentu atbildes tik sensitīvā jautājumā kā adoptējamā bērna veselības stāvoklis, atklāj salīdzinoši minimālu adoptētāju gatavību uzņemties gādību par bērniem, kuriem diagnosticētas nopietnas infekciju saslimšanas, garīgās un fiziskās attīstības traucējumi vai citas saslimšanas, funkcionāli traucējumi vai noteikta invaliditāte. Pozitīvākās iezīmes parādās sadaļā “cits”, kuru izmantoja 3,5% adoptētāji sniedzot papildus informāciju. Lielākā daļa no šīm atbildēm atklāj, ka adoptētāji izskatītu katra bērna situāciju individuāli, tādējādi pieļaujot arī iespējamību, ka bērna veselības stāvoklis nav noteicošais konkrēta bērna adopcijas gadījumā.

8. tabula. Anketas jautājuma “Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu” vizualizācija

Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu: (vairākas atbildes iespējamās)

Biju/esmu gatavs/-a adoptēt tikai praktiski veselu bērnu	174		40.7%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav infekcijas slimību 58 (AIDS, HIV utt.)			13.6%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav garīgās attīstības aizture 81			18.9%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav fiziskās attīstības aizture 42			9.8%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav noteikta invaliditāte 58			13.6%
Cits	15		3.5%
Iesniegto atbilžu summa	428		

Aptaujas rezultāti liecina, ka tikai 6.5% respondentu kā mazsvarīgu adopcijas gadījumā, norādījuši adoptējamā bērna vecumu. Ņemot vērā minēto, korelācijā ar pārējām sniegtajām atbildēm, konstatējams, ka pamatā lielākā adoptētāju daļa pauž gatavību adoptēt bērnu līdz skolas vecumam.

Papildus sniegtās adoptētāju atbildes atklāj tikai atsevišķus gadījumus, kad faktiski adoptēts bērns ir vecāks nekā iepriekš paustā gatavība (piemēram, 8 g.v., nevis līdz 5 gadiem, kā gribēja sākumā), vai adoptētais ir gatavs adoptēt bērnu līdz 10 g.v. (1 gadījumā), 5-9 g.v. (1 gadījumā), pusaudzi, *“jo viņiem mazāk iespēju”* (1 gadījumā).

9. tabula. Anketas jautājuma “Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu” vizualizācija

Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu:

Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz 1 gada vecumam	27		10.9%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz 2 gadu vecumam	28		11.3%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz 3 gadu vecumam	74		30.0%
Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz skolas vecumam	97		39.3%
Vecums nebija/nav svarīgs	16		6.5%
Cits	5		2.0%
Iesniegto atbilžu summa	247		

Kopumā, analizējot iegūto informāciju par vietējās adopcijas tendencēm, secināms, ka bērniem, kuriem līdz šim valsts devusi iespēju nonākt ārvalstu adopcijā (3 un vairāk vienas ģimenes bērniem (brāļiem/māsām); bērniem, kuri ir vecāki par 9 gadiem; bērniem, kuri ir smagi slimi vai ar ievērojamiem veselības (garīgās/fiziskās attīstības) traucējumiem) ir relatīvi maz iespēju nonākt Latvijas adoptētāju ģimenēs, jo neveidojas korelācija ar Latvijas adoptētāju gatavību adoptēt šādus bērnus. Šo tendenci apliecina arī LM Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai iesniegtie statistikas dati “Par ārpusģimenes aprūpē esošiem un adoptējamajiem bērniem”: no 145 adoptētājiem no Latvijas 125 ir norādījuši, ka ir gatavi adoptēt bērnu vecumā līdz 6 gadiem, 16 adoptētāji ir gatavi adoptēt bērnu vecumā no 6 līdz 9 gadiem un tikai 4 adoptētāji ir gatavi adoptēt bērnu vecāku par 9 gadiem.¹⁰⁴

¹⁰⁴ “Par ārpusģimenes aprūpē esošiem un adoptējamajiem bērniem”. LM vēstule Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai, 13.01.2020.

Lai neapstātos tikai pie šādiem datu rādītājiem, bet meklētu risinājumus vietējās adoptācijas veicināšanai un atrastu faktoros, kas potenciāli varētu veicināt vietējo adoptētāju gatavību adoptēt bērnus ar iepriekšminētajām iezīmēm, anketā tika iekļauti atvērtie jautājumi par to - kādi nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts būtu vajadzīgs, lai Latvijas adoptētāji apsvērtu domu adoptēt iepriekšminētos bērnus.

Uz jautājumu par to, kādiem būtu jābūt priekšnosacījumiem, lai adoptētāji izvērtētu iespēju adoptēt bērnu vecāku par 9 gadiem (atvērtais jautājums), tika saņemti 224 dažādi komentāri un paskaidrojošas piezīmes, kas klasificētas un atainotas zemāk redzamajā grafiskajā vizualizācijā.

10. tabula. Anketas jautājuma “Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu adoptēt bērnu vecāku par 9 gadiem?” vizualizācija

Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu adoptēt bērnu vecāku par 9 gadiem?

Pat neizskatu šādu iespēju	40		17.4%
Psiholoģiskais u.c. atbalsts (piemēram, mājokļa, veselības, dažādu terapiju atbalsts gan bērnam, gan vecākiem, ģimenes asistents)	39		17.4%
Ja pašu bērni būtu vecāki par 9 gadiem	23		10.3%
Ja būtu izveidojies kontakts ar konkrētiem bērniem/būtu iespēja tuvāk iepazīt/ilgāks iepazīšanas laiks	16		7.1%
Ja bērns būtu fiziski un garīgi vesels, bez izteiktām traumu sekām	16		7.1%
Lielāks finansiālais atbalsts	16		7.1%
Izglītības atbalsts bērnam	11		4.9%
Ja būtu iekšējais resurss grūtību pārvarēšanai	11		4.9%
Ja tas būtu pazīstams/radu bērns	10		4.5%
Nezinu	7		3.1%
Iespējams, kādreiz	6		2.7%
Apsvērtu domu, ja pats būtu jaunāks	6		2.7%
Cits (sabiedrības attieksme, dzīvesvieta laukos, ja zinātu, ka 5 konkrētam bērnam vajag palīdzību, BT atbalstoša attieksme, pozitīva pieredze ar jau adoptēto bērnu)	5		2.2%
Esam jau adoptējuši bērnu, vecāku par 9 g.	4		1.8%

Ja šis bērns būtu bio-brālis/māsa kādam jaunākam vai jau adoptētam 4 bērnam	4	1.8%
Ja būtu pieejama pilnīga informācija par bērna veselības stāvokli un rakstura/attīstības īpatnībām	3	1.3%
Ja būtu pilna (abu vecāku) ģimene	3	1.3%
Ja bērnam nebūtu nekāda saikne ar bio-ģimeni	2	0.9%
Bērna kopšanas atvaļinājums neatkarīgi no adoptētā bērna/-u vecuma	2	0.9%
Iesniegto atbilžu summa	224	

Lai arī 40 saņemtās respondentu atbildes bija noliedzošas par šādas iespējas izskatīšanu, tomēr skaitliski vairāk - kopumā 68 sniegtās atbildes, liecina, ka saņemot dažāda veida atbalstu (finansiālu, praktisku, psihoemocionālu u.c.), adoptētāji būtu gatavi izsvērt iespēju adoptēt bērnu, kas vecāks par 9 gadiem. Savukārt 43 sniegto atbilžu liecina, ka šāda adoptētāju lēmuma pamatā ir arī daudz personīgo faktoru, kas saistīti ar esošo ģimenes sastāvu (piemēram, ja pašu bērni būtu vecāki par 9 gadiem), kā arī personiskiem un ģimenes resursiem (piemēram, ja būtu iekšējie resursu grūtību pārvarēšanai, ja būtu jaunāks, ja būtu pilna ģimene u.c.).

Vēl lielāks adoptētāju atbilžu skaits, kopumā 227 atbildes tika saņemtas uz jautājumu, par to, kas veicinātu adoptētāju gatavību adoptēt vienlaikus brāļu/māsu grupu (atvērtais jautājums). Līdzīgi kā iepriekšējā jautājumā, kā pamatnosacījums tiek izvirzīts praktisks, finansiāls un psihoemocionāls atbalsts. Šādu viedokli kopumā apstiprina 135 atbildes.

11. tabula. Anketas jautājuma “Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu vienlaikus adoptēt brāļu/māsu grupu?” vizualizācija

Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu vienlaikus adoptēt brāļu/māsu grupu (3 vai vairāk dažāda vecuma un dzimuma bērnus)?

Lielāks finansiālais atbalsts	59	26.0%
Mājokļa atbalsts	42	18.5%
Pat neizskatu šādu iespēju	36	15.9%
Psiholoģiskais u.c. atbalsts (piemēram, veselības, soc.darbinieka, dažādu terapiju atbalsts gan bērnam, gan vecākiem, ģimenes asistents)	19	8.4%
Ja būtu iekšējais resurss grūtību pārvarēšanai	10	4.4%

Izglītības atbalsts bērnam/-iem	9		4.0%
Auklītes/atelpas brīža pakalpojums	9		4.0%
Bērna kopšanas atvaļinājums neatkarīgi no adoptētā bērna/-u vecuma	6		2.6%
Ja būtu izveidojies kontakts ar konkrētiem bērniem/būtu iespēja tuvāk iepazīt	6		2.6%
Apsvēru domu adoptēt brāļu/māsu grupu	6		1.8%
Ja būtu paplašinātas ģimenes atbalsts	4		1.8%
Ja visi šie bērni būtu mazi (līdz 5 g.v.)	3		1.1%
Ja šie bērni būtu fiziski un garīgi veseli	3		1.1%
Ja būtu lielāka pieredze bērnu audzināšanā	3		1.1%
Cits (tikai radnieku bērnus, ja būtu stabila situācija valstī, ja pašu bērni būtu pilngadīgi)	3		1.3%
BT atbalstošā attieksme/nepretošanās	3		1.3%
Jau esam šādu bērnu grupu adoptējoši	2		0.9%
Ja nebūtu savu bērnu	2		0.9%
Ja zinātu citas ģimenes pozitīvu pieredzi	2		0.9%
Iesniegto atbilžu summa	227		

Salīdzinoši daudz mazāks atbilžu skaits saistīts ar citiem apsvērumiem, piemēram, lielāku pieredzi bērnu audzināšanā, iespēju saņemt paplašinātas ģimenes atbalsts, ja iepriekš jau būtu izveidojies kontakts ar brāļu/māsu grupu. Minēto atbilžu kontekstā, var secināt, ka brāļu/māsu grupu adopcijas iespējas saistītas ar adoptētāju materiālo un sociālpsiholoģisko resursu esamība un saņemšanas iespējas.

12. tabula. Anketas jautājuma “Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu adoptēt bērnu ar būtiskiem veselības traucējumiem (invaliditāti)?” vizualizācija

Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu adoptēt bērnu ar būtiskiem veselības traucējumiem (invaliditāti)?

Pat neizskatu šādu iespēju	62		35.4%
Lielāks finansiālais atbalsts	34		19.4%

Psiholoģiskais u.c. atbalsts (piemēram, auklītes/atelpas brīža pakalpojums, veselības, soc.darbinieka, dažādu terapiju atbalsts gan bērnam, gan vecākiem, asistenta)	34		19.4%
Ja būtu iekšējais resurss grūtību pārvarēšanai	12		6.9%
Ja būtu izveidojies kontakts ar konkrētu bērnu	5		2.9%
Mājokļa atbalsts	5		2.9%
Esmu adoptējis bērnu ar invaliditāti	5		2.9%
Ja būtu ne garīgās veselības traucējumi	4		2.3%
Ja būtu pieejama pilnvērtīga informācija par bērna veselību	4		2.3%
Ja būtu pieredze/atbilstošā izglītība	3		1.7%
Nezinu	3		1.7%
Cits (nebūtu savu bērnu, pilnā ģimene)	2		1.1%
Attieksmes maiņa pret bērniem ar invaliditāti sabiedrībā	2		1.1%
Iesniegto atbilžu summa	175		

Analoģiski kā 2 iepriekšējos jautājumos (atvērtais jautājums), kopumā 175 saņemto atbilžu analīze, parāda, ka adoptētāju gatavību adoptēt bērnu ar būtiskiem veselības traucējumiem var veicināt materiālu, praktisku un psihoemocionālu resursu pieejamība.

Anketā tika iekļauti jautājumi par respondentu pieredzi (t.sk. statusa iegūšanas, adoptētāju izvērtēšanas procesu u.c.), lai iegūtu adoptētāju personiskajā pieredzē balstītu viedokli par adopcijas kārtību un nepieciešamību veikt uzlabojumus esošajā adopcijas sistēmā Latvijā.

Lielākā daļa adoptētāju – t.i. 51.3% respondentu kopumā novērtēja adopcijas procesu kā garu, vienlaikus atzīstot, ka tas nebija grūts. Savukārt 28,6% respondentu atzina, ka adopcijas procesā tomēr saskaras ar daudz neskaidrībām un vērtē procesu kā ļoti garu. Šī Pārskata kontekstā, domājot par iespējamu nepieciešamību veikt uzlabojumus esošajā sistēmā, nav mazsvarīgi atzīmēt, ka būtiski lielākā daļa respondentu (kopumā 83,9% respondentu) savu adopcijas pieredzi ieguvuši pēdējo 5 gadu laikā.

Dokumentu kārtošana un informācijas gaidīšana no LM par iespēju iepazīties ar bērnu, tika norādītas kā nozīmīgākās grūtības, ar kurām respondenti saskaras adopcijas procesā. Šādas atbildes sniedza 20,6% un 37% adoptētāji. Savukārt salīdzinoši neliels skaits - t.i. 13,7% un 8% respondentu norādīja arī uz informācijas trūkumu no atbildīgajām institūcijām par procesa gaitu, un atzīmēja, ka saskarušies ar atbalsta trūkumu un neieinteresētību no atbildīgo speciālistu puses, kas vērtējams kā iespējams sadarbības trūkums.

13. tabula. Anketas jautājuma “Kas bija sarežģītākais adopcijas procesā?” vizualizācija

*Kas bija sarežģītākais adopcijas procesā?
(vairākas atbildes iespējamās)*

Dokumentu kārtošana	54		20.6%
Neskaidras prasības statusa iegūšanai	9		3.4%
Atbalsta trūkums no speciālistiem, atbildīgo speciālistu neieinteresētība procesā	21		8%
Gaidīšana (informācijas gaidīšana par iespēju iepazīties ar bērnu)	97		37%
Informācijas trūkums no atbildīgām iestādēm par to, kas notiek	36		13.7%
Šaubas un nedrošība par lēmuma adoptēt pareizību	16		6.1%
Atbalsta trūkums no tuviniekiem, lēmuma par adopciju kritizēšana	9		3.4%
Cits	20		7.6%
Iesniegto atbilžu summa	262		

Nākošā tabula atklāj adoptētāju viedokli Pārskata kontekstā ļoti svarīgā jautājumā, proti, par iespējamiem uzlabojumiem esošajā adopcijas sistēmā, kas var dot skaidru priekšstatu par adopcijas veicinošiem un kavējošiem faktoriem. No visām kopumā 757 sniegtajām atbildēm, tikai 9 respondenti (t.i. 3,6%) norādīja, ka esošajā adopcijas sistēmā nav nepieciešami uzlabojumi.

14. tabula. Anketas jautājuma “Kādi uzlabojumi adopcijas sistēmā Latvijā, Jūsaprāt, būtu nepieciešami?” vizualizācija

*Kādi uzlabojumi adopcijas sistēmā Latvijā, Jūsaprāt, būtu nepieciešami?
(vairākas atbildes iespējamās)*

Nav nepieciešami uzlabojumi	9		1.2%
Palielināt finansiālo palīdzību adoptētājam	110		14.5%
Nodrošināt ārpus rindas piekļūšanu pie dažādiem speciālistiem	127		16.8%
Nodrošināt adoptētiem bērniem asistenta palīdzību skolā/pirmsskolā	68		9%
Nodrošināt adoptētājiem bezmaksas psihoterapijas atbalstu	101		13.3%
Jāveic rūpīgāka adoptētāju izvērtēšana garākā laika periodā	15		2%

Potenciālajiem adoptētājiem jāsniedz detalizētāka informācija par 89 bērnu			11.8%
Jādod iespēja adoptētājiem iepazīties ar konkrētu bērnu nevis rindas kārtībā, bet pēc individuālas ģimenes piemeklēšanas principa, ņemot vērā bērna vajadzības un potenciālās ģimenes spējas uz tām reaģēt	136		18%
Nodrošināt izdevīgus nosacījumus mājokļa iegādei	65		8.6%
Cits	37		4.9%
Iesniegto atbilžu summa	757		

Apkopojot sniegtos viedokļus, nepārprotami iezīmējas adoptētāju vajadzība pēc praktiska atbalsta situācijā, kad ģimenē tiek uzņemts bērns, proti, gan ārpus ierastās kārtības saņemt speciālistu konsultācijas, tostarp nodrošināt asistenta palīdzību bērnam izglītības iestādē, gan saņemt finansiālu atbalstu, tostarp izdevīgākus nosacījumus mājokļa iegādei. Minēto vajadzību uzskaitījums liek secināt, ka viens no adopciju veicinošiem faktoriem var būt kādu noteiktu prioritāšu piešķiršana personām, kas adoptējušas bērnu, kas ļautu atvieglotā kārtībā īstenot vecāku rūpes par bērnu, nodrošinot bērna labklājību (t.sk. aprūpi, izglītību, veselību, piemēroto mājokli) un viņa akūtu vajadzību efektīvu risināšanu (sk. iepriekš. tabulā norādīto).

Adoptētāju vēlmes par nepieciešamajiem uzlabojumiem ir saistītas arī ar īpašu atbalstu formu pašiem adoptētājiem – saņemt psihoterapeitisku atbalstu. Šīs ir vienīgās izmaiņas, kas attiecināmas tikai uz adoptētāju (ne bērna, ne ģimenes, bet tieši pašu personu), kā pieaugušās personas, vajadzību apmierināšanu. Caurlūkojot respondentu sniegtās atbildes uz visiem anketas jautājumiem savstarpējā korelācijā, secināms, ka šāda nepieciešamība ir pamatota gan adoptētāju pieredzē ar sarežģījumiem adopcijas procesā, gan psiholoģiski nogurdinošo periodu pēc statusa iegūšanas, kas saistīts ar informācijas gaidīšanu par iespējām iepazīties ar bērnu, gan pašā bērna iepazīšanas un attiecību veidošanas procesā, kad bērns nonācis ģimenē. Tostarp 42,5 % no visiem respondentiem anketā norādījuši, ka izjutuši arī sabiedrības neizpratni par viņu lēmumu adoptēt bērnu. Minot konkrētus piemērus (šādu iespēju izmantoja vairāk kā 60 respondenti), secināms, ka adoptētāji citu personu attiekmē tiešā vai netiešā veidā saņēmuši negatīvu nostāju tieši pret adoptējamajiem ‘bērniem - *“slikti gēni”*, *“atpalikuši”*, *“svešs”*, tostarp dzirdējuši sev veltītu kritiku *“kāpēc jums vajag svešas problēmas”*, *“jums taču ir savi bērni”*, *“kāpēc jūs sevi nolemjat kam tādām, ka visa dzīve būs sabojāta dēļ svešiem bērniem”*, *“kāds tev no tā labums”*. Ņemot vērā to, ka adoptētāji sava lēmuma rezultātā izjutuši psiholoģisku spiedienu un emocionālas grūtības, ir saprotama viņu nepieciešamība pēc psihoemocionāla un terapeitiska atbalsta.

Augstu pēc nozīmīguma pakāpes ierindojas vajadzība pēc izmaiņām pašā adopcijas kārtībā, proti 55% respondentu norādījuši, ka būtu nepieciešamas izmaiņas iepazīšanās kārtībā ar adoptējamo bērnu. Proti, norādot, ka būtu jādod iespēja iepazīties ar konkrētu bērnu nevis adoptētājiem rindas kārtībā, bet pēc individuālas ģimenes piemeklēšanas principa, ņemot vērā bērna vajadzības un potenciālās ģimenes spējas uz tām reaģēt.

Savukārt 36% t.i. - 89 respondenti, sniedzot viedokli par nepieciešamajiem uzlabojumiem sistēmā, kā vienu no tiem norādīja - detalizētākas informācijas sniegšana par bērnu potenciālajiem adoptētājiem. No tiem 61 respondents izmantoja iespēju un atbildēja uz nākamo jautājumu, sniedzot konkrētus piemērus par to, kāda tieši informācija adoptētājiem būtu saistoša. Būtiski lielākā daļa respondentu uzsvēra, ka adoptētājiem ir svarīgas ziņas par bērna veselības stāvokli, tostarp bērna bioloģisko vecāku veselību: *“ lai varētu prognozēt iedzimtību un attiecīgi pievērst uzmanību bērna iespējamām kaitēm un savlaicīgi tās novērst vai ārstēt, ja nepieciešams ”*. Ar informāciju par veselības jautājumiem, adoptētāji saprot arī informācijas saņemšanu par bērna psihoemocionālo stāvokli, pagātnē piedzīvotiem gan fiziskiem, gan emocionāliem pāridarījumiem.

Daļa respondentu par svarīgu uzskata informāciju, kas raksturo pašu bērnu, proti, sadzīviska informācija par bērna ikdienas gaitām, rakstura īpašībām, dzīves pieredzi: *“kas bērnam garšo”, “kādi viņam ieradumi”, “ko ir piedzīvojis audžuģimenē pozitīvu/negatīvu”, “kas ir tas, kas dara viņu laimīgu, kas viņu kaitina”, “par kuru no ģimenes locekļiem viņš visvairāk runā, kura viņam svarīgāka persona”* utt. Kā pamatojams šādas informācijas saņemšanai tiek minēts, ka, ja adoptētāju rīcībā būtu šāda informācija: *“bērnā nonākot jaunajās mājās, var viņam kaut nedaudz atvieglot pārmaiņas”*. Adoptētājiem svarīgi zināt kā risināt problēmas, kuras radušās bērna pagātnes dēļ.

“Reizēm aprakstos ir nepilnīga vai pat nepatiesa informācija. Piemēram, norādīts, ka bērns spēlē futbolu, bet saņemot norīkojumu un iepazīstoties ar bērnu, izrādās futbola nodarbība apmeklēta tikai vienu reizi, turklāt bērnam ir grūtības pat skriet”.

Daļa respondentu norāda, ka būtisks ir arī informācijas pasniegšanas un nodošanas veids, ne tikai tās saturs.

“Bērnu apraksti, kurus esmu saņēmusi, dažkārt nobiedē potenciālo adoptētāju jau pašā pirmajā mirklī. Savukārt, zvans vai cilvēcīgāka saruna [...] uzrunā vairāk. Varbūt vairāk jākoncentrējas uz bērnu interešu un sapņu aprakstīšanu nevis uz šausminošām diagnozēm un kodiem. Maniem bērniem arī šis tas aprakstā bija tāds, kas sākumā uztrauca, taču dzīvē šādas veselības problēmas pat nepamanīju”.

“Uzskaitīt ne tikai diagnozes, bet arī plašāk paskaidrot, ko tās nozīmē, kā tās bērnam izpaužas, kādi specialisti būtu jāapmeklē, kāda ārstēšana jāveic (šis vairāk attiecas uz bērniem, kuriem ir grūtības atrast adoptētājus). Tas varētu iedrošināt adoptētājus”.

“Dot iespēju potenciālajiem adoptētājiem pavadīt vismaz 2 pilnas dienas audžuģimenē, aprūpes iestādē vai kopā ar potenciālo bērnu un aizbildni (līdzīgi kā praksē), lai pavērotu bērnu, ieradumus, ikdienas gaitas”.

Šie un līdzīgi citāti norāda uz adoptētāju vajadzību, informācijas par bērnu saņemšanas procesā, būt tiešā un atvērtā komunikācijā gan ar bērna lietu saistītajiem speciālistiem, gan esošajiem aprūpētājiem, iespēju uzdot sev interesējošus jautājumus un saņemt daudz plašāku, detalizētāku un izskaidrojošāku informāciju, nekā to spēj nodrošināt esošā dokumentācija. Kvalitatīvākas un daudzpusīgākas informācijas pieejamībai potenciālajiem adoptētājiem, būtu

klātienēs tikšanās rīkošana ar iesaistīto speciālistu, aprūpētāju un potenciālo adoptētāju dalību, kuras norise un mērķi aprakstīti pētījuma ieteikuma daļā.

Adopcijas kontekstā daudz tiek diskutēts par bērna identitātes jautājumiem, tajā skaitā saiknes saglabāšanu ar savu bioloģisko ģimeni un radniekiem. Pēdējos gados jomas speciālistu vidū daudz izskan arī apsvērumi par “atvērto adopciju”, kuras pamatā ir bērna sazināšanās ar bioloģisko ģimeni un radniekiem iespējas saglabāšana. Turklāt, tikai salīdzinoši nesen, no 2018. gada Adopcijas kārtībā noteikta obligāta prasība adoptētajiem apgūt mācību programmu, kuras saturā iekļautas tēmas par bērnam nozīmīgu emocionālu saikņu ietekmi un atbalstīšanu, bērna saskarsmes ar izcelsmes ģimeni nodrošināšanu, ar to saistītām bērnu reakcijām, kā arī māsu un brāļu savstarpējās saiknes nozīmīgumu. Ņemot vērā minēto, kā arī nepieciešamību apzināt iespējamus uzlabojumus esošajā adopcijas sistēmā, aptaujas anketā tika ietverts jautājums par to, vai un kā adoptētāji Latvijā uztur saikni ar bērnam nozīmīgiem cilvēkiem.

15. tabula. Anketas jautājuma “Vai un kā tiek uzturēta adoptētā bērna saikne ar bioloģisko ģimeni?” vizualizācija

*Vai un kā tiek uzturēta adoptētā bērna saikne ar bioloģisko ģimeni?
(vairākas atbildes iespējamās)*

Netiek uzturēta	126		65.6%
1-2 reizes gadā sazvanāties	1		0.5%
1-2 reizes gadā satiekamies	3		1.6%
Vairākas reizes gadā sazvanāties	0		0%
Vairākas reizes gadā satiekamies	1		0.5%
Bērns apmainās ar vēstulēm	0		0%
Uzturam kontaktu sociālajos tīklos	2		1%
Nestāstām bērnam, ka viņš/-a ir adoptēts/-a	6		3.1%
Nesatiekamies, bet stāstām bērnam par viņa bioloģiskiem vecākiem to, ko zinām par viņiem	26		13.5%
Cits	27		14.1%
Iesniegto atbilžu summa	192		

Lielākā daļa respondentu - (126 atbildes) norādīja, ka saikne ar bioloģisko ģimeni netiek uzturēta, vēl 13,5% respondentu atbildēs parādās, ka saikne netiek uzturēta, bet adoptētajam bērnam tiek stāstīts par viņa bioloģiskajiem vecākiem (tik cik adoptētāji paši zina). Savukārt, 6

respondenti norādīja, ka informācija bērnam par adopcijas faktu netiek izpausta. Tādējādi secināms, ka būtiski lielākajā skaitā vietējās adopcijas gadījumos, dažādu iemeslu dēļ, bērna saikne ar bioloģisko ģimeni netiek uzturēta. Kopumā tikai 7 atbildes (2,1%) liecināja, ka minimālā apjomā kontakts tiek uzturēts vai nu klātienes formā (4 apstiprinošas atbildes), vai attālināti- sazinoties telefoniski, vai interneta vidē (3 apstiprinošas atbildes).

Sniedzot papildus komentārus, respondenti atklājuši dažus no iemesliem, kāpēc saikne ar bioloģisko ģimeni netiek uzturēta, piemēram:

“Bērns zina, ka ir adoptēts, bet mums nav informācijas par viņa bioloģiskajiem vecākiem, viņa māte aizgāja no dzemdību nama un pazuda”, “Mums nav informācija par ģimeni”, “Bērna vecākiem diemžēl bērns neinteresēja”, “Bērni nevēlās to uzturēt, bērni atņemti ar tiesu”, “Bāriņtiesa ieteica, ka saikne nav vēlama”.

Gan vietējās, gan ārvalstu adopcijas diskusiju kontekstā nereti izskan jautājums, ka adopcijas rezultātā bērnam tiek pēkšņi pārtraukta saikne ar viņa līdzšinējo piesaistes personu, kā rezultātā bērns piedzīvo emocionālu traumu. Nākamais jautājums tika uzdots, lai izpētītu, vai un kā vietējās adopcijas gadījumā tiek nodrošinātas bērna attiecības ar viņam nozīmīgām personām, (bijusī audžuģimene, citi audžuģimenē esoši bērni, aizbildnis, bērnu aprūpes nama personāls un tur esošie draugi, skolotāji u.c.).

16. tabula. Anketas jautājuma “Vai un kā tiek uzturēta adoptētā bērna saikne ar citiem bērnam nozīmīgiem cilvēkiem?” vizualizācija

Vai un kā tiek uzturēta adoptētā bērna saikne ar citiem bērnam nozīmīgiem cilvēkiem (draugi, iepriekšējā uzņemošā ģimene, bērnu nama personāls u.c.)? (vairākas atbildes iespējamas)

Netiek uzturēta	85		45.2%
1-2 reizes gadā sazvanāmi	9		4.8%
1-2 reizes gadā satiekami	7		3.7%
Vairākas reizes gadā sazvanāmi	15		8%
Vairākas reizes gadā satiekami	6		3.2%
Bērns apmainās ar vēstulēm	2		1.1%
Uzturam kontaktu sociālajos tīklos	16		8.5%
Nestāstām bērnam, ka viņš/-a ir adoptēts/-a	6		3.2%
Nesatiekamies, bet stāstām bērnam par viņam nozīmīgiem cilvēkiem, ko zinām par viņiem	16		8.5%
Cits	26		13.8%
Iesniegto atbilžu summa	188		

Uz minēto jautājumu tika saņemtas 188 respondentu atbildes, no kurām lielāka daļa 45,2% atbilžu apliecināja, ka saikne ar personām, ar kurām bērns uzturēja attiecības pirms nonākšanas adoptētāju ģimenē, uzturēta netiek. Tikai atsevišķi adoptētāji izmantoja iespēju, sniegt papildus komentāru par iemesliem, kāpēc kontaktēšanas nenotiek, 2 gadījumos, tika atklāts, ka kontaktu nevēlas bērna iepriekšējie aprūpētāji (audžuģimenes), savukārt 4 adoptētāji kā iemeslu min bērnu mazo vecumu, proti, bērns 7 dienu, 2 vai 7 mēnešu vecumā nonācis adoptētāju ģimenē.

Aptaujas anketās iegūtajos rezultātos 7 adoptētāji norāda, ka kontakta uzturēšana notiek no 1 līdz 2 reizēm gadā, 6 adoptētāji norāda, ka bērna satikšanās ar viņam nozīmīgām personām klātienē notiek vairākas reizes gadā. Citu sniegto atbilžu starpā vēl 12 adoptētāji sniedz apstiprinošu atbildi par bērna kontaktēšanās uzturēšanu, sniegto atbilžu starpā parādās atsevišķi gadījumi, piemēram:

“Reizi nedēļā sazvanās ar bijušo audžumāti”,

“Bērns turpina apmeklēt dārziņu, t.sk. grupiņu, kurā iet iepriekšējo aprūpētāju bioloģiskais bērns (vienaudzis)”,

“Vairākas reizes gadā satiekamies ar iepriekšējo audžuģimeni, draugiem no iepriekšējās dzīvesvietas; sazvanāmies”,

“Uzturam kontaktu ar bērnu namu, kurā viņš dzīvoja. Ar atsevišķiem cilvēkiem, kas viņam bija īpaši tuvi”.

Savukārt, attālinātu kontaktēšanos no vienas, divām līdz vairākām reizēm gadā, sazinoties telefoniski, bez tiešas tikšanās klātienē, nodrošina 24 adoptētāji. 18 adoptētāji norāda, ka saziņa notiek bērnam ar konkrētām personām apmainoties ar vēstulēm un izmantojot sociālos tīklus.

Savukārt 16 adoptētāji nenodrošina personīgu bērna kontaktēšanos un sazināšanos, taču sniedz bērnam informāciju par viņam nozīmīgiem cilvēkiem.

Aptaujā adoptētājiem tika piedāvāta iespēja brīvā formā izteikt priekšlikumus un idejas, sniegt ieteikumus, kas viņuprāt varētu veicināt bērnu ātrāku nonākšanu adoptētāju ģimenēs. Uz šo atvērtu jautājumu tika sniegtas 134 (54,25%) respondentu atbildes. Analizējot saņemtas atbildes, tās provizoriski iedalāmas sekojošās grupās:

Par iepazīšanās veidu ar adoptējamiem bērniem (17 viedokļi):

“Iesaku organizēt tikšanās pasākumus, kur varētu tikties adoptētāji ar bērniņiem un tad pēc iepazīšanās arī vieglāk būtu izlemt par to, kurš bērniņš ir piemērotāks un ir saderība, jo pēc apraksta izvēlēties bērniņu uz "mūžu" ir visai sarežģīti un pat tad Tu nezini, vai satiekot bērniņu, būs arī emocionālā sajūta un pārlicība: "Jā, tas ir mūsu ģimenes loceklis". Līdz ar to, kopējais adopcijas process ievēlās, jo bērniņš rindas kārtībā nonāk ģimenē, kura pēc kāda laika pirmsadopcijas procesā atsakās. Un bērniņš atkārtoti tiek "piedāvāts" citiem adoptētājiem, līdz ar to tiek atkal psiholoģiski un emocionāli traumēts”.

“Noteikti esmu par satikšanās pasākumiem. Nākotnē plānojam adoptēt vēl vienu bērnu, noteikti piedalīsimies kādā no šiem pasākumiem. Iespējams, vēl varētu personīgi uzrunāt kādas ģimenes, kuras jau ir adoptējušas, jo, piemēram, ja mūs tagad kāds aicinātu sniegt mājas kādam

bērnam, mēs noteikti ģimenē to izvērtētu. Domāju, ka ir vēl kādas adoptētāju ģimenes, kas, labprāt, adoptētu vēl kādu bērniņu”.

“Ir jāveicina bērnu un adoptētāju iespēja satīties neformālā gaisotnē. Pēc iespējas, audžuģimenēm (soc.centriem, citām ārpusģimenes institūcijām) jāsadarbojas ar adoptētājiem. Gaidot Labklājības Ministrijas rindu un neesot jebkā savādāk saistītiem ar citām institūcijām, ir diezgan demotivējoši gaidīt. Ne vienmēr pēc dokumentiem var izveidot ģimeni”.

“Rīkot adoptētāju statusu ieguvušo un adoptējamo bērnu tikšanās svētkus, ja to tā var nosaukt. Respektīvi, iespēja iepazīties klātienē ar vairākiem bērniem un citiem adoptētājiem. Protams ievērojot visu datu aizsardzību, parakstot konfidencialitātes atrunu un bez tālruņiem un iespēju iemūžināt. Tā būtu lieliska iespēja neformālā vidē iepazīt bērnus pirms viņu anamnēzes. Bieži vien apraksts neatbilst patiesībai. Arī mūsu bērni bija novērtēti kā attīstībā atpalikuši. Tikai nejaušas sakritības dēļ bija iespēja par bērniem uzzināt ko vairāk”.

“Mūsu adoptētais bērns pie mums jau 3 gadus. Ieteiktu izvēlēties bērnu ne tikai pēc anketas, bet, lai būtu iespējā klātienē atbraukt un skatīties bērnus... kā arī, lai būtu izveidota sistēma, kur ir bērnu kartotēkā. [...] cilvēki sākuma atrod "savu" bērnu, pēc tam taisa visus papīrus... mums jāizvēlas pēc īsā vārdu apraksta, kur norādīta tikai medicīniskā informācija. Saprātu, ka iet runa par bērnu tiesībām un jauno regulu, bet ļoti bieži cilvēki sākumā redz konkrēta bērna seju, aprakstu un pēc tam izvēlas kļūt par adoptētājiem ... Mūsu sistēmā sākuma cilvēkiem jāizvēlas, ka viņi būs par kaut kāda bērna adoptētājiem.. tāpēc tik maz mums to adoptētāju”.

“Drīzāk būtu jābūt sadarbībai/draudzībai/abpusēji pieejamai informācijai starp audžuģimenēm un adoptētājiem, lai būtu iespēja pirms adopcijas iepazīties un sadraudzēties ar bērniem. Bērna pārejai no vienas ģimenes otrā jābūt vieglākai, mazāk traumatiskai”.

Par bērna juridiskā statusa noteikšanu (42 viedokļi) :

“Saīsināt laiku līdz brīdim, kad bērns ir juridiski brīvs. Šobrīd, cik zinu, tas ir pusgads. Mūsu gadījumā māte aizgāja no dzemdību nama, nebija atrodama un nelikās ne zinis par bērnu. Bija jāgaida pusgads, lai oficiāli varētu bērnu formēt adopcijai. Šādos gadījumos, kur ir skaidrs, ka vecāki nevēlas bērnu, būtu šim laikam jābūt īsākam”.

“Lielāku bāriņtiesu sadarbību, ieinteresētību bērnu tiesību interešu ievērošanā, nevis likuma burta ievērošanu. Bija gadījums, kad vēlējos iepazīties ar konkrētiem bērniem, kuri atrodas audžuģimenē, bet viņiem vēl nav atņemtas vecāku aizgādības tiesības. Bāriņtiesa sniedza atbildi, ka ar tiem bērniem neko nedarīs, kamēr viņi nekļūs juridiski brīvi, viņi mazi, tik un tā tiks adoptēti (māte no bērniem atteicās uzreiz pēc viņu dzimšanas). Es nesaskatu bērna tiesību ievērošanu. Proti, bērni uzturas audžuģimenē, pierod un tad, kad kļūst juridiski brīvi, iekļūst reģistrā, tas aizņem laiku. Jo lielāks bērns, jo grūtāk bērnam veidot sasaisti ar jauno ģimeni, neradot bērnam garīgas ciešanas”.

“Manuprāt ir diezgan ilgs laiks līdz bērns kļūst juridiski brīvs. Ir reizes, kad, protams, var strādāt ar ģimeni, bet dažreiz ir uzreiz skaidrs, ka nekas nebūs. Mums ir trīs bērni, abi vecākie

bērni pie mums nonāca 8 mēnešu vecumā, lai gan atstāti bija jau slimnīcā. Kontakta ar bioloģiskajām ģimenēm nebija. Trešais, jaunākais, ir aizbildnībā. Pie mums ir no trešās dzīves nedēļas, bērnam jau ir divi gadi un vēl nav pat bāriņtiesas lēmums par atļauju adoptēt (juridiski brīvs kļūva tikai uz 1,5 gadu). Šie pirmie gadi, un pat mēneši, ir kritiski svarīgi bērna attīstībai!”

“Bāriņtiesām ieteikums pēc iespējas ātrāk nodot bērnu adopcijai, ja zināms, ka no bioloģiskajiem vecākiem un citiem radniekiem nebūs interese par bērnu. Mūsu bērns nodzīvoja audžuģimenē 3,5 gadus līdz gandrīz 8 gadu vecumam, it kā gaidot radnieku labvēlību. Tas, iespējams, neatgriezeniski ietekmē bērna attieksmi pret pāreju uz vēl vienu ģimeni. Mūsaprāt, pilnīgi pietiek ar pusgadu, lai saprastu, kāda attieksme ir no bērna bioloģisko radnieku puses. Št, mūsaprāt, ir vislielākā problēma adopcijas procesā”.

“Situācijā, kad mammai aizgādības tiesības tiek apturētas jau atkārtoti un turpina dzimt nākamie bērni, procesam ir jābūt 2x ātrākam. Mūsu gadījumā, mammai pirmais bērns bija nodots vecmāmiņas aizbildnībā, otrs - miris mīklainos apstākļos (kriminālprocess). Trešais un ceturtais gaidīja uz adopciju 3 gadus, piektais 2 gadus. Tagad piedzimis jau vēl viens bērns. Šādā gadījumā bērniem nebūtu ilgi jāgaida uz adopcijas iespēju. Gan bāriņtiesai, gan tiesai būtu jāizskata šādi gadījumi nekavējoties”.

“Ja vecākiem jau par vienu bērnu ir atņemtas aprūpes tiesības, tad šādi vecāki ir jākontrolē uzreiz, pēc nākamā bērna piedzimšanas, un, diemžēl, ja ir problēmas, nevajadzētu gaidīt gadu, divus, kamēr bērns dzīvo aprūpes namos, audžuģimenēs un tikai tad nodod adoptētajiem”.

“Tiem vecākiem, kas dara pāri, nerūpējas par saviem bērniem, - ņemt nost aprūpes tiesības krietni ātrākā procesā. Domāt, kā bērna interesēs, dot viņam juridiski brīvā bērna statusu”.

“Individuāli pievērsties katram gadījumam. Rūpīgi sekot tam, vai audžuģimenes un vietējā bāriņtiesa nenovilcina dokumentu kārtošanu, kas nepieciešama adopcijas tālākam procesam, piem., aizbildinās ar kādu veselības problēmas risināšanu”.

Par ”birokrātiskā sloga” mazināšanu adopcijas procesā (15 viedokļi):

“Lūdzu palīdziet ar dokumentu kārtošanu, iesniegumu tiesā rakstīšanu, iestāžu apmeklēšanu, departamentiem, iesniegumiem u.tt .- dokumentācija mūsu ģimenē bija vienīgas šausmas. Tas var daudzus aizbiedēt spert šo soli”.

“Lai speciālists no bāriņtiesas nodarbotos ar juridisko dokumentu (pieteikumu tiesām) kārtošanu”.

“Man ir slikta pieredze, jo gaidu jau daudzus gadus un tās psihologa pārbaudes ir pazemojošas”.

Par bērna un adoptētāju savstarpējās saderības izvērtēšanu (5 viedokļi):

“Iesaku katram pārim piemeklēt atbilstošu bērnu, piemēram, gados jaunākiem vai atraktīvākiem adoptētājiem, aktīvāku bērnu utt.”.

“Izvērtēt konkrēto adoptētāju/adoptētājus (sazināties), kad viņi pieteikušies iepazīties (jo varbūt jau iepriekš skaidrs, ka tur nekas nesanāks un var lieki netraumēt bērnu). Strādāt pie tā, lai audžuģimenes ir ieinteresētas, ka bērni tiek adoptēti (ir gadījumi, kad visi termiņi tiek vilkti garumā, lai, finansiālu apsvērumu dēļ, bērni maksimāli ilgi paliktu audžuģimenē”).

Par bērna nonākšanu adoptētāju ģimenē vēl pirms bērna juridiskā statusa sakārtošanas(10 viedokļi) :

“Rast iespēju adoptētājiem, kas gaida rindā, tikties ar bērniem jau pirms bērna juridiskais statuss ļauj bērnu adoptēt. Laiks ir ļoti nozīmīgs faktors bērna ienākšanai adoptētāju ģimenē. Jo ātrāk tiek nodibināta saikne, jo labāk”.

“Bērns mūsu ģimenē ienāca ar aizbildnības nodibināšanu, laikā, kad viņa bioloģiskajam vecākiem bija pārtrauktas aizgādības tiesības, ar domu, ka šis bērns, visticamākais, juridiski atbrīvosies un nonāks adopcijā”.

“Ļaut adoptētājiem pieņemt bērnus audžuģimenes statusā, līdz tos ir iespēja adoptēt, ja tie nav juridiski brīvi, bet cilvēciski ir redzams, ka, diemžēl tas ir tikai formāls jautājums un bioloģiskā ģimene viņus negribēs. Katru gadījumu izskatīt pilnīgi individuāli un nebūt “burta kalpiem”.

“Es pati esmu adoptētāja, kura nokārtojusi arī aizbildņa statusu. Pateicoties savai bāriņtiesai un tās iniciatīvai, tas man ir devis iespēju sastapt savu potenciālo adoptējamo, 3 nedēļas veco zīdaiņi. Viņš juridiski brīvs būs tikai ap gada vecumu, un aizbildņa forma man dod iespēju pašai rūpēties par bērnu, ieguldīt bērna attīstībā un būt mammai jau praktiski no dzimšanas. Tas man dod iespēju pašai vērot, pieņemt lēmumus, sekot bērna attīstībai, rīkoties u.c.”.

“Nodot bērnu uzreiz audžuģimenē, kas vienlaikus ir arī adoptētāja statusā. Mūsu bērnam tie būtu bijuši pirmie trīs gadi ģimenē, nevis ārpusģimenes aprūpē (pusi laika bērnu namā, pusi audžuģimenē). Ja bērns jau no piedzimšanas, būtu bijis audžuģimenē, kas viņu arī adoptētu pēc attiecīgo lēmumu pieņemšanas”.

“Šobrīd birokrātija ir milzīga, kas būtiski pagarina adopcijas procesu. Mēs adoptējām bērniņu, kam jau bija trīs gadi, un līdz divu gadu vecumam viņš bija bērnu namā (no astoņu mēnešu vecuma)... Tas, manuprāt, ir pārāk ilgs laiks, jo uz šādiem maziem bērniņiem ir ļoti liela gaidītāju rinda. Ja nebūtu sākumā pieteikušies kā aizbildņi, tad būtu vēl ilgāk. Manuprāt tas galīgi nav bērna interesēs! Ir pilnībā jāmaina sistēma, kā notiek adopcija”.

“Ieviest opciju droša vide - ievietot bērnus pie potenciālajiem adoptētājiem, kuri ir gatavi, ziņoši, nevis audžuģimenē un tad gaidīt, kad bērnam atradīs aizbildi vai adoptētāju”!

4.3. Intervijas ar AC vadītājiem un bērnu tiesību jomas speciālistiem

Speciālistu viedokļu analīze

2018. g. 26. jūnijā pieņemtajos Ministru kabineta noteikumos Nr. 355 “Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi” atrunāta atbalsta centru izveide, reģistrēšanas kārtība un prasības atbalsta centriem, kā arī kārtība, kādā sniedzams atbalsts adoptētājiem, audžuģimenēm, aizbildņiem, viesģimenēm. Atbalsta centrs nodrošina pasākumu kopumu, kas veicina bez vecāku gādības palikušu bērnu labklājību, drošību, patstāvību, kā arī audžuģimeņu, jo īpaši specializēto audžuģimeņu, un adoptētāju, aizbildņu un viesģimeņu skaita pieaugumu.¹⁰⁵

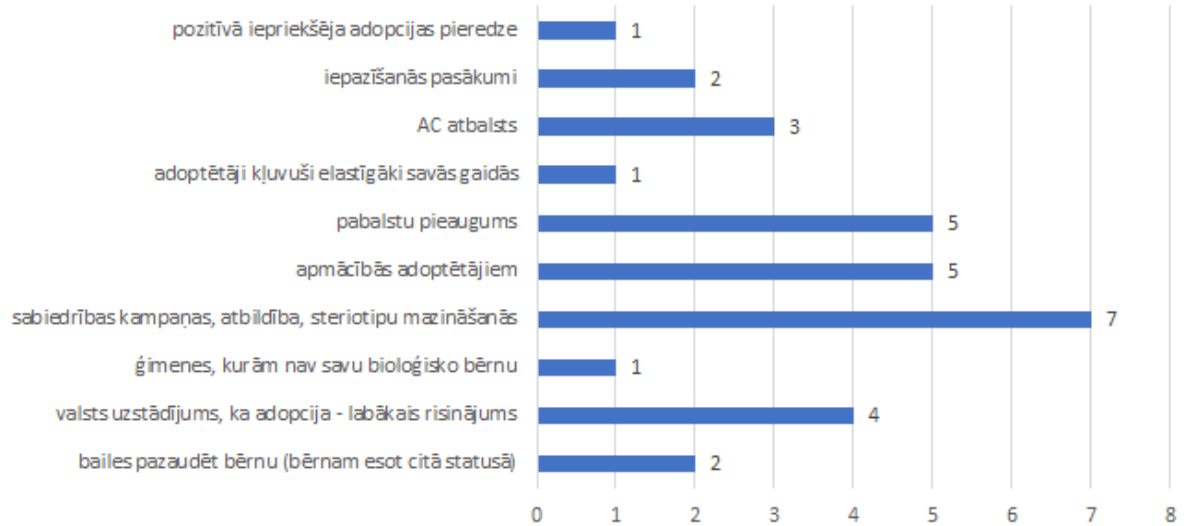
LM reģistrēti 17 atbalsta centri, no tiem: Rīgas plānošanas reģionā - 4, Zemgales - 2, Vidzemes - 4, Kurzemes - 5, Latgales - 2. AC izveidojušas 8 nodibinājumi/biedrības. Pārskata sagatavošanas periodā kopumā tika veiktas 12 intervijas ar 17 AC pārstāvjiem (turpmāk - AC speciālisti), tāda veidā kopumā tika pārstāvēti visi šobrīd Latvijā esošie AC. Tostarp intervijas tika veiktas ar vienu VBTAI speciālisti, 2 bāriņtiesu pārstāvjiem (kopā 4 speciālistiem) (turpmāk - eksperti).

Speciālistiem un ekspertiem, balstoties uz viņu līdzšinējo profesionālo darbību ārpusģimenes aprūpes un adopcijas jomā, tika lūgts sniegt viedokli par vietējās adopcijas veicinošiem un kavējošiem faktoriem.

Kā nozīmīgāko adopciju veicinošo faktoru, AC speciālisti minēja pozitīvu sabiedrisko domu un attieksmi (bez stereotipiem) adopcijas jautājumos. Šādu viedokli pauda 7 speciālisti jeb 22% un papildus 1 speciālists (3%) minēja, ka pozitīva jau vienas adopcijas personīgā pieredze var būt nākošo adopciju veicinošs faktors. Arī ekspertu intervijās tika apstiprināts līdzīgs viedoklis, ka sabiedrībai jau šobrīd kļūstot arvien atvērtākai, informētākai, nākotnē var būtiski tikt veicināta vietējā adopcija.

¹⁰⁵Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi. Ministru kabineta 26.06.2018. noteikumi Nr. 355, Latvijas Vēstnesis Nr.129, 29.06.2018.

Vietējās adopcijas veicinošie faktori, AC speciālistu viedoklis

8. attēls. AC speciālistu viedokļu vizualizācija par vietējās adopcijas veicinošiem faktoriem

Savukārt, gan eksperti, gan 5 AC speciālisti pauda uzskatu, ka adopciju veicina arī valsts finansiālā atbalsta pieaugums, tādējādi labvēlīgi ietekmējot adoptētāju sociāli ekonomisko situāciju. Tostarp gan 3 AC speciālisti un eksperti norādīja, ka esošo AC darbība, sniedzot gan psihemocionālu atbalstu (atbalsta grupas, mācību programmas īstenošana u.c.), gan praktisku (speciālistu nodrošinājums u.c.) atbalstu adoptētājiem vērtējama kā pozitīvs faktors esošajā adopcijas sistēmā.

Tieši tāds pats vērtējums - 5 gadījumos AC speciālisti pauda uzskatu, ka adopciju veicina adoptētāju izglītošana, nodrošinot mācību programmu apgūšanu, kas vērstas gan uz izpratnes veidošanu par bērna vajadzībām (traumas dziedināšanu), gan bērnu tiesību sistēmas kopumā izpratni un sadarbības veicināšanu ar speciālistiem. Tikai mazliet mazāk - 4 AC speciālisti norādīja, ka valsts uzstādījums, ka adopcija ir labākais risinājums bērna pastāvīgai dzīvei ģimenē, ir faktors, kas veicina vietējās adopcijas gadījumu skaita pieaugumu.

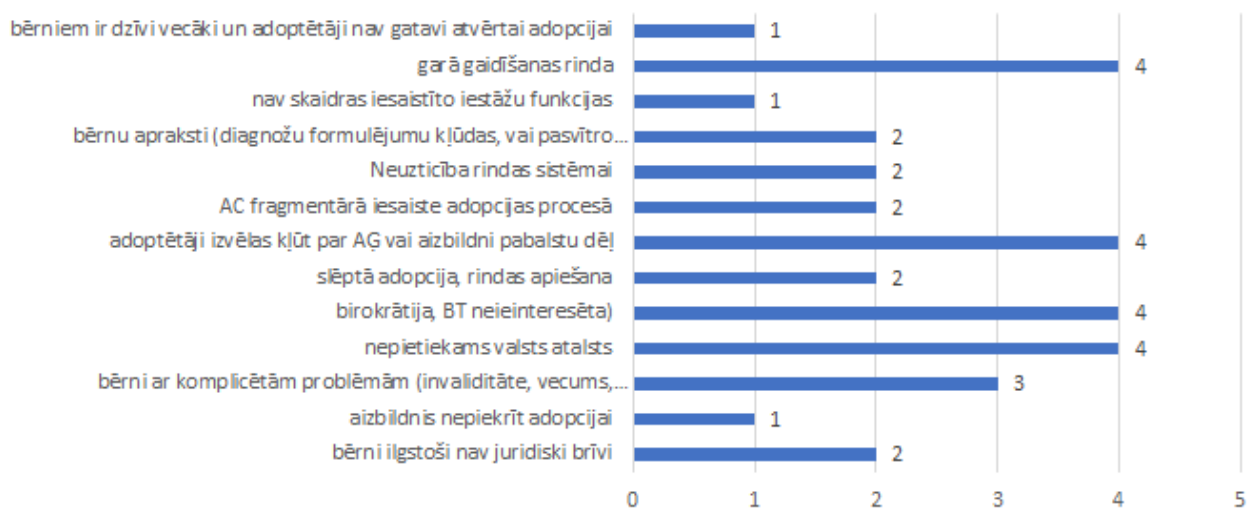
Salīdzinoši maz, tikai 2 AC speciālisti minēja, ka lēmuma par adopciju pamatā kā veicinošs faktors ir bailes pazaudēt bērnu, kurš jau atrodas ģimenes aprūpē. Šādas situācijas var rasties gadījumos, ja bērns atrodas audžuģimenes aprūpē un kļūst adoptējams. Saskaņā ar Adopcijas kārtības 15.pantā noteikto, ja bērns atrodas audžuģimenē vai specializētā audžuģimenē, bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par bērna ievietošanu audžuģimenē, divu mēnešu laikā no dienas, kad bērns kļuvis adoptējams, noskaidro, vai audžuģimene vēlas adoptēt audžuģimenē esošo bērnu, un, ja audžuģimene nav izteikusi vēlmi viņu adoptēt, nosūta bērna uzskaites lapu ministrijai. Šāds regulējums paredz audžuģimenes atteikuma gadījumā adoptēt ģimenes aprūpē esošo bērnu, dot iespēju šo bērnu adoptēt citai ģimenei.

Atbildot uz jautājumu par vietējās adopcijas kavējošiem faktoriem, atklājās AC speciālistu viedokļu daudzveidība.

Augsts rādītājs, proti, 4 speciālistu viedokļi, ir par tādu faktoru kā - “**ilgstošais process, kamēr tiek sakārtots bērna juridiskais statuss**”, proti, laika periods kopš bērna šķiršanas no bioloģiskās ģimenes līdz brīdim, kad bērns kļūst adoptējams ir ārkārtīgi ilgs. Bērniem ilgstoši atrodoties ārpusģimenes aprūpē, bez iespējas tikt adoptētiem, tiek zaudēts laiks, kuru viņi varētu dzīvot pastāvīgā ģimenē.

Šie AC speciālistu viedokļi korelē arī ar adoptētāju aptaujas rezultātiem, kuros šī situācija, kad ilgstoši netiek atrisināts jautājums par bērna juridisko statusu, tiek vērtēta kā viens no svarīgākajiem aspektiem, kas būtu maināms esošajā sistēmā, to uzlabojot.

Vietējo adopciju kavējošie faktori, AC speciālistu viedoklis

9. attēls. AC speciālistu viedokļu vizualizācija par vietējās adopcijas kavējošiem faktoriem

Tieši tāpat 4 speciālisti uzskata, ka **ilgstošais laika periods no brīža, kad adoptētāju pieteikums tiek reģistrēts LM Adoptētāju reģistrā līdz brīdim, kad tiek saņemta informācija un norīkojums par iepazīšanos ar konkrētu bērnu**, ir vietējās adopcijas kavējošais faktors. Arī intervētie eksperti kopumā ir vienprātis, ka “*ilgais laiks, kas jāpavada, gaidot adoptējamo bērnu*” ir būtisks adopciju kavējošs faktors. Ilgais gaidīšanas laiks saistīts gan ar adoptētāju vēlmēm attiecībā uz bērna vecumu un veselības stāvokli, gan ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu juridisko statusu (uz ko norāda vēl 2 speciālisti). Šeit būtu svarīgi turpināt strādāt ar potenciāliem adoptētājiem, izglītojot par dažādām diagnozēm, palīdzības saņemšanas iespējām, šādā veidā veicinot lielāku gatavību uzņemties rūpes arī par bērniem ar veselības problēmām.

Speciālistu un ekspertu viedoklis šajā aspektā sakrīt ar adoptētāju viedokli. Proti, adoptētāju aptaujas rezultāti norāda, ka 16,9% adoptētājiem šis laika periods ir ildzis vairāk nekā 3 gadus, savukārt 26% tas ir bijis no 2 līdz 3 gadiem ilgs periods un 14% adoptētāju šis periods ir ildzis no

1 līdz 2 gadiem. Salīdzinoši mazāk adoptētāju norādīja, ka “bērna gaidīšanas laiks” ir bijis mazāk par vienu gadu.

Par **finansiālajiem aspektiem** kā adopciju kavējošiem faktoriem, viedokli pauž 5 AC speciālisti, norādot, ka valsts atbalsts ir nepietiekošs un, ka adoptētāji (ģimenes, kuru mērķis ir nodrošināt bērnam patstāvīgu dzīvi ģimenē) izvēlas kļūt par aizbildņiem vai audžuģimenēm finansiālā aspekta dēļ, jo šie statusi nodrošina iespēju saņemt daudzveidīgāku un lielāku finansiālo atbalstu no valsts un pašvaldībām.

Vērtējot esošo adopcijas sistēmu, kopumā tikai mazliet zemāku nozīmi, 9% - 6% speciālisti piešķirt tādiem būtiskiem aspektiem kā dažādu formalitāšu veikšanas nepieciešamība adopcijas procesā, Adopcijas reģistra funkcionalitātes jautājums (neuzticēšanās Adopcijas reģistra “rindas sistēmai” un “rindas apiešanas” iespēja), atbildīgo institūciju, biežāk bāriņtiesu neinteresētība adopcijas jautājumos, kas vērtējami kā adopciju kavējošie faktori. Vienlaikus intervijās AC speciālisti vērš uzmanību arī uz adopcijas jautājumu risināšanā iesaistīto institūciju atbildību un funkciju īstenošanu, uzskatot, kas tās esošajos normatīvajos aktos nav nepārprotami un skaidri definētas, kā arī vērš uzmanību uz esošo AC fragmentāro iesaisti adopcijas jautājumu risināšanā un nepieciešamību stiprināt AC speciālistu kompetences apjomu un pilnvaru ietvaru, tajā skaitā atbildības uzņemšanos par bērnu interešu nodrošināšanu tieši adopcijas jautājumos.

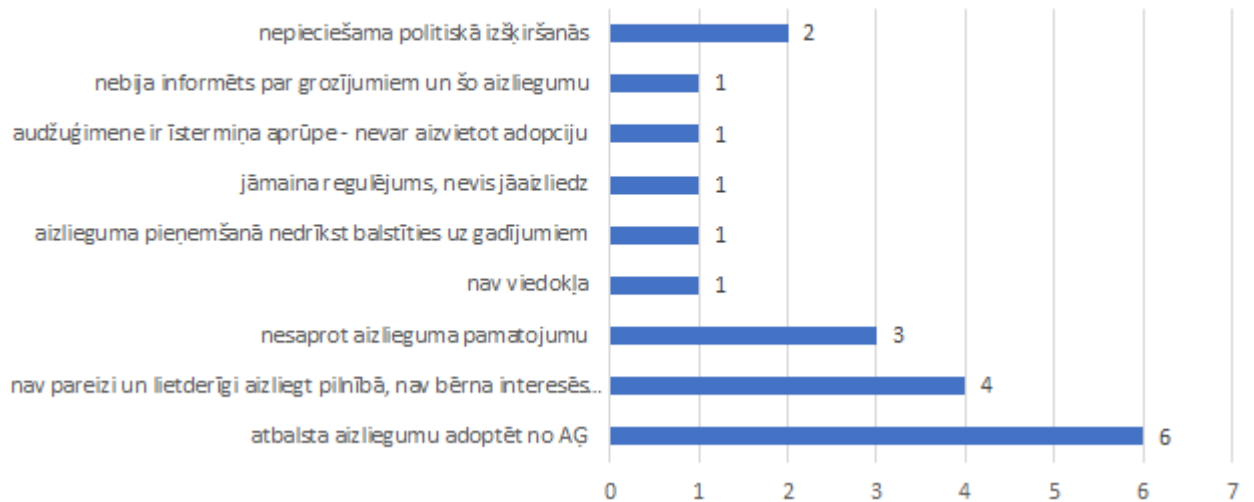
AC speciālistiem un ekspertiem tika lūgts paust viedokli par pieņemtajiem grozījumiem tiesību aktos, aizliedzot audžuģimenē esošo bērnu ārvalsts adopciju. 6 AC speciālisti atbalsta šo grozījumu pieņemšanu par ārvalstu adopcijas aizliegumu, ja bērns atrodas audžuģimenes aprūpē.

Savukārt 5 speciālisti norāda, ka nav pareizi un lietderīgi pilnībā liegt ārvalstu adopcijas iespēju audžuģimeņu aprūpē esošiem bērniem, pamatojot, ka tas ir pretrunā bērnu labāko interešu principu nodrošināšanas apsvērumiem. 3 aptaujāto AC speciālistu papildus norāda, ka neizprot šāda aizlieguma pamatotību.

Viedokli par ārvalsts adopcijas liegumu bērniem, kas atrodas audžuģimeņu aprūpē, pauž arī intervētie eksperti norādot, ka *“šāds regulējums ir pretējs bērnu interesēm”*; *„Esmu kategoriski pret šādu regulējumu. Neatkarīgi no tā, vai bērns ir audžuģimenē, aizbildnībā, iestādē, vienalga...ja bērns ir juridiski brīvs un viņu drīkst adoptēt, un, ja šeit Latvijā nav neviens, kas viņu vēlas adoptēt, ir pilnīgi loģiski, ka viņu adoptē ģimene ārvalstīs.”* Viens no ekspertiem uzsver, ka *„Katra bērna gadījums ir jāvērtē individuāli un ir jāuzklausā bērna viedoklis. Ja bērns nevēlēsies, tad nevēlēsies. Var, protams, arī būt situācija, ka bērns paliek audžuģimenē un netiek adoptēts, bet, manuprāt, nav pareizi strikti noteikt, ka, ja esi audžuģimenē, Tevi nekad nevarēs adoptēt uz ārvalstīm.”*

Savukārt 1 speciālists atzīst, ka viņam nav viedokļa par šo situāciju.

AC speciālistu viedoklis par ārvalstu adopcijas aizliegumu no AĢ

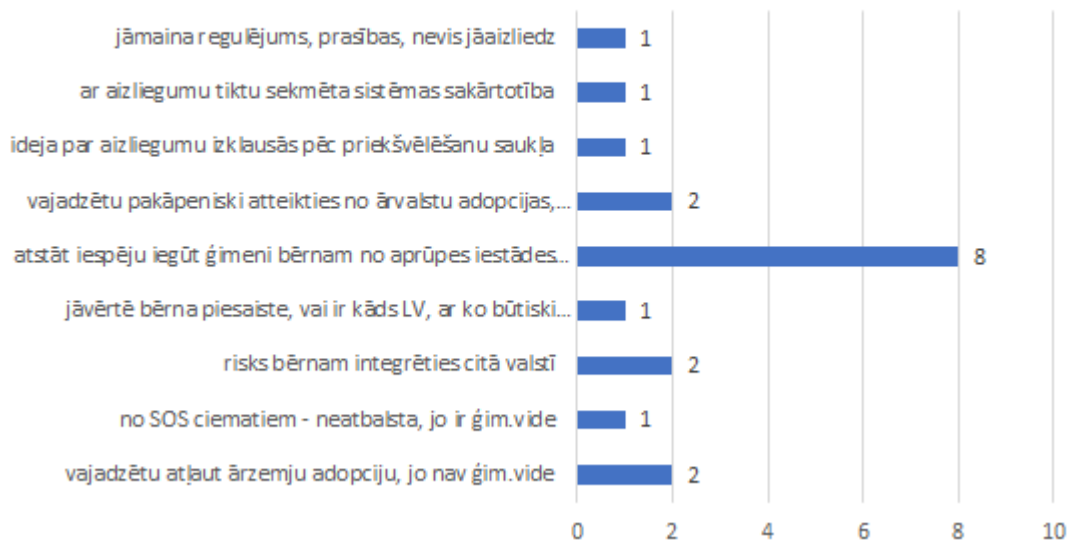

10. attēls. AC speciālistu viedoklis par ārvalstu adopcijas aizliegumu no AĢ

AC speciālisti pauž pārliecību vairākos vienlīdz nozīmīgos aspektos, proti, ka audžuģimene atbilstoši esošā normatīvā regulējuma skaidrojumam par “audžuģimenes statusa” būtību un darbības principiem ir īslaicīgs bērna ārpusģimenes aprūpes modelis, un šī aprūpes forma, lai arī praksē bieži vien pāraug ilgtermiņa aprūpē, nevar aizstāt adopcijas kā ģimenes nodrošināšanas veidu bērnam. Vienlaikus paužot uzskatu, ka šāda ārvalstu adopcijas aizliegumu pieņemšanā, jātiek izvērtētiem visiem ar bērnu interesēm saistītiem jautājumiem. Vienlaikus AC speciālisti un arī eksperti atzīst nepieciešamību uzlabot ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu situāciju, dzīves apstākļus un veicināt vietējās adopcijas attīstību, taču, nevis izmantojot aizlieguma formu, bet pilnveidojot tiesību aktus, piemēram, precizējot kārtību, izslēdzot riska faktorus, pagarinot pēcadopcijas uzraudzības periodu utt.

Viens speciālists norāda, ka nebija informēti par šāda aizlieguma pastāvēšanu.

AC speciālistu viedoklis par ārvalstu adopciju no aprūpes iestādēm

11. attēls. AC speciālistu viedoklis par ārvalstu adopciju no aprūpes iestādēm

Interviju laikā AC speciālistiem un ekspertiem tika uzdots jautājums arī par ārvalsts adopcijas iespējamības nodrošināšanas principiem tiem bērniem, kuriem ārpusģimenes aprūpe nodrošināta institucionālā vidē. 8 AC speciālisti atzina par nepieciešamu saglabāt iespēju institucionālā aprūpē esošiem bērniem, kuriem nav iespējams nodrošināt iespēju augt ģimeniskā vidē vai ģimenē, ārvalstu adopcijas ceļā iegūt ģimeni ārvalstīs. 2 AC speciālisti vērš uzmanību jēdzienu “ģimeniska vide” un “ģimene” atšķirībām.

Līdzīgi arī intervētie eksperti norāda, ka:

“ [...] gan aprūpes iestāde, gan audžuģimene ir ārpusģimenes aprūpes forma, ģimeni bērnam pēc būtības var sniegt tikai adoptētāji, jo ir gatavi uzņemties beznosacījumu rūpes un atbildību.”

„Neatkarīgi no aprūpes formas, kurā bērns ir, esmu pret regulējumu liegt adoptēt uz ārvalstīm. Bērnam šādai iespējai ir jābūt un katrs gadījums ir vērtējams individuāli. Katram bērnam neatkarīgi no formas ir tiesības uz ģimeni, citādāk bērnam netiek nodrošinātas Konvencijā un likumā noteiktās tiesības uz ģimeni. Šādu likuma normu varētu ieviest, ja mums neviens bērns nebūtu iestādē, ja visiem bērniem būtu nodrošinātas ģimenes Latvijā. Kamēr ir bērni iestādēs, ir nesaprātīgi lemt par vispārīgu aizliegumu.”

Vienlaikus 2 AC speciālisti atzīst, ka būtu nepieciešams pakāpeniski atteikties no ārvalsts adopcijas iespējamības, tomēr ne ar līdz šim izvēlētajām metodēm, bet pakāpeniski, ieviešot “parejas periodu”. Kā iemesli tiek minēti - risks bērnam integrēties citā valstī, kā arī apsvērums, ka bērnam jau izveidojusies piesaiste ar šajā valstī dzīvojošām personām. Šādus argumentus pauž attiecīgi 2 un 1 AC speciālisti.

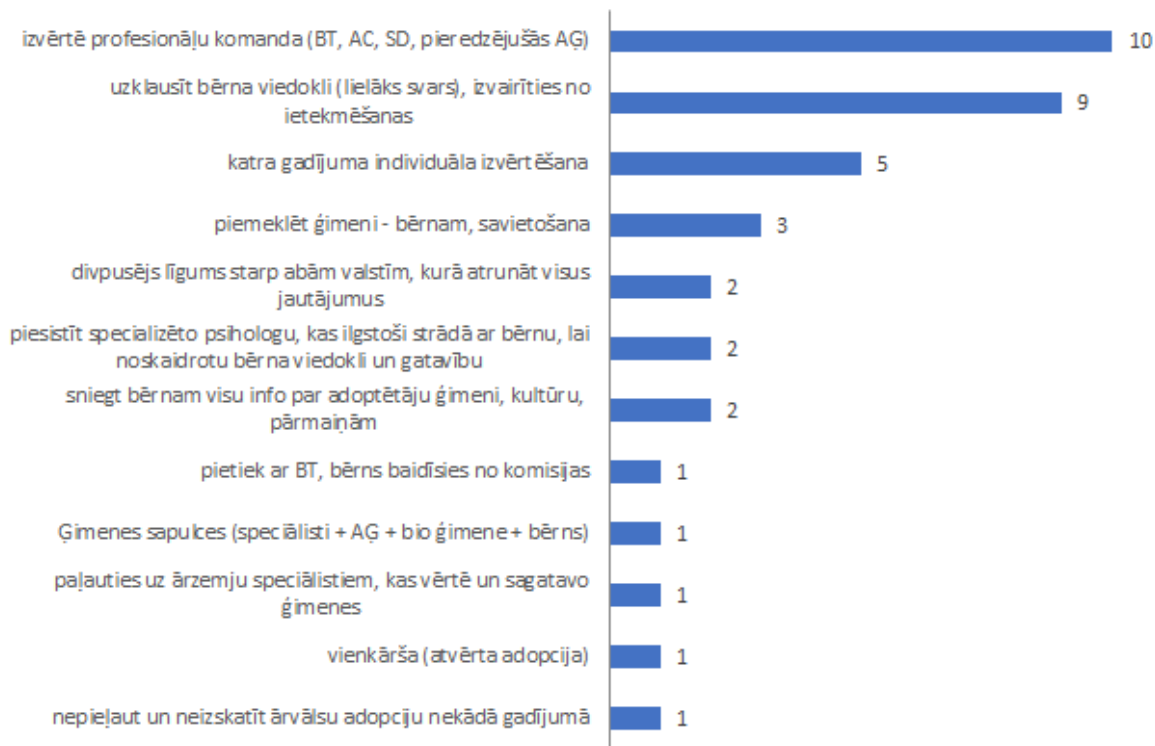
Uz riskiem, kas būtu jāvērtē, dodot iespēju bērnam ārvalsts adopcijas gadījumā pārcelties uz dzīvi citā valstī, norāda arī viens no ekspertiem, akcentējot, ka uzmanība būtu pievēršama sekojošiem kritērijiem:

„Vai valstij, uz kuru mēs atļaujam adoptēt, ir tāda pati izpratne un uzstādījumi par bērna tiesībām, par bērna vajadzībām, par vardarbības izpausmēm. Ja Latvijā nav atļauta fiziska sodīšana audzināšanas nolūkos, tad ir valstis, kurās tas tiek akceptēts. Tas ir ļoti būtiski, lai mēs nepasliktinātu bērna situāciju. Jo pretējā gadījumā rodas jautājums – ja bērna bioloģiskajā ģimenē bija fiziska ietekmēšana un bāriņtiesa bērnu izņēma, kāpēc mēs nododam bērnu ģimenei, kura darīs tāpat.”

Nemot vērā statistiskos datus Latvijā par institucionālā aprūpē esošo bērnu skaitu un sadalījuma pa vecuma grupām, kā arī šajā pētījumā veiktās adoptētāju aptaujas rezultātus, kas atklāj, ka Latvijas adoptētāju gatavība adoptēt bērnus vecumā virs 9 gadiem, kā arī bērnus ar veselības problēmām un arī vairākus vienas ģimenes bērnus, ir salīdzinoši maza, intervijās tika iekļauts jautājums, par iespējamiem sistēmas uzlabojumiem, piemēram, kritērijiem, kas būtu nosakāmi, pieļaujot bērnu adopciju uz ārvalstīm.

Kopumā būtiski lielākā daļa - 10 AC speciālisti, uzskata ka ārvalstu adopcijas gadījumu izvērtēšanā jāievieš jaunas, pasaules praksei atbilstošas darba metodes, kas balstītas arī bērna labāko interešu nodrošināšanas apsvērumos, piemēram, būtu jāveido speciālā komisija, kas izvērtē bērna iespējas Latvijā un ārzemēs, balstoties uz bērna vajadzībām, talantiem, paša vēlmēm utt.

Kritēriji, kas būtu nosakāmi, pieļaujot bērnu adopciju uz ārvalstīm

12. attēls. AC speciālistu viedoklis par kritērijiem, lai būtu pieļaujama adopcija uz ārvalstīm

3 no intervētajiem AC speciālistiem, šī jautājuma kopsakarā uzsvēra šādas komandas izveides pamatotību, atzīstot par nepieciešamību īstenot arī jaunu pieeju bērnu nonāksanai ģimenēs, īpašu uzmanību pievēršot bērnu un ģimenes saderības jautājumam, paturot prātā, ka adopcijas mērķis ir bērna vislabāko interešu nodrošināšanas veids, tas ir vērst uz bērna labklājību, potenciāla attīstību un emocionālo stabilitāti mūžīgās attiecībās.

Interviju rezultāti atklāj, ka atsevišķu AC speciālistu nostāja šajā jautājumā atšķiras no vairākuma. Proti, daži no AC speciālistiem un arī divi eksperti pauda kritisku viedokli par šādas “komandas” izveidošanu, norādot, ka bērnam varētu būt emocionālas grūtības (bailes) piedalīties šādas komandas darbā, un bāriņtiesas kompetence ir pietiekoša, lai izvērtētu adopcijas iespējas atbilstību bērna interesēm, kā arī tika akcentēts ārvalsts kompetento iestāžu pienākumu veikt potenciālo adoptētāju izvērtēšanu un nepieciešamību akceptēt viņu vērtējumus.

Savukārt citu argumentu par šādas “komandas” izveidi minēja viens no ekspertiem norādot:

„Ja runa ir par profesionāļu komisiju, kas izvērtētu ārvalstu adopcijas gadījumus, mani ļoti mulsina, kādēļ būtu nepieciešams vēl viens juridisks šķērslis kā bāriņtiesas lēmums. Ja komisijas lēmums ir noteicošais, tad bāriņtiesa savādāk lemt nedrīkst. Ja komisijai ir padomdevēja tiesības, tā pauž savu viedokli, to dara augsta ranga profesionāļi, bet bāriņtiesa, kas lemj un ir bērna likumiskais pārstāvis, var pārsūdzēt šo lēmumu. Man ir bažas, ka, labu gribot, process tiks sarežģīts un padarīts vēl garāks. Darbībām, kas notiek ir jābūt, komisija ir laba doma, bet būs daudzi citi aspekti, par kuriem būs jādomā.”

Savukārt, tikai viens no speciālistiem, pauda uzskatu, ka ārvalsts adopcija nav pieļaujama nekādā gadījumā: “Tas ir noziegums pret tautu!”.

Tāpat kā attiecībā uz ārvalsts adopciju, AC speciālistiem un ekspertiem tika lūgts sniegt viedokli par, viņuprāt, nepieciešamajiem uzlabojumiem vietējās adopcijas kārtībā un sistēmā vispār.

Latvijas adopcijas kārtības nepieciešamās izmaiņas procesa efektivitātes un bērna labāko interešu aizsardzības nodrošināšanai

13. attēls. AC speciālistu viedoklis par nepieciešamajām izmaiņām

Lielākā daļa, t.i. 9 AC speciālisti norādīja uz jaunu metožu ieviešanas nepieciešamību bērna un potenciālās adoptētāju ģimenes saderības izvērtēšanā pretēji esošajai “rindas kārtībai”, līdzīgi kā speciālistu ieskatā tas tika norādīts arī par ārvalstu adopcijas gadījumiem, turklāt izvērtēšanu veikt mazāk formālā procedūrā nekā tas ir tagad. Papildus viens no speciālistiem uzsvēra adopcijas procesa pakāpeniskuma nodrošināšanu, nesasteidzinot bērna un ģimenes iepazīšanos, bet atvēlotam tam vairāk laika.

6 AC speciālisti uzsvēra nepieciešamību stiprināt arī AC lomu, palielinot AC pilnvaru apjomu un pēc būtības iesaistot adopcijas jautājumu risināšanā daudz lielākā apmērā nekā tas ir tagad, iespējams deleģējot potenciālo adoptētāju izvērtēšanas funkciju AC speciālistiem (3 atbildes). Vienā gadījumā, tika akcentēta nepieciešamība skaidrāk iezīmēt speciālistu atbildības loku, norādot, ka šobrīd nav skaidrs, kuras institūcijas vai speciālista atbildība ir bērna interešu pārstāvība adopcijas procesā, jo iesaistīto institūciju ir ļoti daudz.

Ņemot vērā, AC speciālistu un ekspertu viedokļu vienotību jautājumā par lielākas vērtības piešķiršanu bērna un potenciālās adoptētāju ģimenes saderības jautājumam, speciālistiem tika lūgts papildus komentēt šo priekšlikumu. Papildus komentāri uz šo jautājumu nostiprina jau iepriekš speciālistu viedokļos par AC lomas stiprināšanu izskanējušo (7 atbildes), norādot, ka esošā pieeja - dodot iespēju iepazīties ar konkrētu bērnu ģimenei, kas izteikusi vēlmi “rindas kārtībā” neatbilst bērna labāko interešu nodrošināšanas principiem. Līdz ar to AC speciālistu redzējums kopumā vērsts uz to, ka konceptuāli būtu maināma pieeja šo jautājumu izskatīšanai, ieviešot citu darba pamatprincipu “nevis bērns ģimenei, bet ģimene bērnam!”, dodot daudz vairāk iespēju bērnam

ietekmēt šo procesu un “izvēlēties” ģimeni ar kuru sākt veidot attiecības, liekot uzsvāru uz pakāpenisku attiecību veidošanos. Lai izstrādātu detalizētu priekšlikumu par nepieciešamajām izmaiņām AC darbībā (iesaistē), rekomendējama AC speciālistu darba grupas izveide.

Adopcijas kārtības uzlabojumi pilnvērtīgās bērna un potenciālās ģimenes “saderības” izvērtēšanas nodrošināšanā

14. attēls. AC speciālistu viedoklis par ārvalstu adopciju no aprūpes iestādēm

Vienlaikus 5 AC speciālisti akcentēja vajadzību procesā daudz vairāk iesaistīties tiem speciālistiem, kas līdz šim bijuši kontaktā ar adoptējamo bērnu, lai varētu sniegt ieteikumus un atzinumus par to, kāda ģimene (no dažādu resursu viedokļa, ģimenes sastāva, ģimenē esošo bērnu skaita, vecāku noslogotības un laika, ko veltīt bērnam u.c.) būtu vajadzīga, lai spētu vislabākajā veidā sniegt rūpes konkrētajam bērnam, par prioritāti izvirzot bērna labklājības mērķu sasniegšanu un potenciāla attīstību.

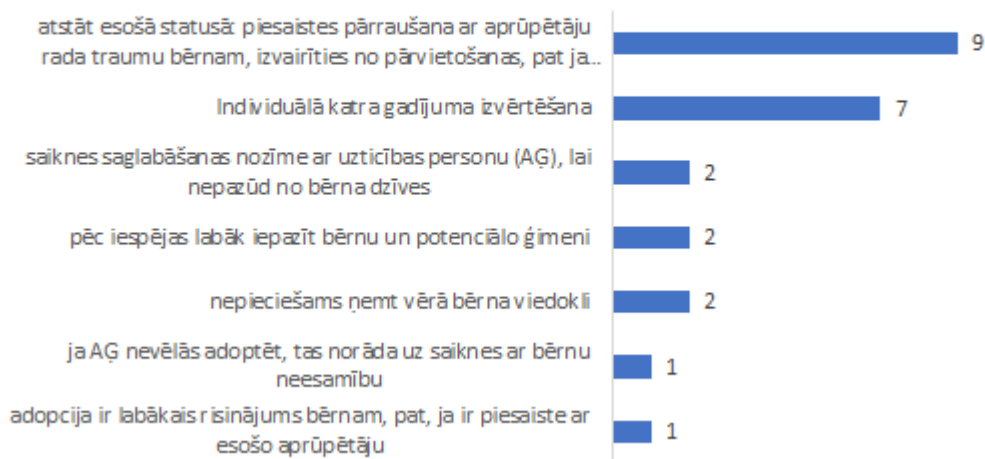
Arī ekspertu viedoklis šajā jautājumā ir līdzīgs: “Vērtējot bērna un adoptētāja ģimenes saderības aspektu, būtu lietderīgi vairāk piesaistīt psihologus, bet tam ne vienmēr ir vajadzīgie resursi. Šobrīd, arī izvēloties bērnu no adoptējamo bērnu reģistra, vairāk darbojas sacensības princips – kurš no rindas pirmais piesakās, tam priekšroka. Domāju, ka svarīgāk būtu vērtēt adoptētāju psiholoģisko raksturojumu, dzīvesveidu, vecumu, tad piedāvāt bērnu, kurš pēc savas pieredzes un psiholoģiskā portreta būtu atbilstošāks”.

Tostarp viens no AC speciālistiem akcentēja, ka konceptuāli, lai pēc iespējas biežāk veidotos bērna un ģimenes saderība, ir vēlams adoptētājiem sniegt arī papildu izglītības iespējas, apmācības par bērnu vajadzībām dažādās dzīves situācijās, piemēram, ja tie ir vienas ģimenes bērni - māsu/brāļu grupa, vai bērni ar īpašām vajadzībām, ko nosaka viņu funkcionēšanas līmenis un traucējumu pakāpe.

Nemot vērā, bērna un esošā aprūpētāja piesaistes faktora kā viena no kritērijiem nozīmi lēmuma pieņemšanā par adopcijas atbilstību bērna interesēm izvērtēšanā, speciālisti un eksperti tika aicināti paplašināti komentēt šo jautājumu, balstoties uz savu profesionālo pieredzi. Lielākā

daļa t.i. - 8 AC speciālisti puda uzskatu, ka piesaistes pārraušana ar aprūpētāju rada emocionālu traumu bērnam, tāpēc, ja tāda tiek novērota un apstiprināta, jāizvairās no bērna pārvietošanas citā ģimenē, pat, ja tā ir adoptētāju ģimene. Kardināli pretēju viedokli puda tikai viens no intervētajiem AC speciālistiem, paužot uzskatu, ka adopcija jebkurā gadījumā ir labākais risinājums bērnam, pat, ja ir novērojama bērna piesaiste esošajam aprūpētājam.

**Savstarpējai piesaistes nozīme, pieņemot lēmumu par to, vai bērna
adopciju citā ģimenē (vietējā vai ārvalstu) ir konkrētā bērna labākajās
interesēs**

15. attēls. AC speciālistu viedoklis par piesaistes nozīmi, pieņemot lēmumu par adopciju

Savukārt 6 AC speciālisti norādīja, ka arī gadījumos, kad ir vērojama un konstatējama bērna piesaiste esošajam aprūpētājam, nedrīkst izslēgt bērna labāko interešu nodrošināšanas principu - individuālā pieeja katrai konkrētai situācijai. Ar šiem apsvērumiem sakrīt aptaujāto ekspertu viedoklis. Proti, viens no ekspertiem intervijā norāda, ka praksē diemžēl var veidoties situācijas, ka *“bērnā ar aprūpētāju patiešām izveidojas emocionālā saikne. Bet, vai tiešām visos gadījumos (ģimenei) ir šie resursi un apstākļi, lai nodrošinātu tādas vajadzības, kādas ir nepieciešamas bērnam?”*.

AC speciālisti un eksperti uzskata, ka bērna labākās intereses ir izvērtējamas jebkurā gadījumā, vērtējot katru situāciju individuāli, uz klausot bērna viedokli, kā arī apzinoties un analizējot sekas, jebkuram pieņemtajam lēmuma, kas turpmāk tiešā veidā ietekmēs bērna dzīvi, tostarp arī adopcijas kontekstā, gan, ja tas ir pozitīvs, gan negatīvs.

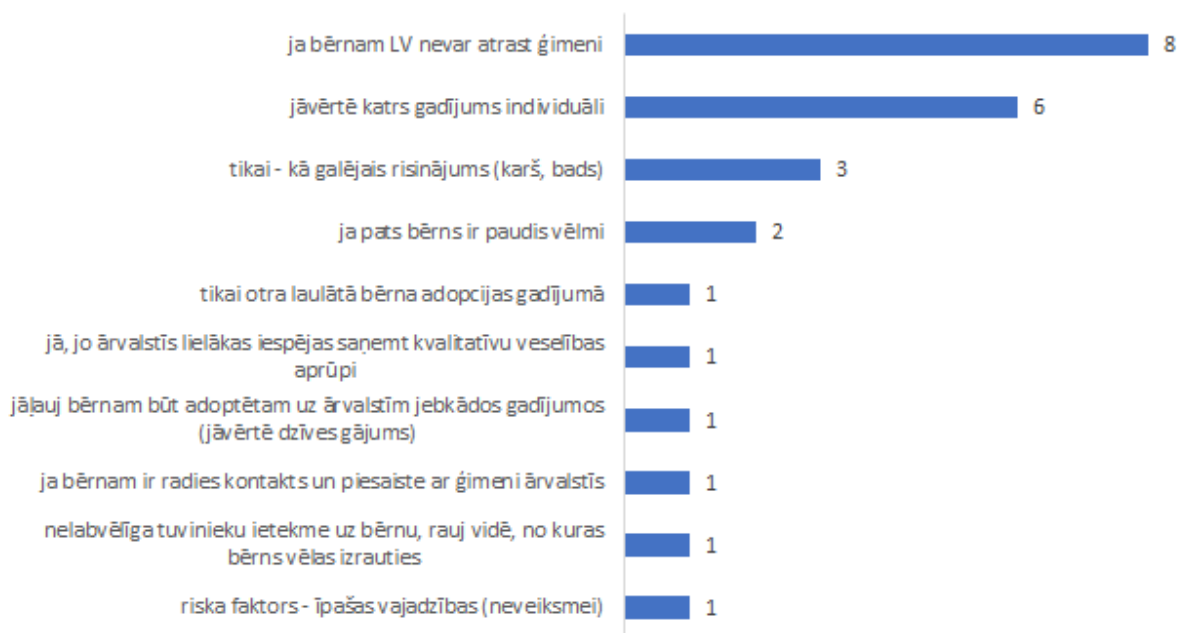
Tāpat AC speciālisti norāda, ka saiknes saglabāšanai ar bērna piesaistes personu pēc adopcijas ir nozīme, un šie jautājumi būtu risināmi atbilstoši bērna interesēm, pienācīgi respektējot šo faktoru.

Aicinot AC speciālistus un ekspertus paust viedokli jautājumā, par to, vai un kādi būtu nosakāmi gadījumi vai situācijas, vai kādi īpaši apsvērumi jāņem vērā domājot, kad būtu

pieļaujama ārvalsts adopcija, lielākā daļa AC speciālistu puda viedokli, kas sakrīt ar bērna labāko interešu nodrošināšanas apsvērumiem un ir jau izsenis akceptēti starptautisko tiesību normās, ka ārvalsts adopcija ir atbalstāma tajos gadījumos, ja Latvijā nav iespējams atrast bērnam ģimeni.

Intervētie eksperti šajā jautājumā ir vienprātīgi un līdzīgi kā AC speciālisti norāda, ka *“jāparedz iespēja adoptēt bērnu uz ārvalstīm, ja viņam nav iespējams nodrošināt atbilstošu ģimeni Latvijā”*.

Gadījumi, kādos ir jāparedz iespēja adoptēt bērnus uz ārvalstīm

16. attēls. AC speciālistu viedoklis par gadījumiem, kad ārvalstu adopcija būtu pieļaujama

Kopumā no AC speciālistu un ekspertu intervijās paustā, var izdalīt pamatprincipus, kas jāievēro jebkura bērna situācijā:

- **individuālai pieejai konkrēta bērna situācijā** un vērtējumam, ņemot vērā tāus faktorus kā

- **bērna paustais viedoklis** (neliegt bērnam ārvalsts adopcijas iespēju, ja bērns pauž vēlmi tikt adoptēts uz ārvalstīm),

- **piesaiste ārvalstī dzīvojošai personai** (neliegt bērnam ārvalsts adopcijas iespēju, ja ir konstatējams, ka bērnam ir izveidojusies piesaiste ar ārvalstī dzīvojošām personām vai personu),

- **lielākas iespējas kvalitatīvai veselības aprūpei** (neliegt bērnam ārvalsts adopcijas iespēju, ja salīdzinot ar Latvijā esošo pakalpojumu klāstu, tajā skaitā pieejamo finansējumu un citiem resursiem, konstatējams, ka ārvalstīs bērna vajadzības var nodrošināt daudz lielākā apjomā, vēl vairāk, tas skar bērnus ar īpašām vajadzībām),

- **negatīva bioloģiskās ģimenes ietekme** (neliegt bērnam ārvalsts adopcijas iespēju, ja novērojams, ka bērna bioloģiskās ģimenes ietekme uz bērna dzīves situāciju ir galēji nelabvēlīga un bērnam kaitējoša, un bērns nevēlas īstenot un saglabāt nekādas kontakta iespējas, bet gluži pretēji vēlas izolēties un šādas dzīves vides).

5. SECINĀJUMI PAR ADOPCIJAS, TAJĀ SKAITĀ ĀRVALSTU ADOPCIJAS VEICINOŠIEM UN KAVĒJOŠIEM FAKTORIEM, ĀRVALSTS ADOPCIJAS NEPIECIEŠAMĪBU LATVIJĀ

Teorētiskās un praktiskās Pārskata daļas kontekstā, balstoties uz iegūtajiem datiem no adoptētāju anketām, intervijām ar jomas speciālistiem un ekspertiem var izdalīt sekojošus apsvērumus:

Būtiskākie adopciju veicinošie faktori:

1. Viens no adopciju veicinošiem faktoriem ir **sabiedrības atvērtība** un izpratne par jebkura un ikkatra bērna tiesībām uz ģimeni. Jo lielāka vērtība sabiedrībā (tajā skaitā valsts nostāja adopcijas jautājumos) tiks piešķirta jēdzienam “ģimene”, un veicināta izpratne, ka ģimenes loma katra bērna dzīvē un viņa potenciāla attīstībā ir unikāla un neaizstājama, jo lielāka būs sabiedrības iesaiste adopcijas jautājumos.

2. Jebkura bērna, bet, jo īpaši bērna, kas vecāki par 9 gadiem, vairāku vienas ģimenes bērnu (brāļu/māsu grupu), kā arī bērna ar būtiskiem veselības traucējumiem adopcijas iespējas saistītas ar adoptētāju **materiālo un sociālpsiholoģisko resursu esamību** un to saņemšanas iespējām, tostarp no valsts un pašvaldības institūcijām. Valsts budžeta investīcijas un ieguldījumi, gan attīstot pakalpojumus, gan palielinot praktiskās palīdzības saņemšanas iespējas adoptētājiem var veicināt vietējās adopcijas gadījumu skaita pieaugumu (sk. adoptētāju anketās atspoguļotās atbildes par vēlamu un nepieciešamo atbalstu).

3. Pēdējo gadu izmaiņas Adopcijas kārtībā, ieviešot **prasību par obligātām adoptētāju apmācībām** ir veicinājušas jauno adoptētāju psihoemocionālo sagatavotību gan adopcijas procesam, gan pilnveidojušas un attīstījušas kompetences, kas saistītas ar pagātnes traumu dziedināšanu bērniem, kas šķirti no savām bioloģiskajām ģimenēm, pārdzīvojuši traumatiskus pagātnes notikumus un veicinājuši adoptētāju izpratni par šo bērnu emocionālajām un fiziskajām vajadzībām un to nodrošināšanas aspektiem.

4. Gan adopcijas procesā sākumposmā, gan bērnam jau esot ģimenē, adoptētājiem bieži ir nepieciešams psihoemocionāls un psihoterapeitisks atbalsts. Savlaicīga un kvalitatīva **atbalsta saņemšana esošajos AC un speciālistu sadarbība ar adoptētājiem** būtiski sekmē gan bērna, gan ģimenes kopumā psihoemocionālo veselību, starppersonu attiecību veidošanos un pilnvērtīgu iekļaušanos ģimenē. Ieviešot atbalsta pakalpojumus adoptētājiem, tiek veicināta adoptētāju palāšanās uz valsts līdzatbildību un līdzdalību bērnu aprūpē.

5. Pēdējos gados attīstot arvien jaunas iniciatīvas un **neformālas pieejas ārpusģimenes aprūpē esošo un adoptējamo bērnu saskarsmes, kontaktu veidošanai** ar potenciālo adoptētāju ģimenēm, ir vērojama salīdzinoši neliela, bet pieaugoša adoptētāju interese par bērniem arvien lielākā vecumā, tajā skaitā mazināti līdz šim arī adoptētāju vidū pastāvošie stereotipi par adoptējamajiem bērniem (vecuma, izskata, veselības, attīstības problemātiku u.c.).

Teorētiskās un praktiskās Pārskata daļas kontekstā, balstoties uz iegūtajiem datiem no adoptētāju anketām, intervijām ar jomas speciālistiem un ekspertiem var izdalīt sekojošus apsvērumus par būtiskākajiem

Adopciju kavējošiem faktoriem:

1. Lai gan sabiedrības informētība un attieksme pret adopciju uzlabojas, joprojām teju puse adoptētāju sastopas ar **negatīvu sabiedrības attieksmi** un neizpratni par ģimenes patieso adopcijas motivāciju un ir izjutuši emocionālo spriedzi, spiedienu, sakarā ar lēmumu adoptēt. Pateicoties mērķtiecīgām sabiedrības informēšanas kampaņām par ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu skaitu, ikdienu aprūpes iestādē, psihoemocionālajām vajadzībām, pieaugot sabiedrības sociālajai atbildībai un arī ekonomiskajam stāvoklim, iedzīvotāji ir kļuvuši atvērtāki domai par iespējamu šo bērnu uzņemšanu savā ģimenē, taču, vēl joprojām cilvēku prātos dziļi ir iesakņojušās bailes un aizspriedumi par bērnu ģenētisko mantojumu un izcelsmes ģimenes paradumu un likteņa neizbēgamo atkārtošānu. Sabiedrībai trūkst zināšanu un izpratnes par bērnu nevēlamās uzvedības patiesajiem iemesliem, par traumas, atkarību vielu un hroniska stresa ietekmi uz bērnu smadzeņu attīstību un uzvedību.

2. Adoptētāju psihoemocionālo gatavību būtiski ietekmē **sociālekonomiskie apstākļi**, tostarp pārliecības trūkums, ka viņi spēs nodrošināt adoptēto bērnu aprūpi (piem. mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšana, bērna kopšana, izglītošana un audzināšana, garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana) un labklājību atbilstoši bērnu vajadzībām. Adoptētāju anketās sniegtās atbildes atklāj adoptētāju bažas par bērniem nepieciešamās veselības aprūpes pakalpojumu un psihoemocionālā atbalsta pieejamību. Esošā situācija valsts izglītības un veselības jomā rada pamatotas vecāku bažas par bērnam nepieciešamo pakalpojumu pieejamību un atbilstību bērna individuālajām vajadzībām. Piemēram, asistenta palīdzība izglītības iestādē bērnam ar mācību traucējumiem, fizioterapeita, rehabilitologa vai cita veselības speciālista pakalpojumu pieejamība nevis pēc pusgada vai gada, bet nekavējoties.

3. Neskatoties uz pēdējo gadu laikā notikušajām pārmaiņām, Latvijas **adoptētāju gatavību** bērna adopcijai joprojām pārsvarā nosaka konkrēts bērna vecums, dzimums, brāļu/māsu skaits un veselības stāvoklis.

4. Esošās adopcijas kārtības īstenotais “**adoptētāju rindas princips**” rada sacensības principa efektu un nav savietojams ar bērna un ģimenes saderības principa ievērošanu. Veiksmīga adopcijas procesa un turpmākās ģimenes labklājība ir atkarīga no bērna un ģimenes savstarpējas psihoemocionālās atbilstības, spējas veidot mūžilgas, drošas attiecības. Šo nosacījumu veidošanos kavē esošais princips, ka adoptētājiem ir jāpieņem lēmums un jāizvēlas bērns no “saraksta”. Adopcijas kontekstā noteicošajam faktoram jābūt tam, “kas nāk par labu bērnam”, nodrošinot bērnam ģimeni, kurā būs maksimāli labākie priekšnosacījumi viņa attīstībai.

5. Salīdzinoši **ierobežotais adoptētājiem atvēlētais laiks (pirms bērns nonāk pirmsadopcijas aprūpē), lai iepazītos ar bērnu un informācijas par bērnu saņemšanas veids un formāts** (pārskats par adoptējamo bērnu), ir viens no kavējošiem faktoriem, lai adoptētāji varētu

pieņemt pārdomātu lēmumu par adopciju, gan balstoties uz savas ģimenes (materiālo, emocionālo, sociālo, laika u.c.) resursu analīzi, gan potenciāli adoptējamā bērna vajadzību izpēti, un gūtu pārliecību par savstarpēju atbilstību un saderību.

6. Bērna labāko interešu principi nosaka, ka bērns visos gadījumos jāuztver kā aktīvs savas dzīves veidotājs un tiesību īstenotājs, nevis tikai pasīvs “pakalpojumu, palīdzības” saņēmējs. Esošā adopcijas sistēma nodrošina, ka adoptētāji saņem salīdzinoši daudz vairāk informācijas par adoptējamo bērnu, savukārt **bērns parasti nepazīst un saņem minimālu vai ļoti ierobežotu informāciju** par topošajiem vecākiem.

Ārvalstu adopcijas iespējamības apsvērumi:

Izvērtējot iegūtos Pārskata teorētiskās un praktiskās daļas secinājumus, pamatojoties uz adoptētāju anketās, intervijās ar jomas speciālistiem un ekspertiem pausto, tiek izdalīti sekojoši **apsvērumi ārvalstu adopcijas iespējamībai no Latvijas:**

1. Bērniem maksimāli jānodrošina iespēja dzīvot ģimenē Latvijā, bet šis uzstādījums nedrīkst prevalēt pāri bērnu labāko interešu nodrošināšanas apsvērumam. **Ja nav iespējams nodrošināt bērna pamattiesības uz dzīvi ģimenē Latvijā,** jānodrošina iespēja nonākt ģimenē, izmantojot ārvalsts adopcijas iespējas. Ārvalsts adopcija nedrīkst tikt uzskatīta par pašmērķi, bet tās atbilstība bērna interesēm izvērtējama katrā konkrētā gadījumā, īpašu uzmanību pievēršot bērna viedoklim un uzskatiem, atbilstoši bērna vecumam un briedumam, nodrošinot bērnam iespēju vairākkārt un dažādos neformālos veidos paust savas domas un attieksmi.

2. **Ja bērnam Latvijā nav iespējams nodrošināt mūžilgas attiecības ar vienu pastāvīgu piesaistes personu** kā aprūpētāju, tad bērnam ir jābūt iespējai tikt adoptētam uz ārvalstīm. Ārvalstu adopcijai ir jābūt kā iespējai iegūt ne tikai pastāvīgu ģimeni, kā aprūpes formu, bet arī iespēju veidot patiesas bērna - vecāka attiecības, iegūt drošu piesaisti un piepildīt savas emocionālās vajadzības pēc pieķeršanās, pēc piederības, sevis pieņemšanas un atzīšanas u.tml. Visos gadījumos piesaistes kvalitāte vērtējama kopsakarā ar tās kontinuitāti (savstarpēju saistību), pēctecību (turpinājumu), kas pasargā bērnu no atkārtotām šķiršanās traumām.

3. **Pilnīgs adopcijas aizliegums nav pamatots bērnu interešu apsvērumos.** Ar absolūtiem ārvalsts adopcijas ierobežojumiem, piespiedu kārtā panākot bērnu palikšanu Latvijā bez rūpīgas un individuālas bērnu interešu izvērtēšanas, pastāv risks ka, bērniem netiks nodrošinātas iespējas pilnvērtīgai attīstībai. Ar jēdzienu “bērna intereses” saprotot arī apsvērumus, kādas ir bērna individuālās vajadzības viņa labvēlīgai attīstībai. Tas attiecas uz daudzām jomām – veselību, izglītību, juridiskām un morālām tiesībām, sociāliem apstākļiem u.c.

4. Aizliedzot ārvalsts adopciju, nepieciešamības, īpaši traumatiskas un traģiskas pieredzes gadījumā, bērniem tiek liegta iespēja kardināli mainīt vidi, iegūt citu dzīves un attiecību pieredzi ar cilvēkiem (drošu, uzticības un pašātvības pilnu) un veidot jaunu vidi un sociālo loku. Šāda kardināla vides, apstākļu, sabiedrības maiņa **var būt galēji nepieciešama bērniem,** kas

pārdzīvojuši dziļi traumatiskus notikumus, tajā skaitā cietuši no fiziskas, seksuālas, emocionālas vardarbības un kuru interesēs (traumu dziedināšanas nolūkā) ir atrasties ārpus šīs vides.

6. EKSPERTU PRIEKŠLIKUMI PAR ADOPCIJAS, TAJĀ SKAITĀ ĀRVALSTU ADOPCIJAS, PROCESU PILNVEIDI UN IESPĒJAMĀM REGULĒJUMA IZMAIŅĀM

6.1. Vietējās adopcijas kontekstā:

6.1.1. Pamatojoties uz adoptētāju aptaujas un AC speciālistu intervijās iegūtiem datiem, lai veicinātu jebkura bērna, bet, jo īpaši bērna, kas vecāki par 9 gadiem, vairāku vienas ģimenes bērnu (brāļu/māsu grupu), kā arī bērna ar būtiskiem veselības traucējumiem adopcijas iespējas jāizvērtē iespēja palielināt adaptētajiem piešķiramā atbalsta un pakalpojumu apjomu un noteikt tam atbilstošu valsts finansējumu.

6.1.1.1. 2018. gada 26. jūnija Ministru kabineta noteikumu Nr. 355 “Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi” (turpmāk - AC Noteikumi) 2. punkts paredz, ka Atbalsta centrs nodrošina pasākumu kopumu, kas veicina bez vecāku gādības palikušu bērnu labklājību, drošību, patstāvību, kā arī [...] adoptētāju, skaita pieaugumu. Savukārt Noteikumu 12. punkts, nosaka, ka Atbalsta centrs, rīkojoties ar šim mērķim piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem, nodrošina psihologa konsultācijas un atbalsta grupas adoptētājiem [...] un pēc bāriņtiesas pieprasījuma sniedz atzinumu. Ņemot vērā, ka iemesli, kāpēc lielākā daļa adoptētāji nav gatavi adoptēt bērnus ar iepriekšminētajām iezīmēm, ir tieši profesionāļu atbalsta un pakalpojumu resursu nepietiekamība, minēto Noteikumu 12. pantā kontekstā, jāparedz papildus atbalsta apjoms adoptētājiem un ģimenēs adoptētajiem bērniem, piemēram, dažādu nozaru - veselības, izglītības, sociālās u.c. speciālistu konsultācijas, psihoterapeitu konsultācijas, speciālā pedagoga konsultācijas, mentora atbalsts u.tml.

6.1.1.2 šobrīd esošais regulējums Audžuģimeņu noteikumos paredz vienreizēju valsts pabalsta piešķiršanu mājokļa labiekārtošanai līdz 500 EUR apmērā, ja specializētajā audžuģimenē tiek uzņemts bez vecāku gādības palicis bērns. Šāda atbalsta forma ieviesta, lai dotu iespēju ģimenēm pilnvērtīgi sagatavoties bērna uzņemšanai, paredzot, ka bērna individuālo vajadzību (t.sk. funkcionālo traucējumu smagums) nodrošināšana prasa papildus resursus, kā arī veicinot šādu bērnu uzņemšanas iespējas ģimenēs kā tādās. Jāizvērtē iespēja nodrošināt šādu atbalsta formu arī adoptētājiem, ņemot vērā, ka valsts mērķis ir veicināt bērnu pamattiesību uz ģimeni nodrošināšanu un dzīves kvalitātes uzlabošanu, īpašiem tiem bērniem, kas ir adoptējami, bet ilgstoši atrodas institucionālā aprūpē. Adoptētāju aptaujā izskanēja viedoklis, ka viens no faktoriem, kāpēc apsvērtu adopciju citām bērnu grupām, būtu lielāks finansiāls atbalsts (adoptētājiem, kuri adoptē bērnus ar smagiem funkcionāliem traucējumiem).

6.1.2. Spēkā esošajos tiesību aktos, līdz ar bāriņtiesu un citu institūciju kompetenci un atbildību adopcijas jautājumos, būtiska loma adoptētāju skaita pieauguma nodrošināšanā, adoptētāju apmācību īstenošanā, tajā skaitā psihoemocionālā atbalsta nodrošināšanā ir uzticēta AC. Ņemot vērā jau AC īstenotās funkcijas un esošo sadarbību ar adoptētājiem, nepieciešams izvērtēt

iespēju stiprināt AC kompetenci (piemēram, pārejas procesa izpratne un vadīšana; bērna pastāvīguma plānošana; bērna adoptācijas posmu izpratne ienākot jaunā ģimenē utt.) un iesaisti bērna un adoptētāju ģimenes savstarpējas saderības izvērtēšanā. Ņemot vērā, ka jau plānots veikt grozījumus AC noteikumos un Adopcijas kārtībā, paredzot, ka AC sagatavo potenciālo adoptētāju raksturojumu un psihologa atzinumu iesniegšanai bāriņtiesā, tādējādi sniedzot bāriņtiesām pilnvērtīgu adoptētāja izvērtējumu, likumsakarīga būtu AC iesaiste adopcijas procesā un sadarbība ar bāriņtiesu tik būtiskā jautājumā kā lēmumu pieņemšanā par adopcijas atbilstību konkrēta bērna interesēm. AC iesaiste būtu ļoti vērtīga arī pie bērna stipro pušu/vajadzību apkopojuma sagatavošanas, pārvietošanas vēstures pārskata un piedaloties lēmuma pieņemšanā par attiecīgās ģimenes piemērotību konkrētam bērnam (savietošanā). Arī AC speciālistu aptaujā izskanēja viedoklis, ka būtu svarīgi, ka AC tiktu informēts par bērna ievietošanu adoptētāju ģimenē, lai varētu savlaicīgi piedāvāt/sniegt atbalstu.

6.1.3. Esošā Adopcijas sistēma ar “rindas kārtības” principa īstenošanu netieši norāda, ka bērnu tiesību aizsardzība sistēmas centrā joprojām ir pieaugušais nevis bērns. Adopcijas gadījumā - adoptētājs ar savām vēlmēm nevis bērns, ar savām vajadzībām. Lai veiktu vietējās adopcijas sistēmas izmaiņas atbilstoši bērna interesēm, jāizvērtē iespēja aizvietot “rindas kārtību” kā instrumentu bērnu nonākšanai konkrētās adoptētāju ģimenēs ar individuālu pieeju, meklējot bērnam visatbilstošāko ģimeni. Katra bērna adopcijas gadījumā, ieteicams rīkot klātienē tikšanos ar iesaistīto speciālistu, aprūpētāju un potenciālo adoptētāju dalību. Turklāt šādā tikšanās reizē varētu piedalīties ne tikai viens potenciālais adoptētājs, bet vairāki potenciālie adoptētāji (3-5 ģimenes). Tikšanās mērķis būtu ne tikai iegūt plašu un visaptverošu informāciju par bērna pārvietošanas vēsturi, bērna stiprajām pusēm un izaugsmes vajadzībām un potenciāliem izaicinājumiem ar ko būs jāsakaras adoptētājiem, bet arī izvērtēt uzaicinātos adoptētājus - viņu spējas apmierināt konkrētā bērna vajadzības (esošās un potenciālās), saderība un personiskas īpašības. Līdz ar to, tikšanās speciālistu uzdevums būtu ne tikai sniegt informāciju par bērnu, bet arī iegūt informāciju par potenciāliem adoptētājiem un dot savu vērtējumu par piemērotāko adoptētāju ģimeni konkrētam bērnam. Var izmantot ekspertu izstrādāto bērnu labāko interešu noteikšanas rīku (skat. pielikums Nr.2) vai izstrādāt analogu metodoloģiju bērna labāko interešu un vajadzību noteikšanai un bērna vajadzībām atbilstošākās adoptētāju ģimenes piemeklēšanai.

6.1.4. Bērnu nonākšanai ģimenēs jātiek īstenotai ar individuālu pieeju katra bērna situācijā, taču koleģiāli “starpprofesionāļu komandā”, izmantojot jaunas pieejas un metodes bērna un ģimenes savietojamības noteikšanai. Piemēram, salīdzinoši mazāk formālo “ģimenes sapulces” principu, kuras laikā adoptētājiem papildus jāsaņem psihoizglītojošas speciālistu konsultācijas (psihologu, psihoterapeitu, psihiatru (speciālistu piesaistot pēc nepieciešams atbilstoši bērna vajadzību spektram), lai pilnvērtīgi izprastu ar konkrētā bērna vajadzību (fizisko, sociālo, izglītības, veselības, emocionālo, mentālo u.c.) saistītos jautājumus un nepieciešamos risinājumus bērna labklājības mērķu sasniegšanai.

6.1.No adoptētāju aptaujā paustā viedokļa secināms, ka iepazīšanas laiks ar bērnu pirms bērns tiek nodots pirmsadopcijas aprūpē, ir formāls un ierobežots. Arī informācija par bērnu un veids kā tā tiek saņemta ir formāls. Līdz ar to pastāv risks, ka netiek izvērtēti būtiski apstākļi, piemēram, bērna vajadzības, pārvietošanas paredzamās grūtības, bērna gaidas un gatavība nonākšanai uzņemošajā ģimenē, kas var negatīvi ietekmēt bērna un ģimenes turpmāko sociāli emocionālo mijiedarbību, komunikāciju un iekļaušanos ģimenē. Šādās situācijās rodas risks, ka adopcija izraisīs noteiktas sekas - no adoptētāju puses - neatbilstošas gaidas, vēlmes, aprūpi un rīcību, no bērna puses - neatbilstošu uzvedību, emocionālas traumas, fiziskās veselības traucējumus, starppersonu konfliktus. Ņemot vērā jau ārpusģimenes aprūpes sistēmā integrētās jaunās pieejas - neformālos satikšanās pasākumus, nepieciešams izstrādāt metodoloģiju, saskaņā ar kuru var tikt veicināta un organizēta bērna un adoptētāju ģimenes iepazīšanās, radot drošu un prognozējamu vidi attiecību veidošanai vēl pirms bērna nonākšanas adoptētāju ģimenē uz pirmsadopcijas laiku. Lai mazinātu riskus adopcijas procesa pārtraukšanai, ieteicams pārņemt ārvalstu pieredzi par ģimenes un bērna saderības izvērtēšanu un izveidot ekspertu darba grupu, kas pielāgos šo metodoloģiju Latvijas situācijai.

6.2. Ārvalstu adopcijas kontekstā

Priekšlikumi ārvalstu adopcijas likumdošanas uzlabošanai

Šobrīd Adopcijas kārtība adoptētājus iedala divās grupās – vietējie adoptētāji, jeb personas, kuru dzīvesvieta ir deklarēta Latvijā, un ārzemnieki, kuriem nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā.

Tomēr, arvien lielāka interese adoptēt bērnu no Latvijas izrāda tie Latvijas Republikas pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas vai kuru laulātie ir ārvalstu pilsoņi. Šobrīd Latvijas pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs, Adopcijas kārtības 58.panta izpratnē tiek pielīdzināti ārzemniekiem, līdz ar to uz viņiem attiecas visi ierobežojumi, tai skaitā aizliegums adoptēt bērnu no audžuģimenes.

Lai dotu iespēju Latvijas pilsoņiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas, adoptēt bērnu no dzimtenes, tādējādi nodrošinot latvisko identitāti un kultūras mantojumu, būtu būtiski izdalīt nevis divas, bet gan trīs adoptētāju grupas, līdzīgi kā mūsu kaimiņvalstī Lietuvā. Proti,

- 1) Latvijas Republikas pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā, kā arī laulātie, no kuriem viens ir Latvijas Republikas pilsonis, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā;
- 2) Latvijas Republikas pilsoņi, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs, vai laulātie, no kuriem viens ir Latvijas Republikas pilsonis, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir ārvalstīs, un otrs citas valsts pilsonis;
- 3) Ārvalsts adoptētājs - ārzemnieks, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas.

Šāds skaidrs definējums dos iespēju prioritāri bērniem nokļūt pie ģimenēm Latvijā, taču, ja tas nav iespējams – pie latviešu ģimenēm ārpus Latvijas un tikai tad, ja šajās divās grupās bērnam nav izdevies atrast adoptētājus - bērns tiek piedāvāts adoptīvai ārvalstniekiem.

6.2.2. Adopcijas kārtības noteikšana katrai adoptētāju grupai

Attiecīgi būtu nepieciešams noteikt kritērijus katrai no šīm adoptētāju grupām. Vadoties no Lietuvas pieredzes, būtu nepieciešams izveidot 3 adoptētāju sarakstus un noteikt secību, kādā kārtībā katra grupa var adoptēt.

Prioritāri bērns, kurš palicis bez vecāku gādības, kura vecāki ir miruši vai kuru aizgādības tiesības ir atņemtas, tiek piedāvāts adoptīvai Latvijas Republikas pilsoņiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvija vai Latvijas Republikas pilsonim, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijā, bet laulība ir noslēgta ar ārvalstnieku. Ja sešu mēnešu laikā bērnam netiek atrasta ģimene, tad bāriņtiesa vai Ārvalstu adopcijas komisija (skat.zemāk) izvērtē konkrētā bērna situāciju un pieņem lēmumu vai sniedz atzinumu, vai ārvalstu adopcija atbilst bērna labākajām interesēm. Tikai tad, kad ir izsmeltas visas iespējas atrast bērnam adoptētājus Latvijā, tiek izskatīts jautājums par ārvalstu adopciju.

Ja bāriņtiesas vai Ārvalstu adopcijas komisijas lēmums vai atzinums ir pozitīvs, bērnam tiek meklēta ģimene otrajā sarakstā, proti, Latvijas pilsoņiem, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas, vai laulātajiem, no kuriem viens ir Latvijas Republikas pilsonis, kura pastāvīgā dzīvesvieta ir ārpus Latvijas, bet otrs – citas valsts pilsonis. Ja sešu mēnešu laikā bērnam nepiesakās adoptētāji šajā grupā, bērnam adoptētājus meklē trešajā - Ārvalstu adoptētāju sarakstā. Tādējādi uz ārvalstīm tiktu adoptēti tikai tie bērni, kurus nevēlas adoptēt ne Latvijas pilsoņi Latvijā, ne Latvijas pilsoņi ārvalstīs. Pie ārvalstu adoptētājiem nonāktu tikai tie bērni, kuriem pirmajos divos sarakstos ģimeni atrast nebūs izdevies.

6.2.3. Kritēriju noteikšana ārvalstu adoptētājiem

Šobrīd Adopcijas kārtības 58.punkts paredz ka ārzemnieks, kuram nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā vai ārvalstī dzīvojoša persona (turpmāk – ārvalsts adoptētājs) var adoptēt:

- 58.1. otra laulātā bērnu;
- 58.2. bērnu no aizbildņa ģimenes vai audžuģimenes, ja bērnu adoptē viņa radnieki;
- 58.3. bērnu, kurš atrodas bērnu aprūpes iestādē, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt viņa pienācīgu audzināšanu un aprūpi ģimenē.

Adopcijas kārtības 58.3.punkts kā kritēriju ārvalstu adopcijai izvirza bērnu atrašanos vienā no ārpusģimenes aprūpes formām, tādējādi ierobežojot iespēju bērnam no audžuģimenes atrast pastāvīgu ģimeni gadījumos, kad gan bērns, gan audžuģimene atbalsta ārvalstu adopciju, jo apzinās, ka Latvijā pastāvīgu ģimeni atrast nav iespējams. Lietuvā ārvalstu adoptētājiem ir

iespējams adoptēt bērnu neatkarīgi no ārpusģimenes aprūpes formas, bet, kas atbilst vismaz vienam no šiem kritērijiem:

- bērnam (bērniem) ir smagas veselības problēmas vai neārstējamas saslimšanas, ko apliecina personīgās veselības aprūpes iestādes izsniegtās medicīniskās izziņas;
- bērns (bērni), kas ir vecāks par 7 gadiem;
- vismaz trīs bērni (brāļi/māsas), kas tiek piedāvāti adoptcijai vienlaikus.

Līdzīgus kritērijus Labklājības ministrija ir izvirzījusi ārvalstu adoptētājiem Latvijā. Šie kritēriji ir atrodami Labklājības ministrijas mājas lapā, taču tie nekad nav bijuši skaidri definēti ārējā normatīvajā aktā. Šie kritēriji jau vairāk kā 7 gadus nav mainījušies, tādēļ būtu būtiski šos kritērijus definēt Adopcijas kārtībā, tādējādi nosakot skaidrus kritērijus, kādus bērnus var adoptēt uz ārvalstīm.

Nemot vērā iepriekš minēto, aicinām Adopcijas kārtības 58.pantu izteikt šādā redakcijā:

58. Ārzemnieks, kam nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā, vai ārvalstī dzīvojoša persona (turpmāk – ārvalsts adoptētājs) var adoptēt bērnu, kas atbilst vismaz vienam no šiem kritērijiem:

- 58.1. otra laulātā bērnu;
- 58.2. bērnu no aizbildņa ģimenes, ja bērnu adoptē viņa radnieki;
- 58.3. bērnu (bērnus), kurš atrodas ārpusģimenes aprūpes sistēmā un kuram ir smagas veselības problēmas vai neārstējamas saslimšanas, ko apliecina medicīniskās izziņas;
- 58.4. bērnu, kurš atrodas ārpusģimenes sistēmā, kas ir vecāki par 7 gadiem;
- 58.5. trīs un vairāk bērnus (brāļus/māsas), kas atrodas ārpusģimenes sistēmā un tiek adoptēti vienlaikus;

Nereti tiek manipulēts ar jautājumu par smagām veselības problēmām. Lietuvā nav uzskaitīts, tieši kādas slimības vai saslimšanas tiek uztvertas par smagām veselības problēmām, taču LM 2020.gada 13. janvāra vēstulē Cilvēktiesību un sociālo lietu komisijai ir norādīts, ar kādām smagām veselības problēmām tiek adoptēti bērni uz ārvalstīm Latvijā, kas norāda, ka šobrīd ir izpratne par to, kas tiek saprasts ar smagām veselības problēmām, piemēram, HIV, CNS traucējumi, vidēja vai smaga garīga atpalcība, epilepsija, alkohola fetopātija, iedzimta sirdskaite un citi.

6.2.4. Ārvalstu adopcijas komisijas izveidošana un bērna labāko interešu kritēriju noteikšana

2013.gada 29.maijā Bērnu tiesību komiteja izstrādāja “Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses (3. panta 1. punkts)”. Šī vispārējā komentāra galvenais mērķis ir nostiprināt izpratni gan par bērnu tiesībām. Komentārā 13.punktā ir uzsvērts, ka “ikvienai dalībvalstij ir jāievēro un jāīsteno bērnu tiesības uz to, lai viņu intereses tiktu

izvērtētas un būtu primārais apsvēruma, un dalībvalstu pienākums ir veikt visus iepriekš izplānotos un konkrētos pasākumus, lai šīs tiesības pilnībā īstenotu.”

Savukārt, Komentāru 39.punktā ir norādīts, ka “attiecībā uz adopciju (21. pants) ir vēl vairāk nostiprinātas bērnu tiesības uz to, ka tiek ņemtas vērā viņu intereses, jo šeit formulējums nav vairs vienkārši “primārais apsvēruma”, bet gan “pats svarīgākais apsvēruma”. Pieņemot lēmumu par adopciju, kā arī par citiem jautājumiem, bērna interesēm patiešām jābūt noteicošajam faktoram.”

Lai to nodrošinātu, nepieciešami kritēriji, kas jāņem vērā katra individuāla bērna gadījumā. UNICEF pētījuma ietvaros ir izstrādāts bērna labāko interešu izvērtēšanas rīks, ar kura palīdzību var noteikt ārvalstu adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm. Pieņemot lēmumu ir jāņem vērā vairāki aspekti- bērna viedokli, bērna identitāti, ģimenes vides saglabāšanu un attiecību uzturēšanu, bērna aprūpi, aizsardzību un drošību, neaizsargātības stāvokli, bērna tiesības uz veselību un bērna tiesības uz izglītību. Šie aspekti tiek vērtēti, ņemot vērā katra bērna individualitāti, dzīvesstāstu, izvērtējot bērna fiziskās, emocionālās, izglītības un citas vajadzības lēmuma pieņemšanas brīdī, kā arī izskatīt iespējamās bērna attīstības scenārijus un veikt to analīzi gan īstermiņā, gan ilgtermiņā.

Igaunijā tiesa nevar pieņemt lēmumu par ārvalstu adopciju, ja Starptautiskā komisija nav devusi piekrišanu adopcijai. Igaunijā komisija sastāv no 3 locekļiem, to izveido valdība un darba reglamentu nosaka atbildīgais ministrs. Savukārt Lietuvā 2019.gadā tika izveidota Starpinstitucionālā Bērnu adopcijas komisija. Galvenais komisijas uzdevums – pēc tam, kad ir izvērtēti katra adopcijai pieejamā bērna lietas konkrētie apstākļi, ņemot vērā bērna likumiskā pārstāvja viedokli, sniegt ieteikumus par iespēju konkrēto bērnu piedāvāt/nepiedāvāt adopcijai uz ārvalstīm. Lietuvā komisijas locekļi ir dažādu institūciju un organizāciju pārstāvji, tai skaitā Veselības ministrijas, Valsts speciālo vajadzību izglītības un psiholoģijas centra, kā arī NVO pārstāvji.

Šobrīd bērna labākās intereses izvērtē bāriņtiesa, taču 2020.gadā, kad Saeimā aktualizējās jautājums par ārvalstu adopcijas ierobežošanu, Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijā, izskanēja priekšlikums izveidot atsevišķu “Ārvalstu adopcijas komisija”, kas attiecīgi izvērtētu, vai ārvalstu adopcija atbilst bērna labākajām interesēm. Arī ANO Komiteja norāda, ka interešu izvērtēšanu veic “lēmuma pieņēmējs un viņa darbinieki, kas, ja iespējams, pārstāv vairākas nozares, un šajā procesā jāpiedalās arī pašam bērnam. Interešu noteikšana ir oficiāls process ar stingriem procesuālajiem drošības pasākumiem, kas paredzēti, lai noteiktu to, kas ir bērna interesēs, pamatojoties uz to izvērtējumu.” Tādējādi, ja resursi atļauj, šādas komitejas izveidošana, iesaistot dažādu nozaru speciālistus, veicinātu bērnu interešu izvērtēšanu vēl plašākā un profesionālākā līmenī. Taču, vienlaikus jāatzīst, ka bērnu labāko interešu izvērtēšanas rīku var izmantot arī bāriņtiesas esošajā situācijā.

Komentāru 94.punktā Komiteja norāda, ka bērni ir daudzveidīga grupa, un katram no tiem ir savas iezīmes un vajadzības, kuras pienācīgi var novērtēt tikai speciālisti, kam ir zināšanas jautājumos, kas saistīti ar bērnu un pusaudžu attīstību. Tāpēc Komiteja norāda, ka oficiālais izvērtēšanas

process draudzīgā un drošā gaisotnē jāīsteno speciālistiem, kas sagatavoti bērnu psiholoģijā, bērnu attīstībā un citās atbilstošās cilvēka un sociālās attīstības jomās, kam ir pieredze darbā ar bērniem un kas objektīvi izskatīs saņemto informāciju. Ja iespējams, bērna interešu izvērtēšanā jāpiedalās speciālistiem, kas pārstāv vairākas nozares.

Vienlaikus Komiteja norāda, ka alternatīvo risinājumu seku izvērtējuma pamatā jābūt vispārējām zināšanām (t. i., zināšanām tādās jomās kā tieslietas, socioloģija, izglītība, sociālais darbs, psiholoģija, veselība u. c.) par to, kā katrs no iespējamajiem risinājumiem var ietekmēt bērnu, ņemot vērā viņa individuālās iezīmes un iepriekšējo pieredzi. Vadoties pēc Komitejas rekomendācijām un ņemot vērā Latvijas situāciju, Ārvalstu adopcijas komisijas sastāvā varētu iekļaut 7 profesionāļus attiecīgajā bērnu tiesību jomā:

1. bērnu ārsts,
2. psihologs ar pieredzi darbā ar ārusģimenes aprūpē esošiem bērniem,
3. sociālo darbinieku ar pieredzi ārpusģimenes aprūpes iestādē,
4. bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pārstāvi,
5. Labklājības ministrijas darbinieku kā Hāgas konvencijas Centrālās institūcijas pārstāvi,
6. bāriņtiesas asociācijas pārstāvis,
7. jurists bērnu tiesību jautājumos.

Komisijas izveidošanu var deleģēt Ministru kabinetam, noteikumos nosakot komisijas uzdevumus, sastāvu un kompetenci. Tikai pēc tam, kad ir izvērtēti visi aspekti un pieņemts lēmums vai atzinums, ka ārvalstu adopcija atbilst bērna labākajām interesēm, bērnam var meklēt adoptētājus starp Latvijas pilsoņiem, kas dzīvo ārvalstīs vai ārzemniekiem.

Ņemot vērā iepriekš minēto, aicinām Adopcijas kārtības 58.pantu izteikt šādā redakcijā:

Bērnu uz ārvalstīm var adoptēt tikai pēc pozitīva bāriņtiesas vai Ārvalstu adopcijas komisijas lēmuma, kas ir izvērtējusi ārvalstu adopcijas atbilstību bērna labākajām interesēm.

*Bez vecāku gādības palikuša bērna aprūpe ģimeniskā vidē un adopcijā
(normatīvo aktu analīze)*

Bez vecāku gādības palikuša bērna aprūpe ģimeniskā vidē				
<p>Šķirot bērnu no ģimenes, viņam tiek nodrošināta ārpusģimenes aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē. Ārpusģimenes aprūpi bērnu aprūpes iestādē nodrošina tikai gadījumos, kad aprūpe pie aizbildņa vai audžuģimenē nav piemērota konkrētam bērnam.¹⁰⁶</p> <p>UNICEF Rokasgrāmatā “Konvencijas par bērna tiesībām ieviešana praksē” norādīts, ka bērnam, kas uz laiku vai pastāvīgi šķirts no ģimenes, ir nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi hierarhijā – vispirms ģimenes radnieki, tad aizvietojošā ģimene ar audžuvecākiem vai adopcijas kārtā un tikai treškārt pieļaujama bērna ievietošana aprūpes iestādē.</p>				
	Ārpusģimenes aprūpes sistēmas statusi		Statuss, kas nodrošina pilnvērtīgu ģimeni, ja bērnam nav iespējams atgriezties bioloģiskajā ģimenē	
	Aizbildnis	Audžuģimene	Adopcija	Ārvalsts adopcija
Bērna ievietošana citā uzņemtajā ģimenē	<p>Bāriņtiesa lemj par aizbildnības nodibināšanu un aizbildņa iecelšanu bērnam, ja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna vecāki ir miruši vai izsludināti par mirušiem; 	<p>Bāriņtiesa var ievietot bērnu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē šādos gadījumos:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna vecāki ir miruši; ✓ bērns ir atrasts; ✓ bērna vecākiem ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības; 	<p>Lai bērna attīstībai nodrošinātu ģimenisku vidi, tiek atbalstīta adopcija.¹⁰⁹</p> <p>Bāriņtiesa var lemt par bērna nodošanu adoptētāju aprūpē, kad ir zināms, ka</p>	

¹⁰⁶Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27.panta trešā daļa.

¹⁰⁹Bērnu tiesību aizsardzības likuma 31.panta pirmā daļa

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna vecākiem ir pārtrauktas vai atņemtas aizgādības tiesības; ✓ bērna vecāki ir pazuduši un izsludināti meklēšanā; ✓ bērna vecāki slimības dēļ nespēj pienācīgi aprūpēt un uzraudzīt bērnu; ✓ abi bērna vecāki ir nepilngadīgi; ✓ radušās būtiskas domstarpības bērna un vecāku attiecībās; ✓ radušies citi neatliekami gadījumi (nodrošinot normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu)¹⁰⁷. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna vecākiem pārtrauktas aizgādības tiesības; ✓ bērns atrodas viņa veselībai vai dzīvībai bīstamos apstākļos; ✓ izveidojusies konfliktsituācija starp bērnu un vecākiem vai aizbildni, audžuģimeni vai specializēto audžuģimeni; ✓ bērna vecāku slimība, kas liedz vecākiem veikt pilnvērtīgu bērnu aprūpi.¹⁰⁸ 	<p>bioloģiskiem vecākiem ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības un bērns piekrīt adopcijai.</p> <p>Adopcijas uzdevums ir nodrošināt adoptējamiem bērniem audzināšanu ģimenē, stabilu un harmonisku dzīves vidi¹¹⁰.</p>	
Persona, kas var kļūt par bērna aprūpētāju vai ģimeni	Aizbildnība pār nepilngadīgajiem piekrīt:	Persona vai laulātie, kuri ieguvuši audžuģimenes statusu (sākotnēji - svešinieki bērnam)	Bērna aizbildnim vai adoptētājam priekšrocība bērna adoptēšanā ¹¹³ . Pārējie - personas, kas ieguvušas adoptētāju	Ārzemnieks, kam nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā vai ārvalstī dzīvojoša persona (turpmāk – ārvalsts adoptētājs) var adoptēt:

¹⁰⁷Bāriņtiesu likuma 26.panta pirmā daļa

¹⁰⁸Audžuģimenes noteikumu 2.punkts

¹¹⁰Adopcijas kārtība 2.punkts

¹¹³Civillikuma 167.pants; 30.10.2018. MK noteikumi Nr. 667 "Adopcijas kārtība" II nodaļa; Audžuģimenes noteikumu 56.punkts;

(adopcijas gadījumā)	- vispirms bērna tuvākajiem radniekiem ¹¹¹ ; - ja radu nav vai tie nevar uzņemties rūpes par bērnu - aizbildņus ieceļ bāriņtiesa no citu personu vidus. ¹¹²		statusu un reģistrētas adopcijas reģistrā. ¹¹⁴	<ul style="list-style-type: none"> ✓ otra laulātā bērnu; ✓ bērnu no aizbildņa ģimenes vai audžuģimenes, ja bērnu adoptē viņa radnieki; ✓ bērnu, kurš atrodas bērnu aprūpes iestādē, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt viņa pienācīgu audzināšanu un aprūpi ģimenē¹¹⁵.
Bērna uzturēšanās laiks ģimenē	Aizbildnība var ilgt līdz: 1. bērns var atgriezties savā ģimenē; 2. adopcijai; 3. bērna pilngadībai.	Bērnu ievieto audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē uz laiku, kamēr: 1. bērns var atgriezties savā ģimenē vai, ja tas nav iespējams, 2. līdz bērna aizbildnības nodibināšanai vai 3. adopcijai. ¹¹⁶	Bērns ar adopcijas apstiprināšanu tiesā un sprieduma spēkā stāšanos juridiski kļūst par adoptētāju ģimenes locekli.	Analoģiski kā vietējā adopcija
Tiesības un pienākumi attiecībā pret bērnu	Aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem vecākus. ¹¹⁷ (aizbildnis ir bērna juridiskais pārstāvis – īsteno visas tiesības un pienākumus kā to darītu bērna vecāks)	Audžuģimenes un specializētās audžuģimenes pienākums ir nodrošināt bērnam viņa vecumam un veselības stāvoklim atbilstošus sadzīves apstākļus un aprūpi (veselības aprūpi, audzināšanu un izglītību). ¹¹⁸	Adoptētais bērns un viņa pēcnācēji attiecībā pret adoptētāju un viņa radniekiem iegūst laulībā dzimuša bērna tiesisko stāvokli [..]. Ar adopciju bērnam izbeidzas radniecības attiecības ar	Analoģiski kā vietējā adopcija

¹¹¹Atbilstoši Civillikuma 235.panta pirmā daļā noteiktajam

¹¹²Civillikuma 236.pants

¹¹⁴Adopcijas kārtības V nodaļa

¹¹⁵Adopcijas kārtība 58.punkts

¹¹⁶Atbilstoši Audžuģimenes noteikumu 10.punktā noteiktajam. Arīdzan Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta trešajā apakšpunktā noteiktajam

¹¹⁷Civillikums 252.pants

¹¹⁸Ministru kabineta 26.06.2018. noteikumi Nr.354 "Audžuģimenes noteikumi" 67.punkts

		<p>Bāriņtiesas pienākums ir pārstāvēt audžuģimenē ievietota bērna personiskās un mantiskās intereses un tiesības.¹¹⁹ (bāriņtiesa ir bērna likumiskais pārstāvis).</p> <p>Bāriņtiesa var uzdot audžuģimenei pārstāvēt bērna atsevišķās personiskās un mantiskās intereses un tiesības. Pilnvarojums neatbrīvo bāriņtiesu no noteiktās atbildības par bērna interešu un tiesību aizstāvību.¹²⁰</p> <p>Tādējādi, ja bāriņtiesa pilnvarojusi audžuģimeni pārstāvēt bērnu atsevišķas jomās, praktiski izzūd atšķirība starp aizbildni un audžuģimeni</p>	<p>vecākiem un viņu radniekiem [...].¹²¹</p> <p>Adoptētājs iegūst tiesības īstenot aizgādību.¹²² (adoptētājs juridiski kļūst par bērna vecāku, pilnā apjomā īsteno aizgādību)</p>	
Lēmumu pieņemšana, principi un veids	<p>Bāriņtiesa lietas izskata un lēmumus pieņem koleģiāli bāriņtiesas sēdē¹²³. Bāriņtiesas sastāvā ir bāriņtiesas priekšsēdētājs un vismaz trīs bāriņtiesas locekļi.¹²⁴</p> <p>Pēc sēdes dalībnieku uzklaušanās un iepazīšanās ar lietas materiāliem bāriņtiesas</p>			

¹¹⁹Bāriņtiesu likuma 17.panta desmitais apakšpunkts;

¹²⁰Atbilstoši Audžuģimenes noteikumu 75.punktā noteiktajam

¹²¹Civillikuma 173.pants

¹²²Civillikuma 172.pants

¹²³Bāriņtiesu likuma 48.panta pirmā daļa

¹²⁴Bāriņtiesu likuma 7.panta pirmā daļa

	<p>sēdes vadītājs un bāriņtiesas locekļi, kuri piedalās bāriņtiesas sēdē, apspriežas atsevišķā telpā un pieņem lēmumu.</p> <p>Lēmumu bāriņtiesa pieņem ar vienkāršu balsu vairākumu. Neviens no sēdes sastāva nav tiesīgs atturēties no balsošanas. Ja balsis dalās līdzīgi, izšķirošā ir sēdes vadītāja balss.</p> <p>Pēc apspriešanās, bāriņtiesas sēdes dalībniekiem klātesot, bāriņtiesa pasludina lēmumu, paskaidrojot lēmuma stāšanos spēkā un lēmuma pārsūdzēšanas kārtību.</p> <p>Bāriņtiesa lēmumu rakstiski noformē un apzīmogo un tā norakstu nosuta administratīvā procesa dalībniekam 10 darbdienu laikā pēc lēmuma pieņemšanas¹²⁵.</p>	Analogiski	Analogiski	Analogiski
--	---	------------	------------	------------

¹²⁵Bāriņtiesu darbības noteikumu 67., 68., 69. un 70. punkts

<p>Bērna viedokļa noskaidrošana un respektēšana</p>	<p>Lemjot par ārpusģimenes aprūpi bērnam, bāriņtiesa izskaidro bērnam iespējamās ārpusģimenes aprūpes veidus un noskaidro bērna viedokli par viņam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, ja bērns spēj formulēt savu viedokli¹²⁶.</p> <p>Pirms lēmuma pieņemšanas par ārpusģimenes aprūpes veida maiņu, kā arī pirms bērna atgriešanās vecāku aprūpē, bāriņtiesa izskaidro bērnam veicamās darbības un noskaidro bērna viedokli, ja bērns spēj formulēt savu viedokli¹²⁷.</p>	<p>Bāriņtiesa, ievieojot bērnu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē, noskaidro bērna viedokli, ja bērns ir spējīgs to formulēt, ņemot vērā viņa vecumu un brieduma pakāpi, un ievēro bērna intereses, kā arī sadarbībā ar atbalsta centru izvērtē, vai tā spēs nodrošināt pienācīgus dzīves apstākļus un aprūpi bērnam.¹²⁸</p>	<p>Bāriņtiesa, kas atbilst adoptējamā bērna deklarētajai dzīvesvietai, noskaidro adoptējamā bērna piekrišanu adopcijai, ja viņš sasniedzis 12 gadu vecumu, noformē atbilstoši Adopcijas kārtības 2. Pielikumam. Ja adoptējamais bērns ir jaunāks par 12 gadiem, bāriņtiesa viņa atrašanās vietā veic pārrunas ar adoptējamo bērnu un noskaidro viņa viedokli, kā arī noformē sarunas protokolu¹²⁹.</p>	<p>Analoģiski kā vietējās adopcijas gadījumā</p>
<p>Lēmuma pieņemšana par statusa piešķiršanu</p>	<p>Ja persona vēlas ņemt aizbildnībā bērnu un bāriņtiesai nav zināms bez vecāku gādības palicis bērns, kuram būtu</p>	<p>Lēmumu par audžuģimenes statusu pieņem bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā deklarēta laulāto (personas) dzīvesvieta.¹³¹</p>	<p>Personas piemērotību adoptētāja statusam izvērtē un lēmumu atzīt personu par adoptētāju pieņem bāriņtiesa, kuras darbības</p>	<p>Lai ārvalstī oficiāli atzītā institūcija varētu uzsākt darbību adopcijas jomā Latvijā, tā iesniedz ministrijā:</p>

¹²⁶Bāriņtiesu darbības notikumi 78.punkts

¹²⁷Bāriņtiesas darbības noteikumu 84.punkts

¹²⁸Audžuģimenes noteikumi 52.punkts

¹²⁹Adopcijas kārtība 7., 8.punkts

¹³¹Audžuģimenes noteikumu 25.punkts

	<p>nepieciešams nodibināt aizbildnību un iecelt aizbildni, bāriņtiesa lemj tikai par personas atbildību aizbildņa pienākumu pildīšanai.</p> <p>Ja persona, kura vēlas kļūt par aizbildni, nedzīvo tās pašvaldības administratīvajā teritorijā, kura lemj par aizbildnības nodibināšanu, bāriņtiesa pieprasa no attiecīgās personas dzīvesvietas bāriņtiesas atzinumu par to, vai attiecīgajai personai ir aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības.¹³⁰</p>		<p>teritorijā deklarēta adoptētāja dzīvesvieta.¹³²</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ attiecīgās ārvalsts centrālās iestādes apliecinājumu par institūcijas spēju pienācīgi veikt tai uzticētos pienākumus ārvalstī un Latvijā, tai skaitā ievērot tiesību aktos noteiktās prasības un nodrošināt, ka to dara arī institūcijas pārstāvētie ārvalsts adoptētāji; ✓ apstiprinājumu, ka ārvalsts adoptētājs apgūs mācību programmu atbilstoši šo noteikumu 3. pielikumam un tiks informēts par Latvijas kultūru, tradīcijām un paražām; ✓ informāciju par maksimālajām izmaksām, kas ārvalsts adoptētājam būs jāsedz par institūcijas pakalpojumiem, tai skaitā par adopcijas lietas sagatavošanu un iesniegšanu Latvijā, tulkošanas pakalpojumiem, izdevumiem, kas saistīti ar ceļošanu un uzturēšanos Latvijā līdz adopcijas apstiprināšanai tiesā, un citiem iespējamiem izdevumiem;
--	---	--	---	--

¹³⁰Bāriņtiesu likuma 29.pants

¹³²Adopcijas kārtība 22.punkts

				<p>✓ apliecinājumu, ka pēc adopcijas apstiprināšanas tiesā tā nodrošinās pēcadopcijas uzraudzību un iesniegs ministrijā pēcadopcijas uzraudzības ziņojumus.</p> <p>Ministrija mēneša laikā izvērtē iesniegtos dokumentus un atzīst ārvalstī oficiāli atzīto institūciju par tiesīgu darboties adopcijas jomā Latvijā vai sniedz pamatotu atteikumu¹³³.</p>
<p>Lēmuma pieņemšana par bērna ieviešanu konkrētā ģimenē</p>	<p>Lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi pieņem tās pašvaldības bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta bērna vecāku dzīvesvieta.</p> <p>Ja bērna vecāku dzīvesvieta ir deklarēta dažādu pašvaldību administratīvajās teritorijās, lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi pieņem bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta dzīvesvieta tam vecākam, pie kura bērns dzīvo.</p>	<p>Analogiski aizbildnības procesam</p>	<p><u>Ja bērnu adoptē Latvijas pilsonis, nepilsonis vai ārzemnieks, kam ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja Latvijā, bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā ir deklarēta adoptētāja dzīvesvieta, lemj par:</u></p> <p>✓ bērna nodošanu adoptētāja aprūpē un uzraudzībā līdz adopcijas apstiprināšanai;</p>	<p>Ja adoptējamo bērnu paredzēts adoptēt uz ārvalsti, kompetentā bāriņtiesa ir tā, kura pieņēmusi lēmumu par adoptējamā ārpusģimenes aprūpi.</p> <p>Ja bērnu adoptē ārzemnieks, kam nav pastāvīgās uzturēšanās atļaujas Latvijā, vai ārvalstīs dzīvojoša persona, bāriņtiesa, kura pieņēma lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi, lemj par:</p> <p>✓ bērna nodošanu adoptētāja aprūpē un uzraudzībā līdz adopcijas apstiprināšanai;</p>

¹³³Adopcijas kārtība 60., 61.punkts

	<p>Ja bērna vecākiem nav deklarētas dzīvesvietas, lēmumu par ārpusģimenes aprūpi pieņem tās pašvaldības bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā bērna vecāki faktiski dzīvo.</p> <p>Ja bērna vecāki nav zināmi vai bērns ir atradenis, lēmumu par bērna ārpusģimenes aprūpi pieņem bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā bērns ir atrasts.¹³⁴</p>		<p>✓ adopcijas atbilstību bērna interesēm¹³⁵.</p>	<p>✓ adopcijas atbilstību bērna interesēm¹³⁶.</p> <p>Adopcija uz ārvalstīm pieļaujama, ja Latvijā nav iespējams nodrošināt adoptējamā bērna audzināšanu un pienācīgu aprūpi ģimenē un bāriņtiesa, ar kuras lēmumu bērns ievietots ārpusģimenes aprūpē, par to pieņēmusi attiecīgu lēmumu.¹³⁷</p>
<p>Bāriņtiesas izvērtējums par personas spējām uzņemties rūpes par bērnu</p>	<p>Bāriņtiesa raugās, lai par aizbildni ieceļamajai personai būtu aizbildņa pienākumu pildīšanai nepieciešamās spējas un īpašības, un izvērtē personas:</p> <p>1) motivāciju kļūt par aizbildni; 2) ģimenes locekļu savstarpējās attiecības; 3) nodarbinātību; 4) dzīves apstākļus;</p>	<p>Lai laulātos (personu) atzītu par piemērotiem audžuģimenes pienākumu veikšanai, laulātie (persona) deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesā iesniedz šādus dokumentus:</p> <p>✓ psihiatra atzinumu par personas psihiskās veselības stāvokli un narkologa atzinumu par personas atkarību no narkotiskām un psihotropām vai citām atkarību izraisošām vielām.</p> <p>Bāriņtiesa izvērtē tos, kā arī:</p>	<p>✓ Lai uzsāktu adopcijas procesu, persona, kura vēlas kļūt par adoptētāju, bāriņtiesā, kuras darbības teritorijā iesniedz šādus dokumentus:</p> <p>✓ adopcijas pieteikumu, kurā norādīti adopcijas motīvi, adoptētāja</p>	<p>Kompetentā iestāde vai ārvalsts adoptētājs ministrijā iesniedz:</p> <p>✓ attiecīgās valsts kompetentās iestādes sagatavotu adoptētāja ģimenes izpētes materiālu;</p> <p>✓ izziņu par sodāmību;</p> <p>✓ dokumentu, kas apliecina, ka adoptētājs ir apguvis mācību programmu, kas atbilst šo noteikumu 23.8. apakšpunktā</p>

¹³⁴Bāriņtiesu likuma 54.panta pirmā, trešā, ceturtā un piektā daļa

¹³⁵Bāriņtiesu likums 57. panta pirmā daļa

¹³⁶Bāriņtiesu likuma 57.panta otrā daļa

¹³⁷Adopcijas kārtība 63.punkts

	<p>5) spēju pārstāvēt bērnu personiskajās un mantiskajās attiecībās.</p> <p>Lai izvērtētu motivāciju, spējas u.c. jautājumus, bāriņtiesa var lūgt psihologa atzinumu par minētajiem jautājumiem.</p> <p>Katrā pašvaldībā aizbildņu izvērtēšana un psihologa atzinuma sniegšana norit atšķirīgi, tādēļ nepieciešams interesēties katrā konkrētā bāriņtiesā par rīcību atzinuma iegūšanai. Biežāk sastopamās prakses - psihologa izpēti nodrošina bāriņtiesas psihologs; sociālā dienesta vai tās pakļautībā / pārraudzībā esošo iestāžu psihologs; ja pašvaldība noslēgusi vienošanos par potenciālo aizbildņu izpēti veikšanu un atzinuma sniegšanu - Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra psihologs</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ izvērtē laulāto (personas) motivāciju kļūt par audžuģimeni, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, zināšanas un prasmes bērna aprūpē; ✓ noskaidro ģimenes materiālo stāvokli; ✓ pārbauda laulāto (personas) dzīves apstākļus un sastāda dzīves apstākļu pārbaudes aktu; ✓ pieprasa informāciju no Sodū reģistra par šo noteikumu 14.2., 14.3. un 14.4.* apakšpunktā minētajiem nosacījumiem. <p><i>14.2. tiesa ir piemērojusi <u>Krimināllikumā</u> noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus;</i></p> <p><i>14.3. persona ir sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;</i></p> <p><i>14.4. persona ir sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;</i></p> <p>Lai konstatētu laulāto (personas) gribu un gatavību iegūt audžuģimenes</p>	<p>religiskā pārliecība, etniskā piederība un saziņas valoda, vēlamais adoptējamo skaits, dzimums un vecums, citi būtiski apstākļi, kas var ietekmēt adoptējamā bērna dzīvi kopā ar attiecīgo personu;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ dokumentu, kas apliecina nodrošinājumu ar dzīvojamo platību; ✓ dzīvesgaitas aprakstu (CV); ✓ ģimenes ārsta izsniegtu izziņu par personas pašreizējo veselības stāvokli, kā arī psihiatra atzinumu par personas psihiskās veselības stāvokli un narkologa atzinumu par personas atkarību no narkotiskām un 	<p>minētajai programmai, un pievieno dokumentu, kurā norādīts apgūtās mācību programmas saturs un stundu skaits;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ dokumentu, kurā adoptētājs apliecina, ka nodrošinās pēcadopcijas uzraudzības ziņojumu iesniegšanu ministrijā. <p>Ja ministrijā sniegtā informācija par bērna dzīves apstākļiem ģimenē nav pilnīga vai ir sarežģījumi ar bērna iejušanos jaunajos apstākļos, kompetentajai iestādei ir pienākums pēc ministrijas pieprasījuma sniegt papildu informāciju par adoptējamā bērna dzīves apstākļiem ģimenē pirmsadopcijas aprūpes laikā, ja tā tiek nodrošināta ārvalstī, pēcadopcijas uzraudzības periodā, kā arī beidzoties pēcadopcijas uzraudzības termiņam¹⁴¹.</p>
--	---	---	--	--

¹⁴¹Adopcijas kārtība 64.punkts

	<p>Izvērtējot personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai, bāriņtiesa ņem vērā atzinumus par personas veselības stāvokli, ko sniedz ģimenes ārsts, kura veselības aprūpē persona atradies vismaz sešus mēnešus, kā arī psihiatrs un narkologs¹³⁸.</p>	<p>statusu un pieņemtu lēmumu par audžuģimenes statusa piešķiršanu, bāriņtiesa, ņem vērā Atbalsta centra sagatavoto:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ psihologa atzinumu par laulāto (personas) piemērotību audžuģimenes statusa iegūšanai, ✓ laulāto (personas) raksturojumu un ✓ informāciju par mācību programmas apguvi.¹³⁹ 	<p>psihotropām vai citām atkarību izraisošām vielām;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ informāciju par ienākumiem; ✓ Sešu mēnešu laikā pēc adopcijas pieteikuma saņemšanas bāriņtiesa izvērtē personas piemērotību adoptētāja statusam: ✓ novērtē adopcijas motivāciju, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības un spējas izaudzināt bērnu, tai skaitā noskaidro visu nedalītā saimniecībā dzīvojošo personu viedokli par bērna adopciju; ✓ noskaidro ģimenes dzīves apstākļus un izvērtē materiālo stāvokli; ✓ pieprasa informāciju par Sodu reģistrā 	
--	---	---	--	--

¹³⁸Bāriņtiesu likuma 29.panta pirmā un otrā daļa

¹³⁹Audžuģimenes notikumu 22.punkts

			<p>iekļautajām ziņām par personu un citām nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ ja adoptētājs pēdējo divu gadu laikā pastāvīgi (ilgāk par vienu gadu) ir dzīvojis ārvalstīs, bāriņtiesa pieprasa adoptētājam iesniegt informāciju par attiecīgās valsts sodu reģistrā iekļautajām ziņām par personu; ✓ noskaidro, vai personai nav ierobežota rīcībspēja; ✓ nosūta personu pie psihologa, kurš ir ieguvis vismaz maģistra grādu psiholoģijā un kura profesionālā darbība bērnu un ģimenes izpētē ir vismaz piecus gadus ilga, lai saņemtu atzinumu par piemērotību 	
--	--	--	--	--

			<p>adopcijai(visos gadījumos nodrošina Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri);</p> <p>✓ nosūta personu apgūt adoptētāja mācību programmu atbilstoši šo noteikumu 3. pielikumam. Pēc programmas sekmīgas apguves personai izsniedz attiecīgu apliecību, ko viņa iesniedz bāriņtiesā. Atkārtota adoptētāja mācību programmas apguve nav nepieciešama, ja persona vēlas adoptēt nākamo bērnu(visos gadījumos nodrošina Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri)¹⁴⁰;</p>	
--	--	--	---	--

¹⁴⁰Adopcijas kārtība 17., 23.punkts

<p>Uzņemošās ģimenes un bērna piemērotība piemērotības izvērtēšana</p>	<p>Ja bērns palicis bez aizgādības, ikvienam, bet it īpaši bērna tuvākajiem radniekiem, ir pienākums vērsties bāriņtiesā par aizbildņa iecelšanu.¹⁴²</p> <p>Nav kritēriju saraksta vai noteiktas formas, bāriņtiesa ņem vērā visu iegūto informāciju par ģimeni un noskaidro bērna viedokli un sēdes laikā pieņem lēmumu.</p>	<p>Bāriņtiesa, ievietojot bērnu audžuģimenē:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ noskaidro bērna viedokli, ja bērns ir spējīgs to formulēt, ņemot vērā viņa vecumu un brieduma pakāpi, un ✓ ievēro bērna intereses, ✓ kā arī sadarībā ar atbalsta centru izvērtē, vai tā spēš nodrošināt pienācīgus dzīves apstākļus un aprūpi bērnam. <p>Bāriņtiesa pirms bērna ievietošanas audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem sniedz tai un atbalsta centram rakstisku informāciju:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ par bērna emocionālo stāvokli, ✓ par saskarsmes kārtību ar bērna vecākiem, brāļiem (pusbrāļiem), māsām (pusmāsām), radniekiem vai bērnam tuvām personām ✓ citiem apstākļiem, kas jāņem vērā, lai audžuģimene varētu bērnu aprūpēt¹⁴⁴. <p>Ja bērns iepriekš bijis bērnu aprūpes iestādē, tad bāriņtiesas rīcībā ir info no iestādes, kādas ir bērna vajadzības un</p>	<p>Bāriņtiesa, kas atbilst adoptētāja deklarētajai dzīvesvietai, pirms lēmuma pieņemšanas par adoptējamā bērna nodošanu pirmsadopcijas aprūpē sazinās ar viņa likumisko pārstāvi un noskaidro, vai adoptējamā bērna nodošana pirmsadopcijas aprūpē atbilst bērna interesēm.</p> <p>Bērnu aprūpes iestādes vadītājs vai bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par adoptējamā bērna ārpusģimenes aprūpi, ja bērns atrodas aizbildņa vai audžuģimenes aprūpē, nekavējoties nosūta bāriņtiesai, kas atbilst adoptētāja dzīvesvietai, informāciju par adoptējamā bērna ikdienas vajadzībām.¹⁴⁵</p>	
---	--	---	--	--

¹⁴²Civillikuma 234.pants

¹⁴⁴Audžuģimeņu noteikumu 52. un 58.punkts

¹⁴⁵Adopcijas kārtība 39.punkts

	<p>Ja bērns iepriekš bijis bērnu aprūpes iestādē, tad bāriņtiesas rīcībā ir info no iestādes, kādas ir bērna vajadzības un kāda potenciālā ģimene bērnam būtu nepieciešama¹⁴³. (skat.pielikumā VBTAI metodikā iekļautās veidlapas). Veidlapu saturu aktualizē ik pēc 3 vai 6 mēnešiem, atkarībā no bērna vecuma.</p>	<p>kāda potenciālā ģimene bērnam būtu nepieciešama. (skat. pielikumā VBTAI metodikā iekļautās veidlapas). Veidlapu saturu aktualizē ik pēc 3 vai 6 mēnešiem, atkarībā no bērna vecuma.</p> <p>Bāriņtiesai vērtējot konkrētās audžuģimenes piemērotību konkrētās bērnam, vērā ņemamas arī AC sagatavotās ģimeņu kompetenču izvērtēšanas veidlapas (skat. pielikumā)</p>	<p>Ja bērns iepriekš bijis bērnu aprūpes iestādē, tad bāriņtiesas rīcībā ir info no iestādes, kādas ir bērna vajadzības un kāda potenciālā ģimene bērnam būtu nepieciešama¹⁴⁶. (skat. pielikumā VBTAI metodikā iekļautās veidlapas). Veidlapu saturu aktualizē ik pēc 3 vai 6 mēnešiem, atkarībā no bērna vecuma.</p>	
<p>Bērna un ģimenes iepazīšanās periods pirms nonākšanas ģimenē</p>	<p>Normatīvi nav noteikts, jo paredzēts, ka bērna aizbildņi ir radnieki vai arī ne radnieki, bet tomēr pazīstamas personas. <i>A priori</i> tiek pieņemts ka bērns un potenciālais aizbildnis ir pazīstami.</p>	<p>Audžuģimenei ir pienākums 10 dienu laikā pēc informācijas saņemšanas personīgi iepazīties ar bērnu un pieņemt lēmumu par bērna ņemšanu aprūpē un uzraudzībā.</p>	<p>Adoptētājs līdz adoptējamā bērna nodošanai pirmsadopcijas aprūpē ar adoptējamo bērnu tiek vismaz trīs reizes. Tikšanās reižu skaits var būt mazāks, ja bērnu adoptē persona, ar</p>	

¹⁴³Bāriņtiesas darbības noteikumu 81.2.punkts

¹⁴⁶Bāriņtiesas darbības noteikumu 81.2.punkts

			<p>kuru adoptējamais bērns ir iepriekš kontaktējies.</p> <p>Ja adoptētājs vēlas ņemt adoptējamo bērnu pirmsadopcijas aprūpē, viņš 15 darbdienu laikā pēc tam, kad reģistrēts norīkojums par personīgu iepazīšanos ar adoptējamo, par to informē ministriju.</p>	
Uzņemošās ģimenes spējas rūpēties par bērnu atkārtota izvērtēšana		<p>Bāriņtiesa, kuras darbības teritorijā deklarēta audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes dzīvesvieta, ne retāk kā reizi gadā sadarbībā ar ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru (turpmāk – atbalsta centrs) izvērtē ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, zināšanas un prasmes bērna aprūpē un pārbauda dzīves apstākļus, lai pārlicinātos, vai tie nav mainījušies, liedzot iespēju turpmāk veikt audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes pienākumus¹⁴⁷.</p> <p>Audžuģimene nekavējoties, bet ne vēlāk kā triju dienu laikā informē atbalsta centru par šķēršļiem, kas būtiski ietekmē laulāto (personu)</p>	<p>Bāriņtiesas lēmums par adoptētāja atzīšanu ir spēkā attiecībā uz vienu adopcijas procesu. Ja bāriņtiesa konstatē būtiskas izmaiņas, kas var būt par šķērslī bērna adopcijai, tā atkārtoti izvērtē adoptētāju, pieprasot ziņas no citām valsts vai pašvaldību iestādēm vai lūdzot attiecīga speciālista atzinumu.¹⁴⁸</p>	

¹⁴⁷Audžuģimenes notikumu 3.punkts

¹⁴⁸Adopcijas kārtība 26.punkts

		<p>spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus, jo īpaši par:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ laulības šķiršanu; ✓ stāšanos laulībā, ja audžuģimenes statuss piešķirts personai; ✓ spēkā stājušos tiesas spriedumu, ar kuru otram laulātajam ierobežota rīcībspēja; ✓ spēkā stājušos tiesas spriedumu par pazudušā otra laulātā izsludināšanu par mirušu; ✓ otra laulātā nāvi; ✓ otra laulātā izsludināšanu meklēšanā; ✓ otra laulātā ilgstošu prombūtni, kas ilgāka par gadu un nav saistīta ar brīvības atņemšanu vai atrašanos apcietinājumā; ✓ otra laulātā sodīšanu par noziedzīgu nodarījumu ar brīvības atņemšanu vai atrašanos apcietinājumā; ✓ citu svarīgu informāciju. <p>Bāriņtiesa mēneša laikā pēc minētās informācijas saņemšanas izvērtē to un sadarbībā ar atbalsta centru pārbauda audžuģimenes dzīves apstākļus un sastāda dzīves apstākļu pārbaudes aktu, kā arī:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ izvērtē laulāto (personas) motivāciju būt par audžuģimeni, ģimenes locekļu savstarpējās attiecības, 		
--	--	---	--	--

		<p>zināšanas un prasmes bērna aprūpē;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ noskaidro laulāto (personas) materiālo stāvokli; ✓ noskaidro laulāto (personas) viedokli par spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus; ✓ nosūta laulātos (personu) pie atbalsta centra nodrošinātā psihologa atzinuma saņemšanai par spēju turpmāk veikt audžuģimenes pienākumus; ✓ ja nepieciešams, iegūst citu būtisku informāciju. 		
<p>Pienākums pilnveidot uzņemošās ģimenes kompetenci</p>	<p>Pašvaldība sava budžeta līdzekļu ietvaros nodrošina mācības aizbildņiem. Aizbildņa mācību programmas paraugu apstiprina labklājības ministrs¹⁴⁹.</p> <p>Lai nodrošinātu vienotu pieeju visiem potenciālajiem ārpusģimenes aprūpes veicējiem mācību procesa nodrošināšanā, labklājības ministre ar 2019. gada 21. februāra rīkojumu Nr. 19 "Par aizbildņa apmācības</p>	<p>Audzūģimene (arī specializētā audžuģimene) katru gadu apmeklē atbalsta centra nodrošinātos izglītojošos kursus vismaz astoņu akadēmisko stundu apjomā un piedalās audžuģimēnē ievietotā bērna individuālā attīstības plāna izstrādē.</p> <p>Ir nodrošināta iespēja regulārai atbalsta grupu apmeklēšanai izvēlētajā Atbalsta centrā.</p>	<p>Normatīvajos aktos nav noteikts pienākums pilnveidot zināšanas, apgūstot noteiktas mācību programmas, bet ir nodrošināta iespēja regulārai atbalsta grupu apmeklēšanai izvēlētajā Atbalsta centrā (atbalsta grupā var tikt piesaistīti arī dzan attiecīgi speciālisti, kuru kompetencē ir sniegt atbalstu tiem problēmjaucājumiem, kas aktuāli ģimēnēm)</p>	

¹⁴⁹Bērnu tiesību aizsardzības likums 35.panta otrā daļa

	<p>programmas parauga apstiprināšanu” ir apstiprinājusi jaunu aizbildņa mācību programmas paraugu. Rikojums stājas spēkā 2019. gada 1. aprīlī.</p> <p>Ir nodrošināta iespēja regulārai atbalsta grupu apmeklēšanai izvēlētajā Atbalsta centrā.</p>			
<p>Bērna labklājības uzraudzība uzņemošajā ģimenē</p>	<p>Bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par aizbildnības nodibināšanu vai aizbildņa deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesa (ja lieta nosūtīta pārraudzībai)*pastāvīgi uzrauga aizbildņu rīcību bērna personisko un mantisko tiesību un interešu nodrošināšanā:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ pieprasot, lai aizbildnis pieņem bērna mantu pēc saraksta un vienu saraksta eksemplāru iesniedz bāriņtiesai; ✓ uzraugot, vai aizbildnis gādā par sava aizbilstamā audzināšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu apzinīgi vecāki 	<p>Bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par bērna ievietošanu audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē, vai audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesa (pamatojoties uz sadarbības līgumu)* ne retāk kā reizi gadā sadarbībā ar atbalsta centru pārbauda dzīves apstākļus un izvērtē audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē ievietotā bērna aprūpi un viņa tiesību ievērošanu.</p> <p>Audžuģimenei ir pienākums sniegt bāriņtiesai psihofizioloģisko pārskatu par bērna attīstību</p> <p><i>*Ja bērnu ievieto audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē, kuras deklarētā dzīvesvieta neatrodas attiecīgās bāriņtiesas darbības teritorijā, bāriņtiesa, kas pieņēmusi lēmumu par bērna ievietošanu</i></p>	<p>Bāriņtiesa, kas atbilst adoptētāja deklarētajai dzīvesvietai, pirms lēmuma pieņemšanas par adoptējamā bērna nodošanu pirmsadopcijas aprūpē sazinās ar viņa likumisko pārstāvi un noskaidro, vai adoptējamā bērna nodošana pirmsadopcijas aprūpē atbilst bērna interesēm.</p> <p>Bāriņtiesa, kas atbilst adoptētāja dzīvesvietai, pēc adoptējamā bērna nodošanas pirmsadopcijas aprūpē veic ģimenes izpēti, ja nepieciešams, piesaistot citus speciālistus un apmeklējot to vismaz</p>	<p>Ministrija nosūta bāriņtiesai, kura pieņēmusi lēmumu par adoptējamā bērna ārpusģimenes aprūpi, ārvalsts adoptētāja iesniegto dokumentu vienu eksemplāru.</p> <p>Lai konstatētu, ka pēc adopcijas starp adoptētāju un adoptējamo bērnu veidosies patiesas bērna un vecāku attiecības, bāriņtiesa, kura pieņēmusi lēmumu par adoptējamā bērna ārpusģimenes aprūpi, vismaz trīs reizes aprūpes laikā novērtē adoptējamā bērna pirmsadopcijas aprūpi adoptētāja dzīvesvietā Latvijā, izvērtējot ārvalsts adoptētāja un adoptējamā bērna savstarpējo piemērotību, un pieņem atbilstošu lēmumu.</p>

	<p>gādātu par sava bērna audzināšanu;</p> <p>✓ uzraugot, lai aizbildnis nerīkojas ar bērnam piederošo mantu bez bāriņtiesas atļaujas, ja saskaņā ar likumu tā ir nepieciešama;</p> <p>✓ pārbaudot, vai aizbildnis pārvalda aizbilstamā mantu atbilstoši bērna interesēm un normatīvo aktu prasībām;</p> <p>✓ noskaidrojot, vai aizbildnis normatīvajos aktos par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā noteiktajā kārtībā ir informējis pašvaldību par nepieciešamību pēc bērna pilngadības sasniegšanas nodrošināt viņam dzīvojamo telpu;</p> <p>✓ katru gadu pārbaudot aizbilstamā dzīves</p>	<p><i>konkrētajā audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē, un audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes deklarētās dzīvesvietas bāriņtiesa var noslēgt sadarbības līgumu, nosakot abu bāriņtiesu pienākumus jautājumos, kas attiecas uz audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes un bērna dzīves apstākļu pārbaudi, audžuģimenes vai specializētās audžuģimenes uzraudzību un bērna personisko un mantisko interešu aizstāvību.</i></p>	<p>trīs reizes pirmsadopcijas aprūpes laikā, lai konstatētu, vai ir pamats uzskatīt, ka pēc adopcijas starp adoptētāju un adoptējamo bērnu izveidosies patiesas vecāku un bērna attiecības. Bāriņtiesa, veicot ģimenes izpēti pirmsadopcijas aprūpes laikā, noskaidro un izvērtē:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ adoptētāja un adoptējamā bērna personības iezīmes, saderību un savstarpējās attiecības; ✓ adoptējamā bērna attiecības ar citām nedalītā saimniecībā dzīvojošām personām; ✓ adoptētāja mājokļa un saimniecības īpatnības; ✓ adoptētāja spēju izaudzināt adoptējamo bērnu; ✓ adoptētāja un adoptējamā bērna savstarpējo piemērotību. 	<p>Labklājības ministrs mēneša laikā pēc tam, kad saņemts bāriņtiesas lēmums par adopcijas atbilstību adoptējamā bērna interesēm un adoptētāja iesniegums, izsniedz adopcijas atļauju vai pamatotu atteikumu to izsniegt.</p> <p>Ja pirmsadopcijas aprūpe līdz adopcijas apstiprināšanai tiesā turpinās adoptētāja dzīvesvietas valstī, kompetentā iestāde vai ārvalsts adoptētājs līdz adopcijas apstiprināšanai tiesā iesniedz bāriņtiesā vismaz vienu ziņojumu par adoptējamā bērna pirmsadopcijas aprūpi ārvalstī.</p> <p>Kompetentā iestāde vai ārvalsts adoptētājs divus gadus pēc adopcijas apstiprināšanas tiesā reizi gadā ministrijā iesniedz pēcadopcijas ziņojumus, kuros ir ietverta informācija par bērna dzīves apstākļiem ģimenē, par bērna veselības stāvokli, adaptēšanās periodu jaunajos dzīves apstākļos, sekmēm pirmskolas izglītības iestādē vai skolā, vismaz vienu bērna fotogrāfiju un citu būtisku</p>
--	---	--	---	---

	<p>apstākļus aizbildņa ģimenē¹⁵⁰.</p> <p>Bāriņtiesa katru gadu līdz 1. februārim, kā arī aizbildnībai beidzoties, saņem un pārbauda aizbildņa iesniegto norēķinu. Bāriņtiesas priekšsēdētājs apstiprina norēķinu.</p> <p><i>*Ja aizbildnis dzīvo citas pašvaldības administratīvajā teritorijā, bāriņtiesa, kura nodibinājusi aizbildnību, nosūta aizbildņa dzīvesvietas bāriņtiesai aizbildnības lietas materiālu kopijas aizbildnības pārraudzībai¹⁵¹.</i></p>		<p>Ja bāriņtiesa pirmsadopcijas aprūpes laikā konstatē, ka turpmākā aprūpe adoptētāja ģimenē neatbilst adoptējamā bērna interesēm, tā nekavējoties nodrošina viņam atbilstošu ārpusģimenes aprūpi. Bāriņtiesa var atkārtoti lemt par adoptētāja piemērotību adopcijai¹⁵².</p> <p>Lai pārliecinātos par bērna dzīves apstākļiem un iekļaušanos ģimenē pēc adopcijas apstiprināšanas tiesā, adoptētāja dzīvesvietas bāriņtiesa divus gadus pēc adopcijas apstiprināšanas regulāri vērtē bērna aprūpi ģimenē viņa dzīvesvietā.¹⁵³</p>	<p>informāciju, kas attiecas uz adoptēto bērnu¹⁵⁴.</p>
<p>Ikgadējā pārbaude uzņemtajā ģimenē</p>	<p>Bāriņtiesas ne retāk kā reizi gadā pārbauda aizbildnībā esošās personas dzīves apstākļus.</p>			

¹⁵⁰Bāriņtiesu likuma 31.panta pirmā daļa

¹⁵¹Bāriņtiesu likuma 53.panta sestā daļa

¹⁵²Adopcijas kārtība 39., 45., 46.punkts

¹⁵³Bāriņtiesu likuma 34.panta trešā daļa; Adopcijas kārtība 53.punkts

¹⁵⁴Adopcijas kārtība 74., 75., 78., 79.punkts

	<p>Par aizbildnībā esošās personas dzīves apstākļu pārbaudi sastāda pārbaudes aktu, kurā iekļauj šādu informāciju:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ bērna viedokli par dzīves apstākļiem; ✓ bērna viedokli par attiecībām ar vecākiem un citiem radniekiem; ✓ aizbildņa viedokli par aizbildnības pārvaldību; ✓ nedalītā saimniecībā ar aizbilstamo esošo viedokli par attiecībām ar bērnu¹⁵⁵. <p>(VBTAI aktualizējusi metodiku un ieteikumus var atrast veidlapas dzīves apstākļu pārbaudei¹⁵⁶)</p>			
--	--	--	--	--

¹⁵⁵Bāriņtiesu darbības noteikumu 80., 81.punkts

¹⁵⁶http://bti.gov.lv/lat/barintiesas/metodiskie_ieteikumi_/?doc=5593&page=

Bērna labāko interešu izvērtēšanas rīks¹⁵⁷

	<i>Pamatjautājumi</i>	<i>Apsvērumi</i>	<i>Rezultāts</i>
1.	Bērna brīvi paustais viedoklis un vēlmes par iespējamajiem risinājumiem, tostarp ārvalstu adopciju, ņemot vērā bērna spēju izprast un izvērtēt katras iespējas sekas.	Ņemot vērā bērna briedumu, bērnam jāsniedz plašākā pieejamā informācija par katras iespējas būtību un sekām/ietekmi. Ņemt vērā ne tikai mutiskās atbildes, bet arī neverbālās (piem., zīmējumus) un eksperta novērojumus par bērna uzvedību, tostarp ķermeņa valodu.	Ieskats bērna sajūtās par saišu pārraušanu ar vecākiem, brāļiem/māsām un paplašināto ģimeni, kopienu, un bērna attieksmē, kas būtu jāņem vērā un/vai tas ietekmēs jebkuras iespējas veiksmi/izdošanos, tostarp, bet ne tikai ārvalstu adopciju.
2.	Bērna ģimenes locekļu situācija, attieksme, iespējas un vēlmes (vecāki, brāļi/māsas, pilngadīgie radnieki), citu aprūpētāju un bērna dzīvē nozīmīgu personu, kā arī viņu emocionālo attiecību ar bērnu kvalitāte.	Ideāli, ja var sastapt ģimenes locekļus vienkopus un novērot viņu komunikāciju/attiecības ar bērnu. Ja iespējams un tas ir atbilstoši, atsevišķi satikt arī māti un tēvu. Uzsver brāļu/māsu viedokli, ņemot vērā to, vai viņu stāvoklis un aprūpes veids var iespējami mainīties. Pārbaudiet viņu izpratni par katras iespējas sekām.	Izpratne par patiesajiem vecāku un paplašinātās ģimenes iemesliem šķirties no bērna un līdz ar to apsvērt iespēju novērst šo šķiršanu.
3.	Stabilitātes un drošības līmenis, ko nodrošina bērna ikdienas vide (ar vecākiem, aizbildni vai citu ģimeniskas vides aprūpētāju, vai institūcijā): a) šobrīd (šī brīža/tūlītējo risku izvērtējums) b) iepriekš šajā vidē (vispārējs risku izvērtējums) c) potenciāli šajā vidē (ar jebkādu nepieciešamo atbalstu un/vai uzraudzību) d) potenciāli jebkurā citā valsts aprūpes formā, kas varētu tikt izvērtēta/ piemērota e) potenciāli ar adoptētājiem ārvalstīs	Nepieciešama diskusija ar ģimeni, profesionāļiem un citiem, kuri iesaistīti, vai ir informēti par šī bērna aprūpi, kā arī klātienē apmeklējumi. Viennozīmīgi būtiska ir paša bērna pieredze un uzskati šajā jautājumā.	Objektīvs/ apzināts novērtējums par to, kādā mērā bērns spētu rast nepieciešamo drošības līmeni un atbalstu viņa šī brīža aprūpes formā vai citu kopienā vai valstī pieejamo aprūpes formu ietvaros.
4.	Potenciāls saglabāt vai integrēt bērnu vecāku vai paplašinātās ģimenes lokā, ņemot vērā šī brīža vai nākotnes iespējas un/vai nepieciešamo atbalsta apmēru.	Ietver 1-3 punkta secinājumu pretnostatīšanu iespējai atkal apvienot bērnu ar vecākiem vai paplašinātās ģimenes lokā.	Ģimenei nepieciešamā atbalsta apmēra un reālistisku prognožu izvērtējums un šobrīd pieejamā vai nākotnē piesaistāmā atbalsta veida un

¹⁵⁷Cantwell, N. 2014. The Best Interests of the Child in Intercountry Adoption. Pieejams: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/unicef%20best%20interest%20document_web_re-supply.pdf - aplūkots 10.12.2020.

			nepieciešamības noteikšana, tostarp caur papildu resursiem.
5.	Prasības un iespējas, lai realizētu bērna tiesības uz izglītību.	Izvērtējumā jāņem vērā konteksts un iespējas, kādas pieejamas bērna vienaudžiem viņa kopienā.	Secinājums par to, kura no aprūpes formām izcelsmes valstī vai ārvalstīs visdrīzāk sniegs šīm tiesībām atbilstošas izglītības iespējas.
6.	Bērna fiziskā un garīgā veselība, salīdzinājumā ar vispārējo veselību un veselības aprūpes nosacījumiem/iespējām katrā no iespējamām aprūpes formām.	Nepieciešams profesionāls bērna veselības un medicīnisko vajadzību izvērtējums, paturot prātā bērna tiesības baudīt augstāko pieejamo veselības līmeni un pieejamību pakalpojumiem. Šim izvērtējumam jābūt veiktam, ņemot vērā kontekstu. Šeit nepieciešams veselības stāvokļa potenciālo seku izvērtējums paliekot vai tiekot pārvietotam uz jaunu aprūpes formu.	Noteikt, kura aprūpes forma (-as) visdrīzāk nodrošinās bērna tiesību uz fizisku un garīgu veselību ievērošanu un/vai, kura iespēja izcelsmes valstī vai ārvalstīs pēc savas būtības apdraudētu šīs tiesības, no tās izrietošo seku dēļ.
7.	Jebkādas īpašas attīstības vajadzības, kas saistītas ar bērnu: a) fizisku vai garīgu invaliditāti b) citas konkrētas vajadzības vai apstākļi, kas pasliktina/apdraud bērna stāvokli	Nepieciešams profesionāls jebkādu īpašu vajadzību izvērtējums, tostarp uzvedības problēmu vai apdraudējumu, ko radījusi bērna šī brīža vai pagātnes pieredze (piem., nošķiršana no vecākiem, vardarbības upuris, dzīve vai darbs uz ielas).	Apstākļu/prasību kopums, kuriem jebkurai nākotnes aprūpes formai jāatbilst, lai atbilstoši parūpētos par konkrētā bērna vajadzībām.
8.	Bērna spēja pielāgoties jaunai aprūpes formai un videi.	Nepieciešams psiholoģisks izvērtējums, lai noteiktu bērna spēju pielāgoties jauniem apstākļiem.	Jebkādu variantu (aprūpes forma un vide) izslēgšana, kuriem bērns nespēs pielāgoties.
9.	Citi atbilstoši jautājumi, piemēram: a) kā katra no iespējām nodrošinās bērna etnisko, reliģisko, kultūras un/vai valodas pastāvību b) sagatavošanās pilngadībai un pastāvīgai dzīvei	Ietver aprūpes formu un apstākļu noteikšanu, un nepieciešamos priekšnoteikumus/apstākļus tajos, lai pietiekami ņemtu vērā bērna izcelsmi vai jebkādus citus ar konkrēto bērnu vai situāciju saistītus apstākļus (piem., ārvalstu adoptētāju pazemināta iejūtība)	Apstākļu un citu faktoru atlase, kas vislabāk nodrošina bērna identitātes elementus. Gados vecākam bērnam, veiksmīgas patstāvīgas dzīves uzsākšanas potenciāls.
10	Labāko interešu noteikšanas fāze; katras pieejamās aprūpes formas atbilstības, priekšrocību un trūkumu izvērtēšana attiecībā pret bērna vajadzībām un interesēm, ņemot vērā iepriekšminētos kritērijus.	Visi izvērtēšanas procesa rezultāti jāapkopo starpdisciplinārai komandai; viņu diskusijai jānoved pie ieteikuma, kura no iespējām atbilst bērna labākajām interesēm.	Tiek noteikts vai ārvalstu adopcija, salīdzinājumā ar jebkuru citu iespēju, ir bērna labākajās interesēs un ņemot vērā bērna tiesības. Ja tā, notiek vienošanās par nosacījumiem. Ja nē, vienošanās par citu rīcības plānu.

AC Intervijas jautājumi

1. Lūdzu, kā praktiķi, nosauciet šobrīd vietējās adoptācijas kavējošos un veicinošos faktorus. Veicinošie: Kavējošie:
2. Jūsu viedoklis par veiktajām izmaiņām normatīvajā regulējumā par aizliegumu uz ārvalstīm adoptēt bērnud no audžuģimenēm?
3. Kā vērtējat šobrīd spēkā esošo normatīvo regulējumu par to, ka no aprūpes iestādēm ir pieļaujama bērna adoptācija uz ārvalstīm, taču audžuģimenē ievietota bērna adoptācija uz ārvalstīm nav pieļaujama?
4. Kā vērtējat šobrīd virzītos grozījumus Bērnu tiesību aizsardzības likumā – aizliegt bērna, kurš atrodas bērnu aprūpes iestādē, adoptāciju uz ārvalstīm?
5. Vai Jūsu AC praksē, pēdējo divu gadu laikā ir pieaudzis pusaudžu, brāļu/māsu grupu, bērnu ar būtiskiem veselības traucējumiem skaits, kuri ir nonākuši ģimeniskā vidē? Kādi, Jūsaprāt, ir šo bērnu uzņemšanu veicinošie un kavējošie faktori?
6. Kādi principi, kritēriji, Jūsaprāt, būtu nosakāmi, pieļaujot bērnu adoptāciju uz ārvalstīm? Piemēram, individuāla katra gadījuma izvērtēšana ekspertu (starpinstitucionālu/starpprofesionālu) līmenī (komisija ar dažādiem augsta līmeņa ekspertiem), bērna viedokļa noskaidrošana, dodot bērnam iespēju iesaistīties lēmuma pieņemšanā u.tml.
7. Kā Jūs vērtējat esošo adoptācijas kārtību Latvijā? Vai un kādas izmaiņas būtu nepieciešamas procesa efektivitātes un bērna labāko interešu aizsardzības nodrošināšanai?
8. Kā, Jūsaprāt, esošā adoptācijas kārtība nodrošina pilnvērtīgu bērna un potenciālās ģimenes “saderības” izvērtēšanu? Kādas ir esošās adoptācijas kārtības (bērna nonākšanas ģimenē) priekšrocības un trūkumi. Vai varat minēt kādu konkrētu uzlabojumu, kas būtu nepieciešams?
9. Vai, Jūsaprāt, uzņemošās ģimenes un bērna savstarpējai piesaistei ir jāpiešķir īpaša nozīme, pieņemot lēmumu par to, vai bērna adoptāciju citā ģimenē (vietējā vai ārvalstī) ir konkrētā bērna labākajās interesēs?
10. Vai, un kādos gadījumos ir jāparedz iespēja adoptēt bērnus uz ārvalstīm? Norādiet konkrētus apsvērumus, kāpēc jā vai nē. Ja piekrītat, ka būtu jāparedz iespēja adoptēt uz ārvalstīm, tad kā būtu jāpildinveido esošais adoptācijas regulējums?
11. (AC) Vai Jums ir pieredze ar ārvalstu adoptāciju? Lūdzu, pastāstiet vairāk par savu pieredzi, gadījumiem, kad bijāt profesionāli iesaistīti šajā procesā (piemēram, atbalstot audžuģimeni ārvalstu adoptācijas procesā vai sagatavojot bērnu pārejas procesam).

Anketa adoptētājiem

Labdien!

Latvijas Kristīgā Alianse bāreņiem darbojas, lai palīdzētu katram bez vecāku gādības palikušam bērnam atrast savu ģimeni! Paldies, ka Jūsu ģimene kādam bērnam ir kļuvusi par īsto!

Šobrīd, sadarbībā ar Labklājības ministriju, domājam, kā palīdzēt atrast savu “ģimeni uz mūžu” un tikt adoptētiem tiem bērniem, kuri ilgojas pēc tās, tāpēc mēs vēlētos uzzināt Jūsu līdzšinējo pieredzi.

Šīs anonīmās anketas aizpildīšana neprasīs vairāk par 15 minūtēm Jūsu laika, toties Jūsu atbildes dos mums iespēju objektīvi novērtēt situāciju un atrast jaunus veidus, kā veicināt bērnu un ģimeņu apvienošanos! Uz vienu jautājumu var sniegt vairākas atbildes.

Paldies jau iepriekš!

1. Jūsu dzīvesvieta:

- Rīga un Pierīga
- Cita Latvijas pilsēta
- Ciemats/ lauku teritorija

2. Kāda ir bijusi Jūsu motivācija adoptēt bērnu?

- Nevar būt pašiem savi bērni
- Pozitīva citu adoptētāju pieredze
- Vēlme dāvēt ģimeni kādam bērnam
- Pašu bērni izauguši, tukšuma sajūta mājās
- negribēju/-am dzemdēt savu
- cits

3. Kas Jūs pamudināja izvēlēties tieši adoptētāja statusu (nevis kādu citu, piemēram, aizbildņa vai audžuģimenes)?

- Gribēju “savu” bērnu ar mūsu ģimenes uzvārdu
- Negribēju, lai viņu adoptē kāds cits (bērns iepriekš bija Jūsu audžuģimenē/aizbildnībā)
- Bērns pats lūdza, lai viņu adoptēju (bērns iepriekš bija Jūsu audžuģimenē/aizbildnībā)
- Uzskatu, ka adopcija ir labākais risinājums bērnam
- Cits

4. Vai Jūsu ģimenē bija bērni pirms adoptējāt (pirmo reizi)?

- Ģimenē bērnu nebija
- Ģimenē bija 1 bērns
- Ģimenē bija 2 -3 bērni

- Ģimenē bija vairāk par 3 bērniem

5. Kāds bija Jūsu ģimenes sastāvs pirms adoptējāt bērnu?

- Precēts pāris bez bērniem
- Precēts pāris ar bērnu/-iem
- Neprecēts pāris bez bērniem
- Neprecēts pāris ar bērnu/-iem
- Biju viens pats
- Vientuļais vecāks ar bērnu/-iem
- Cits

6. Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu:

- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt zēnu
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt meiteni
- Nebija/nav svarīgs bērna dzimums
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt abu dzimumu bērnus (vairāku bērnu adopcijas gadījumā)

7. Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu:

- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt vienu bērnu
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt divus bērnus
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt trīs vai vairāk bērnu

8. Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu: (vairākas atbildes iespējamās)

- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt tikai praktiski veselu bērnu
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav infekcijas slimību
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav garīgās attīstības aiztures
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav fiziskās attīstības aiztures
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu, kuram nav noteikta invaliditāte
- Cits

9. Domājot par laiku, kad izlēmāt adoptēt bērnu, lūdzu atzīmējiet Jums atbilstošo apgalvojumu:

- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz 1 gada vecumam
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz 2 gadu vecumam
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz 3 gadu vecumam
- Biju/esmu gatavs/-a adoptēt bērnu līdz skolas vecumam
- Vecums nebija/nav svarīgs
- Cits

10. Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu adoptēt bērnu vecāku par 9 gadiem?

11. Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu vienlaikus adoptēt brāļu/māsu grupu (3 vai vairāk dažāda vecuma un dzimuma bērnus)?

12. Kādi būtu nosacījumi vai nepieciešamais atbalsts, lai Jūs apsvērtu domu adoptēt bērnu ar būtiskiem veselības traucējumiem (invaliditāti)?

13. Kādi uzlabojumi adopcijas sistēmā Latvijā, Jūsaprāt, būtu nepieciešami? (vairākas atbildes iespējamas)

- *Nav nepieciešami uzlabojumi*
- *Palielināt finansiālo palīdzību adoptētājam*
- *Nodrošināt ārpus rindas piekļūšanu pie dažādiem speciālistiem*
- *Nodrošināt adoptētiem bērniem asistenta palīdzību skolā/pirmsskolā*
- *Nodrošināt adoptētājiem bezmaksas psihoterapijas atbalstu*
- *Jāveic rūpīgāka adoptētāju izvērtēšana garākā laika periodā*
- *Potenciālajiem adoptētājiem jāsniedz detalizētāka informācija par bērnu*
- *Jādod iespēja iepazīties ar konkrētu bērnu nevis adoptētājiem rindas kārtībā, bet pēc individuālas ģimenes piemeklēšanas principa, ņemot vērā bērna vajadzības un potenciālās ģimenes spējas uz tām reaģēt*
- *Nodrošināt izdevīgus nosacījumus mājokļa iegādei*
- *Cits*

14. Ja iepriekšējā jautājumā Jūs atbildējāt, ka viens no uzlabojumiem adopcijas sistēmai Latvijā būtu detalizētākas informācijas sniegšana par bērnu potenciālajiem adoptētājiem, lūdzu norādiet, kāda tieši informācija būtu saistoša. Ja neizvēlējāties šo atbilžu variantu, jautājumu var izlaist.

15. Vai esat kādreiz izjutuši sabiedrības neizpratni pret Jūsu lēmumu adoptēt bērnu?

- *Jā*
- *Nē*

16. Ja vēlaties, miniet konkrētu piemēru par sabiedrības neizpratni pret Jūsu lēmumu adoptēt bērnu.

17. Ja neesat vēl adoptējis/-usi bērnu un pagaidām esat bērna gaidīšanas procesā, lūdzu dodieties uz aptaujas beigām. Ja esat, tad aicinām turpināt aptauju.

18. Cik sen esat adoptējis/-usi bērnu?

- *Mazāk, nekā pirms gada*
- *Pirms 1 - 2 gadiem*

- *Pirms 3 - 6 gadiem*
- *Pirms 7 - 10 gadiem*
- *Vairāk nekā pirms 10 gadiem*
- *Cits*

19. Cik ilgs laiks pagāja no statusa iegūšanas brīža līdz bērna nonākšanai Jūsu ģimenē?

- *Mazāk par 6 mēnešiem*
- *Nedaudz mazāk par gadu*
- *Nedaudz vairāk par gadu*
- *1-2 gadi*
- *2-3 gadi*
- *Vairāk par 3 gadiem*
- *Cits*

20. Kā vērtējat savu pieredzi adopcijas procesā?

- *Ātrs un nesarežģīts process*
- *Nebija sarežģīts, bet garš process*
- *Daudz neskaidrību, ļoti garš process*
- *Cits*

21. Kas bija sarežģītākais adopcijas procesā? (vairākas atbildes iespējamas)

- *Dokumentu kārtošana*
- *Neskaidras prasības statusa iegūšanai*
- *Atbalsta trūkums no speciālistiem, atbildīgo speciālistu neieinteresētība procesā*
- *Gaidīšana (informācijas gaidīšana par iespēju iepazīties ar bērnu)*
- *Informācijas trūkums no atbildīgām iestādēm par to, kas notiek*
- *Šaubas un nedrošība par lēmuma adoptēt pareizību*
- *Atbalsta trūkums no tuviniekiem, lēmuma par adopciju kritizēšana*
- *Cits*

22. Vai Jums ir pieredze sadarbojoties ar Atbalsta centriem (AC)?

- *Nav pieredzes*
- *Esmu gājis/-usi sākotnējās apmācībās statusa iegūšanai*
- *Esmu gājis/-usi kādos tālākizglītībasursos*
- *Esmu saņēmis/-usi psihologa atzinumu statusa iegūšanai*
- *Piedalos vai piedalījos AC atbalsta grupās*
- *Esmu saņēmis/-usi psihologa konsultācijas sev*
- *Esmu saņēmis/-usi psihologa konsultācijas bērnam/-iem*
- *Esmu saņēmis/-usi sociālā darbinieka konsultācijas*
- *Esmu piedalījies/-usies AC rīkotajos pasākumos/nometnēs*
- *Cits*

23. Kā Jūs iepazīnāties ar savu adoptēto bērnu?

- *Pazīnu viņu iepriekš*
- *Adoptēju savā audžuģimenē/aizbildnībā esošo bērnu*
- *Iepazinos kādas organizācijas rīkotā neformālajā satikšanās pasākumā ar bērniem (dārza svētkos aprūpes iestādē, pārgājienos, nometnēs u. c.)*
- *Informāciju par konkrēto bērnu saņēmu no atbildīgajām institūcijām*
- *Biju brīvprātīgais/-a bērnu namā, kur mans bērns atradās*
- *Cits*

24. Iepriekšēja jautājumā minējāt, ka informāciju par konkrēto bērnu saņēmat no atbildīgajām institūcijām. Lūdzu, norādiet, no kuras.

25. Vai un kā tiek uzturēta adoptētā bērna saikne ar bioloģisko ģimeni? (vairākas atbildes iespējamas)

- *Netiek uzturēta*
- *1-2 reizes gadā sazvanāties*
- *1-2 reizes gadā satiekamies*
- *Vairākas reizes gadā sazvanāties*
- *Vairākas reizes gadā satiekamies*
- *Bērns apmainās ar vēstulēm*
- *Uzturam kontaktu sociālajos tīklos*
- *Nestāstām bērnam, ka viņš/-a ir adoptēts/-a*
- *Nesatiekamies, bet stāstam bērnam par viņa bioloģiskiem vecākiem to, ko zinām par viņiem*
- *Cits*

26. Vai un kā tiek uzturēta adoptētā bērna saikne ar citiem bērnam nozīmīgiem cilvēkiem (draugi, iepriekšējā uzņemošā ģimene, bērnu nama personāls u.c.)? (vairākas atbildes iespējamas)

- *Netiek uzturēta*
- *1-2 reizes gadā sazvanāties*
- *1-2 reizes gadā satiekamies*
- *Vairākas reizes gadā sazvanāties*
- *Vairākas reizes gadā satiekamies*
- *Bērns apmainās ar vēstulēm*
- *Uzturam kontaktu sociālajos tīklos*
- *Nestāstām bērnam, ka viņš/-a ir adoptēts/-a*
- *Nesatiekamies, bet stāstam bērnam par viņam nozīmīgiem cilvēkiem, ko zinām par viņiem 16*
- *Cits*

27. Jūsu idejas un ieteikumi, ko varētu darīt, lai bērni adopcijā nonāktu pēc iespējas ātrāk.
Ja Jums ir laba pieredze, kas varētu noderēt arī citiem, lūdzu, miniet to!